

Sveriges
lantbruksuniversitet

Planering för hållbar landsbygd

Sofie Andersson Rosell

Examensarbete vid institutionen för
stad och land

Fotografiet på framsidan är taget i Bärby äng

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitektprogrammet 2009

EX 0437 Självständigt arbete i landskapsplanering E, 30 hp

© Sofie Andersson Rosell, e-post: sofierosell@hotmail.com

Titel på svenska: Planering för hållbar landsbygd

Title in English: Sustainable countryside planning

Handledare: Ulla Berglund, institutionen för stad och land

Examinator: Sylvia Dovlén, institutionen för stad och land

Biträdande examinator: Yvonne Gunnarsdotter, institutionen för stad och land

Foto: Författaren, om inget annat anges

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

Planering för hållbar landsbygd

Examensarbete vid institutionen för stad och land
Sofie Andersson Rosell

Sammanfattning

Jag har valt att undersöka hur den hållbara landsbygden kan planeras, med fokus på landsbygden intill våra städer. För att undersöka det har jag studerat fyra förutsättningar för planering på landsbygden. De planeringsförutsättningar som jag undersökt är: vad landsbygd är, lagar som styr bebyggelseutvecklingen på landsbygden, hållbar utveckling och vilka som flyttar till landsbygden.

Landsbygd definieras ofta utifrån vad det inte är. Det leder till att det kan vara svårt att ge en allmängiltig bild av vad landsbygd innebär. En annan anledning till att det kan vara svårt att beskriva landsbygden är att många har ett förhållande till den och därmed egna perspektiv på vad det är, som bygger på personliga upplevelser. I studien används Glesbygdverkets definition av landsbygd, som bygger på en indelning i tätort, tätortsnära landsbygd och glesbygd samt en mer generell landskapsbeskrivning. Det är mycket viktigt att planerare och forskare har en förståelse för landsbygdens komplexitet, annars finns det risk att landsbygdens karakteristika går förlorad. Debatten kring landsbygden idag handlar mycket om det finns skäl att skilja mellan stad och land samt varför det i så fall skulle vara nödvändigt.

De lagar, mål och konventioner som styr bebyggelseutvecklingen på landsbygden är både nationella och internationella. Jag har valt att studera plan- och bygglagen samt miljöbalken närmare för att se hur de påverkar bebyggelseutvecklingen på landsbygden. Det finns även konventioner och mål som styr, jag presenterar en del av dem.

Hållbarhet eller hållbar utveckling är svårt att definiera. I kapitlet finns en definition, men till största delen diskuterar jag, utifrån litteratur, hur planerare kan förhålla sig till hållbar utveckling. Tyngdpunkten ligger på social hållbarhet, då det är något som inte får lika stor plats i debatten som ekonomisk och ekologisk hållbarhet. Social hållbarhet är minst lika viktigt som de två föregående och en medveten planering kan skapa förutsättningar för social hållbarhet. Habitatagendan redovisar FN:s mål för hållbar utveckling och har kommit att utgöra en grund för hållbar samhällsplanering i Sverige.

Utifrån Jan Amcoffs forskning undersöks vilka grupper som flyttar till landsbygden, då det är viktigt för planerare att veta vilka vi planerar för. Vilka vi riktar oss till med vår planering. Amcoff menar att en stor grupp på landsbygden är arbetarklassen, som har ett stort naturintresse och som på fritiden behöver utrymme för att "fixa" med hemmet. De som flyttar till landsbygden är i första hand unga familjer eller medelålders, yngre och äldre tillhör mindre grupper på landet.

Teorierna kompletteras med en beskrivning av Funbo, ett område med tätortsnära landsbygd utanför Uppsala, för att presentera exemplet och en kort genomgång av de restriktioner som finns i Uppsala kommuns översiktsplan från 2006.

För att få fler perspektiv, än mitt, på hur planerare kan arbeta med hållbar bebyggelseutveckling på landsbygden, har jag valt att intervjua fyra personer. De har alla olika bilder av hållbar planering på landsbygden, vilket fördjupar diskussionen

kring hållbarhet ytterligare. De intervjuade är Per G Berg (SLU), Yvonne Gunnarsdotter (SLU), Göran Carlén (Uppsala kommun) och Helena Gåije (Tierps kommun).

Teoridelen och intervjuerna leder fram till riktlinjer för hållbar planering i tätortsnära landsbygd. Riktlinjerna är generella och ska kunna gälla för vilken plats som helst i Sverige. För att konkretisera riktlinjerna används Funbo som exempel. De riktlinjer jag kommit fram till är: *Planerare bör ha ett medvetet förhållningssätt till hållbar utveckling, Hållbar utveckling kräver flera perspektiv, Se till helheten vid planering på landsbygden, Planerare bör veta vilka de planerar för, Bygden bör ha ett hjärta, Exploatering bör ske med hänsyn till områdets förutsättningar, Den hållbara bebyggelseutvecklingen måste inte gå fort, Blanda bostäder och verksamheter, Medvetenhet kring transportproblematiken och Bygga för framtiden.* Det är med hjälp av de här riktlinjerna som den hållbara landsbygden ska planeras.

Abstract

This is my final thesis in landscape planing at the Swedish University of Agricultural Sciences (SLU). I discuss how the countryside should be planned, with a sustainable perspective. In the study I examine four important conditions for planning.

The countryside is often defined by what it is not which makes it difficult to describe in general terms. The definition of the term countryside in this study is taken from the National Rural Development Agency (Glesbygdsverket). The conclusion is: Planners and scientists should have an understanding for the complexity of the countryside; otherwise there is a risk of losing the characteristics of the country.

The legislation, goals and conventions which have an impact on the Swedish countryside are both national and international. To find out how the settlement development is dealt with, I have studied the Swedish building legislations (among others, plan- och bygglagen and miljöbalken).

Similar to the difficulties on finding a suitable definition for the term countryside, it is complex to define the term sustainable development. It can mean different things for different people. The centre of interest is how planners can work for better social sustainable development in the countryside. This is not as widely discussed in Sweden, as economical or ecological sustainability. Planners can create conditions for better social sustainability in the countryside. The Habitat Agenda state the UN goals for sustainable development and it is also fundamental for the Swedish work on sustainable town and country planning.

I have also examined who inhabits the countryside. The largest group moving to the Swedish country is it the working class, mostly young families or middle aged couples. I present these facts because planners need to know who they are planning for.

To get a broader perspective on countryside planning, I counducted interviews with people working with different parts of planning. They have all different perspectives on sustainable countryside planning which gives my study a broader wider view of the subject. I met both scientists and planners from two different municipalities.

The theoretical discussion and the interviews resulted in guidelines for sustainable planning in the countryside. These guidelines are concretized with examples applied to Funbo, an area with rural housing outside Uppsala.

Innehållsförteckning

1. Introduktion	11
1.1 Bakgrund	11
1.2 Syfte	12
1.4 Metod och genomförande	13
1.5 Målgrupp	16
1.6 Avgränsning	16
2. Vad är landsbygd?	18
2.1 Definitioner av landsbygd	18
2.2 Debatten kring landsbygd	20
3. Lagar för hållbar planering på landsbygden	25
3.1 Plan- och bygglagen	25
3.2 Miljöbalken	29
3.3 Miljökvalitetsmål	31
3.4 Konventioner som styr landsbygdsutvecklingen i Sverige	35
3.5 Tankar kring lagstiftning, mål och konventioner	36
4. Hållbar utveckling	39
4.1 Regeringens arbete med hållbar utveckling	39
4.2 Vad innebär social hållbarhet?	40
4.3 Habitatagendan	42
4.4 Planerare skapar förutsättningar	44
5. Vem flyttar till landsbygden?	46
5.1 Kontraurbanisering	46
5.2 Generellt om "kontraurbanisterna"	47
5.3 Anknätningsrelaterad flyttning	48
5.4 Billigare bostad anledning till landsbygdsflytt?	50
5.5 Naturen som motiv	51
5.6 Arbetarklassen som stor inflyttningsgrupp	52
5.7 Medelklassen på landsbygden	53
5.8 Drömmen om en hästgård	54
5.9 Mångbottnade "kontraurbanister"	54

6. Exemplet Funbo	56
6.1 Uppsala kommuns arbete med hållbar utveckling	56
6.2 Beskrivning av området Funbo	58
7. Utblick mot landsbygden - intervjuer	64
7.1 Frågeformulär	64
7.2 Intervju med Per G Berg	65
7.3 Intervju med Yvonne Gunnarsdotter	68
7.4 Intervju med Göran Carlén	70
7.5 Intervju med Helena Gåije	73
7.6 Tankar utifrån intervjuerna	74
8. Riktlinjer för hållbar bebyggelseutveckling på landsbygden	76
8.1 Kunskap om hållbar utveckling	76
8.2 Hållbar utveckling kräver flera perspektiv	76
8.3 Koppla ihop stad och land	76
8.4 Dialog är ett viktigt planeringsinstrument	77
8.5 Bygden bör ha ett centrum	77
8.6 Exploatering bör ske med hänsyn till områdets förutsättningar	78
8.7 Den hållbara bebyggelseutveckling får ta tid	78
8.8 Blanda bostäder och verksamheter	79
8.9 Var medveten om transportproblematiken	79
8.10 Bygg för framtiden	80
9. Reflektion	82
9.1 Intervjuer	83
9.2 Vidare undersökningar	84
9.3 Avslutande ord	85
10. Referenslista	87
10.1 Litteratur	87
10.2 Online	88
10.3 Muntlig kommunikation	92
10.4 Bilder	92
10.5 Andra böcker inom ämnet	93

1. Introduktion

Det här är ett examensarbete i landskapsplanering vid institutionen för stad och land, på Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU), Ultuna. Handledare för studien var Ulla Berglund, universitetslektor på institutionen för stad och land, SLU. Examinator var Sylvia Dovlén, institutionen för stad och land, SLU.

Landsbygden är något som nästan alla svenskar har ett förhållande till. Antingen som strövområde och rekreationsplats utanför staden, som boplatz eller som ferielandskap. I vissa fall utgör landsbygden en del av periferin, men på ett eller annat sätt kommer de flesta av oss i kontakt med "landet". Idag lever många av oss i städer och använder i första hand landsbygden för rekreation. Staden blir på så sätt de allra flestas utgångspunkt och landsbygden utgör därmed stadens omland.

Städernas utveckling regleras med fysisk planering och noggranna planer. Det är inte lika vanligt att landsbygden planeras på det här sättet. Visioner och planer för hållbar stadsutveckling är något som många känner till. Men hur ser visionerna för hållbar bebyggelseutveckling på landsbygden ut? Den hållbara landsbygdsutvecklingen är något jag anser att vi planerare borde arbeta mer med. För att få en bättre bild av det har jag valt att undersöka fyra olika planeringsförutsättningar, som på olika sätt påverkar planerarens arbete. Målsättningen är att studien ska leda till tankar kring planering på landsbygden, då svaret på frågan om visioner för hållbar landsbygdsutveckling är mycket komplext och till viss del även personligt.

1.1 Bakgrund

Jag är uppvuxen i en stad. Kanske inte i en jättestor stad, inte med internationella mått mätt. Under hela barndomen bodde jag på samma plats. I ett vitt radhus, i en grön stadsdel. Västerås är inte Sveriges mest urbana stad, Viksäng är inte den mest urbana stadsdelen i Västerås. Men jag är fortfarande uppvuxen i en stad. Landsbygden åkte jag till på sommarlovet. Min mormor ägde ett torp på Öland, numera äger min mamma och hennes systrar det. Min barndom är därför starkt präglad av sommarminnen från landsbygden. Av kor och hästar, surr från det närbelägna lantbrukets maskiner, av dammiga grusvägar och mörka, stjärnklara nätter. Naturligtvis även av skrubbsår, fästingar, lukt av kor och ösregn. Men jag var bara en besökare där, mitt hem låg i en stad. Detta utgör det perspektiv som jag har på landsbygden. Det kan vara bra att komma ihåg det vid läsning av min studie. Landsbygden har under hela min uppväxt utgjorts av och utgörs fortfarande ett ferielandskap.

Under min utbildningstid på landskapsarkitektprogrammet har vi många gånger arbetat med stadens bebyggelseutveckling. Vi har studerat stadsanalyser och diskuterat hur nya bostadsområden ska anpassas till sin omgivning. Lite tid har under utbildningen ägnats åt landsbygden och den utveckling som sker där. Det var nog under masterutbildningen som jag först kom i kontakt med teorier om bebyggelse på landsbygden. Det var under en kurs i översiktsplanering våren 2008, som jag började reflektera över bebyggelsestrukturer på landsbygden. Jag funderade

i första hand kring lokalisering och utformning i förhållande till det omgivande landskapet. När jag väl börjat tänka på det, fanns det exempel överallt. Så fort jag vistades på landsbygden kom jag att se nya exempel på landsbygdens bebyggelse, vackra, fula, moderna, traditionella, inbjudande eller avskräckande. Det blev plötsligt svårt att värja sig mot alla exempel på bebyggelse. Samtidigt började jag fundera på vad som styr den här utvecklingen.

Sommaren 2008 gjorde jag praktik hos Västerås stad. De ville att jag skulle undersöka just bebyggelse på landsbygden. Lite tankfull tog jag mig an uppgiften. Vad kunde jag egentligen bidra med? Jag tyckte att uppgiften skulle ha passat en arkitekt bättre, då de har större kännedom om byggnader och detaljutformning. För min del innebar arbetet en större förståelse för bebyggelsens påverkan på landskapet och landskapets påverkan på bebyggelsen. Många turer på landsbygden i kommunen, samtal med kollegorna på kontoret och en hel del tankemöda, resulterade i en skrift som behandlade den nya bebyggelsen omkring Västerås. Men det var inte tillräckligt. Jag tyckte inte att jag hade fått ner allt som fanns att säga om bebyggelse på landsbygden. Bland annat innehöll skriften bara mitt perspektiv på landsbygden, bara mina tankar kring bebyggelsen och bara ett visst område. Det skulle ha varit intressant att undersöka vad andra hade kommit fram till i frågan. Dessutom undrade jag om det fanns möjlighet att genom planering styra bebyggelsen på ett bättre sätt.

När jag började tänka i dessa banor var jag inte medveten om den diskussion som

förs inom ämnet, av bland andra Gunnel Forsberg, Jan Amcoff och Ole Reiter. Inte heller var jag särskilt insatt i hur arbetet med landsbygdsplanering såg ut i kommunerna. Den här studien har därför varit mycket lärorik. Jag hoppas att även läsaren kan få nya inblickar i den landsbygdsplanering som idag behandlas av både forskare och praktiker.

1.2 Syfte

Syftet med studien är att utreda hur hållbar bebyggelseutveckling på landsbygden kan gå till, samt att diskutera på ett par olika planeringsförutsättningar för hållbar bebyggelseutveckling. Motivet till att jag ville utföra denna studie var att jag är intresserad av översiktlig planering samt att jag anser att planering på tätortsnära landsbygd är ett förbiset område. Jag såg ett behov av tydligare riktlinjer för denna typ av planering på min praktikplats och tyckte att ämnet var lockande. Jag ville undersöka vilka planeringsförutsättningar som finns på landsbygden och hur vi planerare ska förhålla oss till dem. Den hållbara utvecklingen ansåg jag utgjorde en självklar del av planeringsförutsättningarna. Syftet med studien är dessutom att ge några konstruktiva förslag till hur planering på landsbygden kan utvecklas.

1.3 Problemområde och frågeställningar

Problemet idag är att det inte finns några tydliga riktlinjer för hur den hållbara landsbygden ska planeras. Detta upplevde jag tydligt på min praktikplats. Debatten handlar till största delen om den hållbara

staden, få ser sambandet mellan en hållbar stad och dess omland. De övergripande frågeställningarna har varit: Hur ska den tätortsnära landsbygden planeras? Ska den över huvud taget planeras? Vilka planeringsförutsättningar finns?

Landsbygden

Vad är landsbygd? Finns det någon vits med att planera landsbygden? Hur ska vi planerare förhålla oss till landsbygden?

Lagar

Vilka lagar finns som styr bebyggelseutvecklingen? Finns det några andra regler eller konventioner att följa?

Hållbarhet

Vad är hållbar utveckling? Hur påverkar den bebyggelsen? Hur påverkar hållbarhet landsbygdsutvecklingen?

Vem bor på landsbygden?

Vilka ska landsbygden planeras för? Vem flyttar till landsbygden? Varför flyttar de dit?

Anledningen till att jag valde att studera just dessa fyra planeringsförutsättningar, var att de på olika sätt intresserar mig. Jag var nyfiken på vad landsbygden är och hur jag som planerare ska förhålla mig till den. Lagarna är det som rent konkret styr planeringen i Sverige och kändes därför naturliga att ta upp. Hållbarhet är något som har varit ett stort intresse för mig genom hela masterutbildningen och därför ville jag studera hur ett hållbart förhållningssätt till landsbygdsplanering skulle kunna se ut. Men utan att veta vilka vi planerar för är det

svårt att skapa en bra planering. Därför ville jag undersöka vilka grupper som flyttar till landsbygden.

Planeringsförutsättningarna presenteras i den här ordningen, eftersom det föll sig mest naturligt att börja med vad landsbygden är. Då det ska finnas med genom hela läsningen. Kapitlet om lagarna följer på detta av samma anledning, för att det är grundläggande för förståelsen av planering på landsbygden. En hållbar utveckling på landsbygden är, för mig, något som utgår både från vad landsbygden är och från den lagstiftning vi har. Jag ville att detta kapitel skulle ligga intill kapitlet om lagar, eftersom många av de svenska lagarna är uppbyggda kring frågor om hållbarhet, speciellt i miljöbalken. Anledningen till att kapitlet om vilka som bor på landet avslutar är för att det skiljer sig från de andra. Det handlar inte lika tydligt om planeringen i sig, utan snarare de vi planerar för. Därför var det viktigt att de andra kapitlen kom först, för att förstå hur gruppen påverkar planeringen.

1.4 Metod och genomförande

Jag har valt att använda olika typer av metoder för att få ett brett perspektiv på landsbygdens bebyggelseutveckling. Litteraturstudien ger en inblick i vilka planeringsförutsättningar vi har på landsbygden, utifrån olika synvinklar. Intervjuerna ger tillsammans med exemplifieringen/fallstudien ger en bättre verklighetsförankring och konkretisering. Något jag och min handledare ansåg nödvändigt för studien.

Litteraturstudie

Studien behandlar i första hand planeringsförutsättningar på landsbygden. Därför har jag undersökt vad landsbygd är, svensk lagstiftning säger, vad hållbarhet innebär för fysisk planering och vilka vi planerar för på landsbygden.

För att få en bättre inblick i vad landsbygd egentligen är valde jag att läsa Katarina Saltzmans bok *Inget landskap är en ö*, från 2001. En bok som handlar om den öländska landsbygden. Jag har inte refererat till boken i denna studie, men den hjälpte mig att få bättre generell kunskap om landsbygden och livet på landet.

Jag har valt att använda av litteratur som kan kopplas till Gunnel Forsbergs forskning. Gunnel Forsberg är kulturgeograf på Stockholms universitet och har fördjupat sig i frågor som rör bebyggelseutveckling på landsbygden, även om hon inte har skrivit med ett planerarperspektiv. Med den gedigna forskningsbakgrund som Gunnel Forsberg besitter ansåg jag det lämpligt att använda mig av hennes litteratur, både böcker som hon själv författat och andra som hon varit redaktör för. Gunnel Forsberg har vid ett flertal tillfällen arbetat tillsammans med Jan Amcoff och Susanne Stenbacka. De har bland annat samarbetat kring ett projekt som behandlade ny bebyggelse på Mälardalens landsbygd. Från detta finns ett flertal arbetsrapporter publicerade, som behandlar delar av projektet. Då jag ansåg att Gunnel Forsberg var en säker källa, jag fick även detta bekräftat av min handledare, valde jag att även använda mig av Jan Amcoffs forskning. Amcoff är, även han, kulturgeograf och arbetar på Uppsala

universitet. Han har skrivit boken *Samtida bosättning på svensk landsbygd* (2000) som används mycket i denna studie, då den till stora delar behandlar de frågeställningar jag hade vid arbetets början. En annan man med ett intressant förhållningssätt till landsbygden är Ole Rieter, adj. professor i stadsutveckling. Han är redaktör för boken *Synvänder – en antologi om landskapsplaneringens teori och praktik* (2004). Där han som författare till kapitlet *Stad och land*, ger sin bild av vad landsbygden är och hur vi planerare bör förhålla oss till den.

I kapitlet *Lagar och regler för hållbar planering på landsbygden*, har jag använt plan- och bygglagen samt Miljöbalken. Båda dessa har jag tagit del av från Internet, från Regeringskansliets rättsdatabaser (SFST). Den har jag nått från Boverkets repektive Naturvårdverkets hemsida. Två sidor som jag anser trovärdiga för den här typen av information. De ständiga uppdateringarna gör att den information jag använder mig av kan vara inaktuell om bara ett par månader. För att ha en viss säkerhet har jag valt att bara använda mig av seriösa sidor där kända organisationer är ansvariga för informationen. Då Internet ger goda förutsättningar för att skaffa information, upplevde jag att jag inte kunde undvara dessa källor.

I kapitlet om hållbar utveckling har jag också använt mig av källor från Internet. Även i detta fall har jag varit noga med vilka hemsidor jag besökt och endast använt mig av information från hemsidor av seriösa organisationer. I kapitlet har jag använt mig av undervisningsmaterial från Per G Berg, professor på Sveriges lantbruksuniversitet

(SLU) m.fl. som i skrivande stund inte är publicerat. I detta kapitel finns ett stycke om social hållbarhet där informationen kommer från Yvonne Gunnarsdotter, lektor på SLU. I stycket har jag både använt mig av litteratur och en intervju, som jag gjorde 2009-03-11.

I litteraturstudien har jag använt mig av *Översiktsplan 2006 för Uppsala kommun – Utveckling av orter och landsbygd fram till år 2030*. För att få en bättre inblick i hur kommunen väljer att arbeta med de frågor som jag ställts inför i studien. Den fördjupade översiktsplanen för Funbo (2009), än så länge en samrådshandling, har studerats i samma syfte. Den studerade jag även för att få bättre kännedom om området kring Funbo.

Även annan litteratur har studerats i samband med studien. Övrig litteratur redovisas i texten samt i referenslistan.

Intervjuer/samråd

För att få fler perspektiv på hållbar landsbygdsutveckling valde jag att intervjua fyra personer som arbetar med de här frågorna. Personerna valdes utifrån yrke, som forskare och planerare, men också på grund av att de är förankrade i Uppland. Kopplingen till Uppland är viktig då studiens fokus ligger på området kring Uppsala. Anledningen till att jag valde att fokusera på Uppsala, var dels bekvämlighetsskäl, eftersom jag bor där, och dels på grund av att läget i landet är intressant. Det är ett område som hela tiden expanderar och bebyggelsestrycket är hårt. Valet av personer kom ur diskussion med min handledare. De personer som intervjuades var Per G Berg, professor på

SLU, Yvonne Gunnarsdotter lektor på SLU, Göran Carlén som arbetar på enheten för strategisk samhällsplanering på Uppsala kommun och Helena Gåije, planarkitekt på Tierps kommun. Dessutom har en annan typ av intervju används vid ett telefonsamtal med Johan Elfström, Knivsta kommun. Intervjuerna gick till på olika sätt, både genom möten och telefonsamtal, vilket kan ha påverkat svaren något. Bland annat då det ofta blir kortare svar vid en telefonintervju, än vid ett möte. Dessutom valde jag att anteckna de svar jag fick, inte spela in intervjuerna.

Från början var tanken att även boende på landsbygden skulle intervjuas, för att få deras perspektiv. Det var tyvärr något som inte lät sig göras, då min kontaktperson plötsligt slutade höra av sig, utan att ge någon förklaring till det. Jag hade sedan inte tid att söka någon ny kontakt. Jag antog att det inte fanns något intresse för att delta i min studie. Bilden av de boende får istället utgöras av iakttagelser från ett samrådsmöte, platsbesök i Funbo och en kort presentation av debatten kring förslaget till fördjupad översiktsplan i *Uppsala Nya Tidning*.

Exemplifiering/fallstudie

För att studien skulle få en verklighetsförankring valde jag exemplet Funbo. Uppsala kommun arbetar i skrivandets stund med en fördjupad översiktsplan för området, därmed fick jag möjlighet att delta i ett riktigt samråd och tillgång till aktuellt planeringsmaterial för landsbygdsutveckling. Exemplifieringen i slutet av studien bygger på litteraturen och intervjuerna. Riktlinjerna är generella,

men konkretiseras med hjälp av Funbo. Då Funbo fungerar som exempel i texten. Uppsala kommun arbetar mycket med hållbarhetsfrågor, vilket innebär att det blir ännu mer intressant att studera det planmaterial som kommunen är ansvarig för.

1.5 Målgrupp

Jag vänder mig i första hand till planarkitekter som arbetar med samhällsutveckling av olika slag. Det fördjupande kapitlet om lagar som styr bebyggelseutveckling på landsbygden kan upplevas som en upprepning av kunskap för den insatte, men ska snarare ses som ett stöd vid läsningen av uppsatsen. Jag riktar mig dessutom till studenter vid landskapsarkitektutbildningen, då jag anser att utbildningen inte belyser landsbygden tillräckligt.

1.6 Avgränsning

Från början var min tanke att undersöka hela den svenska landsbygdens bebyggelseutveckling. Men ganska snart insåg jag att det skulle vara omöjligt med tanke på den tidsmässiga avgränsningen på tjugo veckor. Fokus på Uppland föll sig då naturligt, eftersom det är min nuvarande hemtrakt. Det innebar även att det blev lättare för mig att komma i kontakt med engagerade personer för intervjuerna, då den geografiska avgränsningen innebar att jag kunde kontakta människor i min direkta närhet.

2. Vad är landsbygd?

För att definiera vad landsbygd är, kan det ibland vara lättare att börja med att definiera vad det inte är. Landsbygd är inte en tätort, med trånga gator och höga hus. Landsbygd är inte buller, avgaser och asfaltsytor. På landsbygden finns det inte täta kvarter, husen står inte i långa rader och det finns inte något som kallas gathörn. Landsbygd är det som finns runt omkring allt det här. Det som finns utanför staden, omlandet. Där är det öppet, fritt och lätt att andas. Men när definitionen eller diskussionen kring stad och land väl kommit så här långt, börjar jag ifrågasätta min egen definition. Vad menar jag egentligen med det? Min bild är, precis som många andra svenskars, påverkad av författare, konstnärer, min utbildning och media (Forsberg, red. 2005). Men det inte bara för mig det är svårt att beskriva vad landsbygden är. Svenska Akademiens Ordbok (online) definierar ordet landsbygd på det här sättet:

" i sg. (vanl. best.), ss. sammanfattande beteckning för de delar av ett land l. en landsdel som icke ha stadsmässig bebyggelse". (<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> 2009-04-07)

Även Svenska Akademien definierar ordet utifrån något som det inte är eller något som det inte har, i detta fall "*stadsmässig bebyggelse*". Det är intressant att även själva ordet har en betydelse som tolkas utifrån vad det inte är. Det är alltså inte jag som gjort en felaktig tolkning. Det ligger i själva ordets betydelse. Därför kan det bli ännu svårare att ge en allmängiltig bild av vad landsbygd är. Dessutom har vi alla olika perspektiv och därmed olika sätt att definiera landsbygd. Det jag kan försöka göra är att utifrån den studerade litteraturen presentera tankar

kring vad landsbygd är samt om det finns motiv att skilja stad och land åt.

Landsbygden består av flera olika komponenter, vilket gör den oerhört komplex och föränderlig. Vad landsbygd är, beror på sammanhang och vem som beskriver det. Birgitta Svensson skriver i sin artikel *Landskapets väsen och värde*, att "*landsbygdens landskap är en komplex verklighet som utgörs av såväl biologisk som kulturell mångfald*" (Forsberg, red. 2005, s. 196). Det är ett förhållningssätt som stämmer väl överens med den uppfattning som genomgående gäller för denna studie. Definitionen är inte tydlig och ger inte ett klart svar på frågan, utan kan tolkas på många olika sätt. Men som övergripande tanke kring landsbygd och landskap bör definitionen innehålla ett visst mått av tolkningsfrihet. Detta eftersom många bär på egna definitioner och tankar kring vad landsbygd är, men också då den fysiska landsbygden är dynamisk och hela tiden förändras. Det är med andra ord inte bara begreppet landsbygd som kan tolkas på olika sätt beroende på sammanhang. Även den fysiska formen av landsbygd omformas. Bland annat genom att staden tar nytt omland i anspråk, genom stadsutveckling.

2.1 Definitioner av landsbygd

För att definiera begreppet landsbygd har jag använt mig av Glesbygdsverkets rapport *Landsbygdsdefinitioner i Sverige och andra länder* från 2008. Anledningen till det är att Glesbygdsverkets definition är utförd på uppdrag av regeringen, samtidigt som den är allmänt accepterad. Det är dock svårt att komma fram till en definition som

gäller i alla sammanhang och som kan ge en helt rättvis bild av landskapet. Dessutom varierar även människors uppfattning av vad som är landsbygd från person till person (Glesbygdsverket 2008a). Då det bygger på varje människas egna upplevelser. Den definition som presenteras här skapar en grundläggande förståelse för vad jag menar när begreppet används i studien.

Glesbygdsverkets definition bygger på svenska förhållanden, även om den till viss del påverkas av andra länders uppfattning om stad och landsbygd. Landsbygd definieras olika beroende på vilket land eller vilken region som de berör, samtidigt är definitionen beroende av syftet. Enligt exempelvis Organisation for Economic Co-Operation and Developments (OECD) definition skulle hela 99% av Sveriges landareal bestå av landsbygd, då definitionen bygger på ett system där kommuner med en befolkningstäthet på mindre än 150 personer per kvadratkilometer utgör landsbygd (Glesbygdsverket 2008a, s. 12). Enligt OECDs definition är endast Stockholm och Skåne län att beteckna som något annat än landsbygd och ca 70% av Sveriges befolkning skulle bo i landsbygdsregioner. Definitionen är inte tillräckligt finmaskig för att passa svenska förhållanden, då det finns stora variationer inom det område som klassificeras som landsbygd. Det finns även andra internationella definitioner som blir alldeles för grova och odetaljerade för att passa syftet med den här studien.

Glesbygdsverkets egen definition utgår från en indelning i områdestyper, för att enkelt kunna följa upp och redovisa

utveckling i gles- och landsbygder. Den ska i första hand gälla vid analyser, jämförelser eller liknande. Enligt Glesbygdsverkets definition har en tätort minst 3000 invånare, dessa orter anses ha ett grundläggande serviceutbud och ett antal arbetsplatser. Till tätorterna räknas även ett omland på 5 minuters färdväg. De områden som ligger 5-45 minuters väg från tätorten benämns som tätortsnära landsbygd. En längre restid än 45 minuter från tätorter klassas som glesbygd. För att få en mer precis definition av de olika områdesindelningarna, använder Glesbygdsverket sig också av en regionsindelning. Den består av fyra regioner: *"1. skogslänens inland, 2. skogslänen övrigt, 3. storstadsregionerna och 4. övriga Sverige"* (Glesbygdsverket 2008a, s. 8). Det blir mer precist eftersom olika områdestyper i samma kommun kan ha mer gemensamt än tätortsnära landsbygd i två olika kommuner. Glesbygdsverkets definition innebär exempelvis att Uppsala kan räknas till tätorter i övriga Sverige.

Denna indelning av Sverige kan naturligtvis ifrågasättas. Glesbygdsverket menar själva att deras system för att definiera landsbygd är statisk. Det är till exempel stor skillnad på en tätort med 3000 invånare och en med 60 000 invånare och detta påverkar även landsbygden kring tätorten (Glesbygdsverket 2008a, s. 39). Glesbygdsverket bedömer dock att den använda metoden fyller sitt syfte i dagsläget. Län och kommuner kan också själva definiera vad som gäller inom ett specifikt område, men många använder Glesbygdsverkets definition.

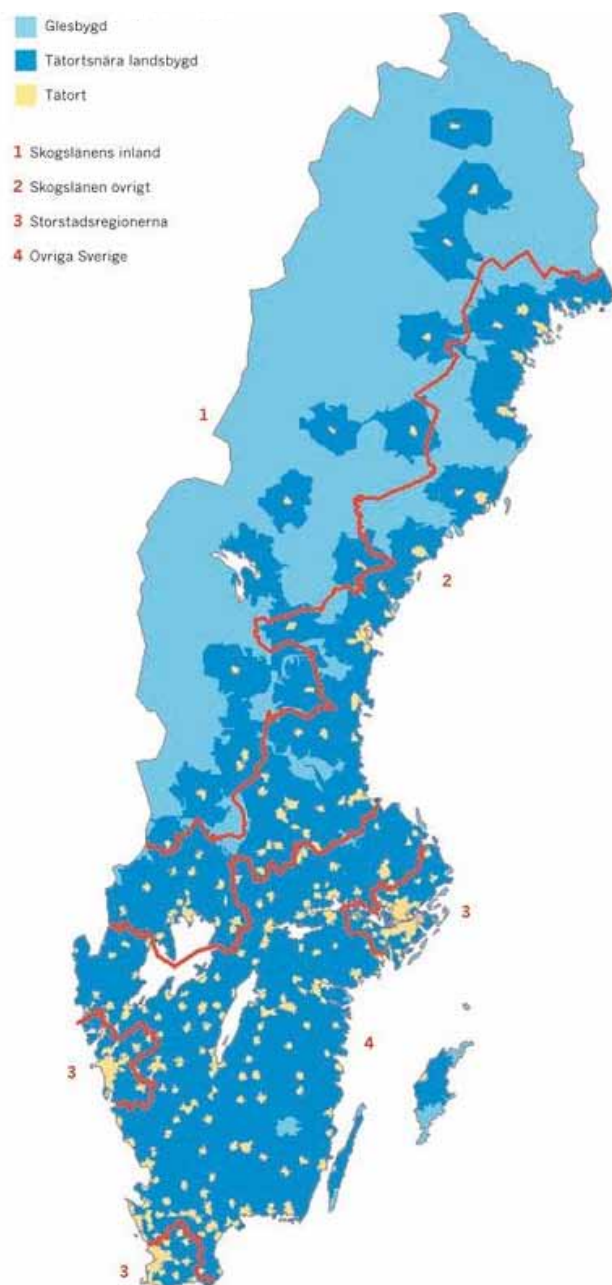
Statens jordbruksverk har delat in Sverige i fyra regioner, som är snarlik Glesbygdsverkets indelning, men vars syfte är att åskådliggöra utvecklingen i olika delar av landet (Glesbygdsverket 2008a). Denna indelning består av:

1. *Tätortsområden*, med mer än 10 000 invånare.
2. *Tätortsnära landsbygd*, som är omlandet omkring tätorter, där "gränsen för området utgörs av en uppskattade radie för tätorternas influensområde där arbetspendling till tätorterna kan antas vara frekvent" (Glesbygdsverket 2008a, s. 8), denna radie varierar med tätortens storlek.
3. *Tätort i glesbygd*, som har mellan 1001 och 10 000 invånare.
4. *Övrig glesbygd*, som utgör resten av landet samt tätorter med mindre än 1000 invånare.

Jordbruksverkets definition används inte i den här uppsatsen.

Tätortsnära landsbygd

Den tätortsnära landsbygden utgör den största delen av södra Sverige. Det är egentligen bara i Småland och på Öland samt Gotland som vi finner glesbygd i söder. Glesbygden utgör dock större delen av landet norr om Hudiksvall (Glesbygdsverket 2008b). Det som skiljer den tätortsnära landsbygden från glesbygden är naturligtvis dess närhet till samhällen, men vi kan även se en skillnad i inflyttning (Glesbygdsverket 2008b). Den tätortsnära landsbygden drar till sig inflyttare och bildar på så sätt en mer levande landsbygd, än glesbygden som har problem med

Glesbygdsverkets indelning av Sverige utifrån definitionen av landsbygd. Bilden kommer från rapporten *Landsbyggsdefinitioner i Sverige och andra länder*, s. 43, Glesbygdsverket 2008. Används med tillstånd av Tillväxtverket.

avfolkning. Det är den tätortsnära landsbygden som kommer att vara i fokus för min studie, eftersom det är där som det är högst bebyggelsetryck idag. Därmed blir det mer intressant att skapa riktlinjer för den hållbara planeringen på tätortsnära landsbygd.

2.2 Debatten kring landsbygd

De definitioner som presenteras här tillhör de vanligaste definitionerna av landsbygd som används i Sverige. Definitionerna är

inte något som används i dagligt tal, utan snarare i vetenskapliga eller arbetsrelaterade sammanhang. För att skapa en bredare bild av vad landsbygd är väljer jag att nedan presentera delar av den aktuella debatten kring landsbygd och landskap, samt hur planerare kan förhålla sig till landsbygden.

Diskussionen kring vad som är stad och land är inte ny, då den ständigt finns i bakhuvudet på de som arbetar med dessa frågor. En djupare diskussion drevs redan på 1960-talet (Amcoff, 2000), då man frågade sig om stad och land kan ges någon mer betydelse, än dess morfologiska innebörd. Vilken i detta fall skulle vara ungefär att en stad är en plats med många hus, landsbygd har inte lika många hus. Eller som Amcoff själv uttrycker sig: *"De fysiska skillnaderna mellan stad och land är ännu uppenbara och dessutom rimliga att beskriva som kontinuerliga. Ju längre från stadens centrum desto lägre och glesare bebyggelse."* (Amcoff, 200, s. 24) Det skulle innebära att den största skillnaden mellan stad och land är bebyggelsens struktur. Ändå finns en tydlig tankemässig skillnad mellan stad och land hos de allra flesta av oss. Enligt Gunnel Forsberg i artikeln *Landsbygder i omvandling* har många, kanske framförallt forskare och planerare, en bild av landsbygden som *"en efterbliven, fattig och outbildad landsända – helt avvikande från det urbana livet"* (Forsberg, 2005, s. 205). Bland annat har landsbygden sällan varit objekt för kritisk forskning eller större planeringsinsatser, utan har för det mesta varit fokuserade på staden (Forsberg, 2005). Under 1990-talet kom det dock både forskning och planering som utgick från landsbygden. Men forskningen

kom att koncentreras utifrån två spår. Ett där landskapets kulturhistoriska värden skulle bevaras som rekreation för stressade och trötta stadsbor, där det urbana stod i centrum och landsbygden betraktades utifrån stadens perspektiv. Det andra spåret hade ett landsbygdsperspektiv och byggde på parollen *"Hela Sverige ska leva"*, där modernismen och storsamhällen kritiserades (Forsberg, 2005). Dessa två spår samlas kring synen på landsbygden som en *"problembygd, avvikande från huvudspåret för ekonomisk och social utveckling"* (Forsberg, 2005, s. 206).

Synen på landsbygden som problembygd borde diskuteras, vilket den moderna forskningen gör. Idag kan vi både se en flytt från landet till staden (urbanisering), samtidigt som en annan flyttvåg letar sig ut på den tätortsnära landsbygden. (Glesbygdsverket 2008b) Denna trend kallas kontraurbanisering. (Glesbygdsverket 2008b) Precis som man på 1970-talet kunde se att allt fler valde att bosätta sig på landsbygden, kan vi idag märka av en uppgång av boende på den tätortsnära landsbygden. 2007 ökade den tätortsnära landsbygdsbefolkningen med 3918 personer, vilket motsvarar 0,2% av Sveriges befolkning (Glesbygdsverket 2008b, s. 32). Den ökning som skett på den tätortsnära landsbygden har framförallt skett nära de större städerna (Glesbygdsverket 2008b). Det är svårt att avgöra huruvida dessa personer flyttade från staden till den tätortsnära landsbygden eller om de flyttade från glesbygden till den tätortsnära landsbygden. Detta innebär att det finns landsbygd dit många flyttar, samtidigt

som det finns områden som de allra flesta lämnar. Precis som staden och landet har stora skillnader, finns också skillnader på olika typer av landsbygd. Det finns både landsbygd som är problemtyngd och "förgubbad" (Amcoff, 2000, s. 35), samtidigt som det finns en landsbygd som lockar med drömboende för många människor.

Omflyttningen innebär att det ställs högre krav på landsbygdens service. Då de som flyttar inte bara är pensionärer med en dröm om en lugn ålderdom, utan även yngre familjer med barn som behöver skolor och ungdomsverksamhet. Det ställs även högre krav på att den nya bebyggelsen följer de miljökrav som finns. Detta leder till att planerare ställs inför nya utmaningar, då vägar och avlopp behöver förbättras, förskolor behöver lokaliseras och kollektivtrafiken behöver utvecklas (Forsberg, 2005). Samtidigt som hela flyttprocessen kan ifrågasättas utifrån ett hållbarhetsperspektiv, då en bebyggelse lokaliserad utanför våra täta städer genererar mer transporter och dessutom är dyrt ur samhällsekonomiskt perspektiv. (Forsberg, 2005) En landsbygd, där ingen forskning eller planering sker, kan inte utvecklas på ett hållbart sätt. Därför behövs både en förbättrad forskning och planering, samtidigt som vår mentala bild förändras. Enligt Forsberg krävs det inte längre en tydlig uppdelning mellan staden och landet. Många av de som bor på landsbygden använder staden i sitt vardagliga liv, till exempel genom att de arbetar i städer eller nyttjar annan service där. Detta menar Gunnel Forsberg är en del av det nya service- och tjänstesamhällets bosättningsmönster.

Vi behöver inte längre begränsa oss efter jordbrukssamhällets öppna odlingsmarker eller industrisamhällets täta stadskluster (Forsberg, 2005). För planerare leder detta till nya aspekter av planering. Idag verkar det vara hållbar utveckling som ska styra bebyggelseutvecklingen och landsbygden ska bebyggas utifrån en struktur utformad från stadens principer. I Uppsala kommuns översiktsplan från 2006 hänvisas bebyggelsen på landsbygden till det befintliga vägnätet, här ska landsbygden utvecklas. Vilket, enligt mig, innebär att framtidens hållbara samhälle ska bygga på en struktur som bildades under en tid där andelen växthusgaser i atmosfären sköt i höjden. Samtidigt som diskussionen kring hållbar utveckling till största delen handlar om hur vi ska bygga den täta och höga staden, utan att vi har ordentliga planer för hur denna stad möter omlandet. Men skulle inte hållbarhet i framtiden kunna bygga på en mer utbredd flerkärnighet, till exempel i form av mindre, självförsörjande samhällen som binds samman med ett nät av spårvägar? Det skulle också kunna vara ett scenario, där hållbar utveckling prioriteras.

Forsberg (1996) anser att vi istället för att särskilja staden från landet och som idag se skillnaden som det viktiga, borde vi fokusera på relationen mellan stad och land och arbeta med sambanden. Staden är lika beroende av landsbygden, som landsbygden är av staden. De hänger samman i ett ömsesidigt förhållande, där de delar biologiska, sociala, kulturella och ekonomiska värden (Forsberg, 2005). Det är viktigt att planerare är medvetna om detta.

Flytten till landsbygden påverkar gränsen mellan stad och land genom att de som flyttar tar med sig sina vanor från staden till sin nya boplats (Amcoff m.fl. 1995). De som flyttar tar med andra ord med sig sin urbana livsstil till den lantliga idyllen, bland annat i form av att de har kvar vänner, arbete eller fritidssysselsättningar. Vilket innebär att staden och landet får en mer sammanhängande struktur, där gränserna är otydliga mellan vad som är vad (Amcoff m.fl. 1995). Med andra ord kan det upplevas omotiverat att inte ha samma planerings- och forskningsinsatser på landsbygden som i staden, då det egentligen inte finns något som fysiskt som skiljer dem åt.

Även Ole Reiter har skrivit om problemet med olika planeringsinsatser på landsbygden och i staden. Han menar att det beror på att uppfattningen om staden och landet skiljer sig i viktiga avseenden, så som karaktärer, livsstil och ekonomi (Reiter red. 2004). Landsbygden anses snarare utgöra en del av skogs- och jordbrukspolitiken, än vara del i den kommunala planeringen. Då ovan nämnda politikområden till största delen handlar om rationalisering och effektivisering av de areella näringarna, har planeringen fått stryka på foten då målet för denna politik aldrig har varit att skapa goda samhällen, enligt Reiter (2004). Den dåligt utvecklade landsbygdsplaneringen innebär att det saknas ett helhetsorienterande grepp över utvecklingen, vilket riskerar dels att god odlingsmark tas i anspråk för bebyggelse och dels att andra väsentliga värden inte beaktas (Reiter red. 2004). Bland annat finns det stora risker att lantbrukets betydelse för landskapets estetiska och

ekologiska värden ignoreras, enligt Reiter (2004, s. 55). Rent fysiskt kan avsaknaden av planer på landsbygden både innebära en övergång till produktionsinriktade storskaliga lantbruk, där ensidiga odlingsmarker breder ut sig i hela landskap och bebyggelse saknas. Andra områden förvandlas till rekreationssamhällen där fritidshusen helt tar över landskapsbilden. Utan att det finns en demokratisk förankring för utvecklingen (Reiter red. 2004). Med planering kan detta till viss del undvikas och processerna i landskapet göras tydliga för allmänheten. Orsaken till bristen på planering är, enligt Reiter, den allmänna uppfattningen om skillnader mellan stad och land. Reiter menar att vi ofta föranleds att idealisera landsbygden, då litteraturen ofta ger intryck av att landsbygden står för naturliga och eviga värden, så som *"harmoni mellan människor, djur och natur"* (2004, s. 56). Landsbygden utmålas som *"vårt förlorade paradiset"* och vi ser staden och landet som varandras antagonister (Reiter, 2004, s. 56). Precis som Forsberg är Reiter tveksam till att se stad och land som ett motsatspar, utan anser att de är en del av samma helhet (Reiter, 2004). Men även om staden och landet borde ha samma förutsättningar gällande planering och forskning, behöver inte detta innebära att planerna eller forskarna har samma idéer för landsbygden som för staden.

3. Lagar för hållbar planering på landsbygden

I det här kapitlet presenteras delar av de lagar och restriktioner som styr bebyggelse idag. Det för att ge en bild av hur den övergripande lagstiftningen ser ut och vad planerare har att förhålla sig till vid nybyggnation på landsbygden. Jag har gjort ett urval i den lagstiftning som finns och endast valt att ta upp de lagar som är relevanta utifrån studiens syfte. För att få bättre insyn i regelverken kan det vara bra att ta del av originaldokumenten, då detta kapitel innehåller en förkortad version.

3.1 Plan- och bygglagen

Den gällande lagstiftningen i plan- och bygglagen, förkortat PBL, är från 1987. Regeringen började 2007 med en omarbetning och uppdatering av regelverket, denna förväntas fortgå under 2008 och 2009. Plan- och bygglagen behandlar den svenska lagstiftningen för planerings- och byggnadsfrågor. (www.regeringen.se/sb/d/8906/a/78768, 2009-02-13)

Allmänna bestämmelser angående planering av ny bebyggelse

Redan i första paragrafen, första kapitlet i plan- och bygglagen står det att regelverket syftar till att främja en hållbar samhällsutveckling, med goda och jämlika sociala förhållanden och en långsiktigt hållbar livsmiljö, både nu och för kommande generationer (SFS 1987:10). Det är med andra ord en av de övergripande regleringar som finns för all bebyggelse som sker i Sverige. Vidare står det i 2 § att kommunen ansvarar för planläggning av mark och vatten. I tredje paragrafen följer bestämmelsen om att alla kommuner ska ha

en översiktsplan med vägledning för beslut angående användningen av den fysiska miljön. Här finns även bestämmelser för detaljplan, som används för att reglera markanvändningen och bebyggelse inom kommunen. Något som kallas områdesbestämmelser kan också användas för att reglera markanvändning och bebyggelse i begränsade områden (SFS 1987:10). I fjärde paragrafen regleras byggande och rivning samt schaktning, fyllning, trädfällning och skogsplantering. Det måste finnas ett bygglov, rivningslov eller marklov för att få utföra något av detta. I sjätte paragrafen står det att kommunen bedömer om mark anses lämplig för bebyggelse från allmän synpunkt. Det görs vid planläggning eller bygglovsbedömning. Det innebär att kommunen sitter på flera stolar samtidigt, då de både utarbetar planer och själva godkänner dem. Planerna ska granskas av länsstyrelsen, som enligt 8 §, har rätt till insyn i planeringsprocessen. (SFS 1987:10)

Kapitel 2 i plan- och bygglagen behandlar de allmänna intressen som ska tas hänsyn till vid planläggning och lokalisering av bebyggelse. I första paragrafen regleras bebyggelse och markanvändning vid planering och bygglov (förhandsbesked som den sökande får innan själva bygglovet) enligt miljöbalkens tredje och fjärde kapitel. Här nämns att planläggning och planering ska regleras enligt miljöbalkens femte kapitel 3 § om miljö kvalitetsnormer (SFS 1987:10). I andra paragrafen kommer riktlinjer för hur planeringen ska tillämpas för att skydda vår miljö. I denna paragraf regleras att planläggning ska, *"med beaktande av natur- och kulturvärden, främja en ändamålsenlig*

struktur och estetiskt tilltalande utformning" (SFS 1987:10). Det möjliggör en god livsmiljö ur social synpunkt, goda miljöförhållanden och en långsiktigt god hushållning med våra resurser. Dessutom står det i samma paragraf att *"en god ekonomisk tillväxt och en effektiv konkurrens ska främjas"* (SFS 1987:10).

Den tredje paragrafen är på många sätt tydligare vad det gäller inriktning mot den fysiska miljön och vad som förväntas av planeringen:

"3 § Bebyggelse skall lokaliseras till mark som är lämpad för ändamålet med hänsyn till

- de boendes och övrigas hälsa och säkerhet,
- jord, berg- och vattenförhållandena,
- möjligheterna att ordna trafik, vattenförsörjning och avlopp samt annan samhällsservice,
- möjligheterna att förebygga vatten- och luftföroreningar samt bullerstörningar, och
- risken för olyckor, översvämning och erosion."

(SFS 1987:10)

Även 4 § är intressant ur lokaliseringssynpunkt, då det behandlar hur bebyggelsen bör placeras. Här menar lagstiftningen att bebyggelsemiljön bör:

"utformas med hänsyn till behovet av

1. skydd mot uppkomst och spridning av brand samt mot trafikolyckor och andra olyckshändelser,
2. åtgärder för att skydda befolkningen mot och begränsa verkningarna av stridshandlingar,
3. hushålla med energi och vatten samt goda klimatiska och hygieniska förhållanden,
4. trafikförsörjning och god trafikmiljö,
5. parker och andra grönområden,
6. möjligheter för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga att använda området,
7. förändringar och kompletteringar."

(SFS 1987:10)

I tredje kapitlet *Krav på byggnader m.m.*, första paragrafen regleras byggnadernas lokalisering, de ska placeras och utformas

på ett sätt som anpassat efter den befintliga stads- eller landskapsbilden och till de natur- och kulturvärden som finns på platsen. Även byggnadens estetiska uttryck skall anpassas efter omgivningen. (SFS 1987:10)

Bestämmelser angående översiktsplan

Kapitel 4 i plan- och bygglagen behandlar regleringarna för översiktsplan. Här anges att alla kommuner ska ha en översiktsplan och även vad den måste innehålla. Det är ett krav att planen är tydlig och att dess konsekvenser kan förstås utan problem för läsaren. Vidare i 1 § finns ett par punkter som måste behandlas i översiktsplanen, de är:

1. de grundläggande dragen vad det gäller framtida mark- och vattenanvändandet,
2. hur kommunen ser på bebyggelseutveckling och bevarande av bebyggelse,
3. hur kommunen planerar att förhålla sig till riksintressen och gällande miljökvalitetsnormer.

(SFS 1987:10)

Rörande miljöfrågor i översiktsplanen hänvisar plan- och bygglagen i 2a § till bestämmelserna i miljöbalken (senare i detta kapitel finner du mer om miljöbalken). Lagen innehåller med andra ord inga egna miljöbestämmelser, utan hänvisar helt logiskt till miljöbalken, där miljöfrågor behandlas på ett mer utförligt vis. (SFS 1987:10)

En översiktsplan måste enligt plan- och bygglagen ställas ut för allmänheten, för att ge möjlighet till insyn och påverkan. Vid utställningen ska planen innehålla planförslag med åtföljande planbeskrivning

som redovisar planeringsförutsättningar, skälen till att planen utformats så som den gjorts, åtgärderna som kommunen tänker vidta för att kunna fullfölja planen samt konsekvenser av planen. Dessutom ska samrådsredogörelsen, den gällande översiktsplanen och planeringsunderlag som kommunen anser har relevans för förslaget redovisas (SFS 1987:10). Samråd är en viktig del av arbetet med översiktsplanen och det behandlas i PBL:s fjärde kapitel. Syftet med samrådet är att *"förbättra beslutsunderlaget"* i översiktsplanen, samtidigt som samrådet ger möjligheter inblick och påverkan. Samrådet är med andra ord en viktig demokratisk del i arbetet med en översiktsplan. (SFS 1987:10) Översiktsplanen ska slutligen granskas av länsstyrelsen, vilket ger en större säkerhet för de planeringsbeslut som tas upp i översiktsplanen. Länsstyrelsen kontrollerar att de lagar som finns följs i översiktsplanen (SFS 1987:10). En översiktsplan är inte juridiskt bindande. Den primära funktionen med dessa planer är att vara vägledande för kommunens beslut gällande mark- och vattenanvändning, samt hur den byggda miljön ska utvecklas. (www.boverket.se/templates/Page.aspx?id=1396&epslanguage=SV 2009-02-17)

Fördjupad översiktsplan

Det finns ett komplement till översiktsplan som heter fördjupad översiktsplan. Den fördjupade översiktsplanen är, precis som namnet antyder, en mer detaljerad översiktsplan och gäller parallellt med denna. De behandlar för det mesta ett begränsat geografiskt område inom kommunen. En

fördjupning av översiktsplanen görs för att underlätta arbetet med planering. Dessutom kan den fördjupade översiktsplanen innehålla ändringar och kompletteringar till den gällande översiktsplanen. (www.boverket.se/templates/Page.aspx?id=1396&epslanguage=SV 2009-02-17)

Översiktsplanen som planinstrument

Idag arbetar nästan alla kommuner med översiktsplaner och fördjupade översiktsplaner. De ger en chans till att utarbeta ett medvetet förhållningssätt till bebyggelseutvecklingen på landsbygden. Instrumentet översiktsplan kan vara svårt att använda som styrmedel, då den inte är juridiskt bindande. Det är Knivstas översiktsplan från 2006 ett exempel på. I den har planerna utarbetat riktlinjer för hur enstaka byggnader på landsbygden ska placeras i förhållande till de rumsliga karaktärerna i landskapet. De utformades till stor del av landskapsarkitekten Johan Elfström samt ett par kollegor. De hade även stöd av den politiska majoriteten i kommunen då översiktsplanen antogs år 2006. Idag har dock en svängning skett, även om det är samma politiska majoritet, säger Johan Elfström i ett telefonsamtal (den 09-02-27). *"Riktlinjerna för bebyggelsen anses enligt politikerna vara för hårda och försvårar byggande på landsbygden"*, menar Johan Elfström. Här avspeglas tydligt att planernas visioner inte alltid går hand i hand med politikernas visioner om landsbygden, som i detta fall då de folkvalda väljer att satsa på *"en levande landsbygd"* istället för att förhålla sig till det som planerna anser vara en god utveckling av bebyggelse på landet.

Bestämmelser angående detaljplan

En detaljplan ska, enligt plan- och bygglagens femte kapitel (SFS 1987:10), utföras då sammanhållen bebyggelse ska uppföras, en ny enstaka byggnad som kommer att få stor inverkan på omgivningen planeras samt för bebyggelse som ska förändras eller bevaras och behöver regleras. Till skillnad från en översiktsplan är detaljplanen juridiskt bindande. Nästan all bebyggelse som sker i städer kräver detaljplaner. Detaljplaner behandlar byggnaders utformning samt hur de förhåller sig till omgivningen. Planen kan vara av olika detaljeringsgrad. Det är beroende av hur mycket kommunen vill styra i det enskilda fallet. I vissa områden krävs detaljplaner med hårdare restriktioner, på andra platser kan mer lämnas fritt. Exempel på punkter som kan regleras i en detaljplan är byggnadshöjd, påverkan på marken kring byggnaden, byggnadens placering, lägenhetsstorlek, balkongutförande och fasadfärg (SFS 1987:10). Detaljplanen ska, enligt femte kapitlet, bestå av en plankarta och en särskild handling med bestämmelser. Planens regleringar ska framgå tydligt. Detaljplanen ska även innehålla en planbeskrivning och en genomförandebeskrivning. I de här dokumenten är det viktigt att genomförandetiden för projektet har beräknats, då detaljplanen endast gäller för denna tid. När genomförandetiden är över, kan planen ändras. Om resultatet av detaljplanen kommer att få en betydande miljöpåverkan på den angivna platsen eller det omgivande området ska en miljökonsekvensbeskrivning (MKB) utföras. (SFS 1987:10)

För att få insyn och kunna påverka detaljplanen ska samråd med berörda parter utföras. Samrådet leder i många fall till bland annat ett förbättrat beslutsunderlag. Precis som översiktsplanen ska detaljplanen ställas ut, för att informera om vilka beslut som fattats. Även i detaljplaneprocessen är det länsstyrelsen som granskar planen för att se till att regeringens krav uppfylls. Det är slutligen kommunfullmäktige som antar detaljplanen (SFS 1987:10).

Detaljplaner används endast i undantagsfall vid bebyggelse av enstaka hus på landsbygden, eftersom de sällan uppfyller de krav som anges för att en detaljplan ska utföras. I de flesta fall används inte detaljplaner på landsbygden, istället använder kommunerna bygglov för att utreda platsens lämplighet för ny bebyggelse eller annan förändring.

Bestämmelser angående områdesbestämmelser

För avgränsade områden som inte regleras med detaljplan kan områdesbestämmelser reglera den tillåtna påverkan av mark och vatten. Områdesbestämmelserna antas för att se till att översiktsplanens syfte följs eller att riksintressen skyddas. Med områdesbestämmelser kan kommunen till exempel styra *"placering, utformning och utförande av byggnader"* (SFS 1987:10), men även byggnadernas storlek och hur stor del av tomten som får exploateras. Områdesbestämmelser används mer på landsbygden än detaljplaner och är inte heller lika styrande som detaljplaner. Områdesbestämmelser kan sägas fungera som en mindre omfattande detaljplan.

Områdesbestämmelser skulle till viss del kunna användas för att reglera bebyggelse på landsbygden. (SFS 1987:10)

Bestämmelser angående bygglov

Bygglov måste sökas vid uppförande av nya byggnader, för att göra tillbyggnader, om byggnadens användning eller inredning ska ändras väsentligt samt om ändringen av byggnaden innebär ytterligare bostad eller verksamhet. Ekonomibyggnader som tillhör jordbruk, skogsbruk eller liknande verksamhet får uppföras utan bygglov. Vidare krävs bygglov för i stort sett all påverkan på mark som kan komma att ske i samband med att markens användning ändras. (SFS 1987:10) Kommunerna har rätt att bestämma om det i ett område med detaljplan eller områdesbestämmelser, krävs bygglov för uppförande av nya byggnader. Kommunen har även rätt att bestämma att det i vissa utpekade, med detaljplan eller områdesbestämmelser, områden kan krävas bygglov. Om bebyggelseanspråket uppfyller de krav som ställs i detaljplan eller områdesbestämmelser samt att det på andra sätt uppfyller de krav som lagen ställer, kommer ett bygglov att utfärdas. Det är den nämnd som har ansvar för plan- och bygglagen, som prövar beslut om bygglov. Bygglov lämnas om ansökan uppfyller de krav lagen ställer. (SFS 1987:10) Byggnadsnämnden är skyldig att lämna ett besked kring huruvida en åtgärd är tillåten på den efterfrågade platsen. Detta dokument kallas för förhandsbesked och är ett förstadium till ansökan om bygglov. (SFS 1987:10)

De kapitel som sedan följer i plan- och bygglagen har jag valt att inte fördjupa mig i, då jag anser att bestämmelserna hamnar utanför denna studies ämnesområde. För vidare läsning hänvisar jag direkt till plan- och bygglagen.

3.2 Miljöbalken

Miljöbalken och plan- och bygglagen hänger tätt samman. PBL hänvisar ofta till bestämmelser i miljöbalken. Miljöbalkens bestämmelser syftar till en *"hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö"* (SFS 1998:808, MB 1 kap. 1 §). För att uppnå det krävs insikten om värdet av att skydda naturen och att människan kan förändra och bruka naturen samtidigt som hon ansvarar för att skydda och förvalta den. (SFS 1998:808)

"Miljöbalken skall tillämpas så att

1. människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan,
2. värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas,
3. den biologiska mångfalden bevaras,
4. mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning tryggas, och
5. återanvändning och återvinning liksom annan hushållning med material, råvaror och energi främjas så att ett kretslopp uppnås."

(SFS 1998:808, MB 1 kap. 1 §)

Enligt miljöbalken ska alla som bedriver en verksamhet som på något sätt kan skada människors hälsa eller miljön, ha kunskap om verksamhetens påverkan samt på alla möjliga sätt vidta åtgärder som begränsar verksamhetens påverkan. Det innebär att

verksamhetsutövaren inte i efterhand kan påstå att den inte kände till vilken påverkan som verksamheten kunde ha, utan att den faktiskt är skyldig att veta och därmed förhindra skada som kan uppstå. Dessutom måste alla som bedriver en verksamhet se till att hushålla både med resurser och med energi. (SFS 1998:808)

Miljöbalken behandlar de grundläggande bestämmelser som finns för hushållning av mark- och vattenområden. I tredje kapitlet regleras att användningen ska ta hänsyn till platsens förutsättningar, samtidigt som läge och behov måste beaktas. Användning som ur allmänhetens synpunkt innebär god hushållning med resurser ska ges företräde. I andra paragrafen regleras att stora mark- eller vattenområden, som är opåverkade eller som endast är obetydligt påverkade av exploatering ska så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan komma att påverka områdets karaktär i alltför stor utsträckning. I fjärde paragrafen regleras byggande på jordbruks- respektive skogsmark. I denna paragraf står det uttryckligen att *"brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller andra anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhälls-intressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk"* (SFS 1998:808, MB 3 kap. 4 §). I samma paragraf regleras påverkan på skogsnäringen, som *"så långt som möjligt bör skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra ett rationellt skogsbruk"* (SFS 1998:808, MB 3 kap. 4 §). Dessutom ska särskild hänsyn tas till mark- och vattenområden som används för friluftsliv,

eller som har stora värden på grund av natur- eller kulturmiljöer. I dessa områden bör åtgärder som påtagligt skadar natur- och kulturvärden undvikas. (SFS 1998:808)

Kapitel fyra redogör för påverkan på riksintressen. Riksintressen är särskilt utpekade områden som är av nationellt intresse att bevara. I dessa områden får exploatering och andra ingrepp endast ske om de inte strider mot bestämmelserna i kapitel 3 (egentligen paragraf 2-8, för mer exakt information se MB kap. 3, 2-8 §§). Riksintressen finns för bland annat turism och friluftsliv, för vattenkraft, fjällområden, naturgasledningar, vägar eller järnvägar. (SFS 1998:808)

Enligt miljöbalkens sjätte kapitel krävs en miljökonsekvensbeskrivning (MKB) om den planerade verksamheten eller åtgärden utgör betydande påverkan på miljön. Syftet med att utföra en MKB i samband med planeringen av verksamheten är att utreda vilka direkta och indirekta effekter som verksamheten kan komma att ha på människor, djur, den fysiska miljön, klimatet eller andra delar av samhället. Beskrivningen leder också till att en bedömning av verksamhetens risker för människors hälsa och säkerhet kan utföras. En viktig del av arbetet med en MKB är samråd med berörda parter, detta för att få ett bättre beslutsunderlag samt för att ge länsstyrelsen och allmänheten en bättre möjlighet att påverka processen. (SFS 1998:808)

Miljöbalkens sjunde kapitel behandlar de olika typer av skydd som finns i lagstiftningen gällande mark och vatten. I kapitlet beskrivs vilken typ av skydd som de

olika benämningarna innebär. Här beskrivs det juridiska skyddet för nationalparker, naturreservat, kulturresevat, naturminne, biotopskyddsområde, djur- och växtskyddsområde, strandskyddsområde, miljöskyddsområde, vattenskyddsområde och marinvetenskaplig forskning (som skyddsområde). Det finns även särskilda skyddade områden, som utses av regeringen eller annan av regeringen utsedd myndighet. (SFS 1987:10)

I kapitel nio i miljöbalken behandlas miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd. Här definieras miljöfarlig verksamhet utifrån tre punkter. De är:

1. "utsläpp av avloppsvatten, fasta ämnen eller gas från mark, byggnader eller anläggningar i mark, vattenområden eller grundvatten,
2. användning av mark, byggnader eller anläggningar på ett sätt som kan medföra olägenheter för människors hälsa eller miljön genom annat utsläpp som avses i 1 eller genom förorening av mark, luft, vattenområden eller grundvatten, eller
3. användning av mark, byggnader eller anläggningar på ett sätt som kan medföra olägenhet för omgivningen genom buller, skakningar, ljus, joniserande eller icke-joniserande strålning eller liknande." (SFS 1998:808, MB 9 kap. 1 §)

Vidare i kapitlet regleras hur sådan verksamhet ska utformas eller anpassas för att undvika negativ påverkan på människors hälsa och miljö.

Även om kapitel femton, "*Avfall och producentansvar*", kan vara av relevans för den fysiska planeringen på landsbygden, riktas de regleringar som finns under denna rubrik snarare mot producenter och konsumenter. Det finns dock ett stycke som behandlar planerarnas roll i kommunens

avfallshantering. I miljöbalkens femtonde kapitel (SFS 1998:808, 8 §) står det att kommunen har ansvar för att i sin planering beakta de transporter som kan komma att ske i samband med avfallshantering. Det kan tolkas som att vid planering av bostäder ska även denna aspekt tas med för bedömning.

Resterande kapitel och avdelningar inom miljöbalken behandlar frågor som hamnar utanför denna studies ämnesområde, även om vissa kan vara av relevans när beslut ska fattas angående bebyggelse på landsbygden. Jag anser mig dock ha redogjort för de regleringar som direkt eller indirekt kan komma att påverka planering av den tätortsnära landsbygden. För djupare studier av de lagar som styr, hänvisar jag direkt till miljöbalken.

3.3 Miljökvalitetsmål

Riksdagen har enats om sexton miljö-kvalitetsmål, miljömål, som hela Sverige ska följa. Femton av dessa fastställdes 1999, det sextonde lades till 2005. De nationella miljömålen består även av 72 delmål, som vi ska nå i arbetet med att uppfylla de mer övergripande miljömålen (www.miljomal.nu/Undre-meny/Vemgor-vad/Regeringen/ 2009-04-03). Vidare finns tre åtgärdsstrategier, som ska fungera för koncentrera arbetet med miljökvalitetsmålen. De är "*effektivare energianvändning och transporter*", "*giftfria och resurssnåla kretslopp*" och "*hushållning med mark, vatten och bebyggd miljö*" (www.miljomal.nu/Om-miljomalen/ 2009-04-03).

Det är regeringen som är ansvarig för arbetet med miljökvalitetsmålen. Regeringen

har sedan utsett ansvariga myndigheter för miljö kvalitetsmålen. Varje år rapporterar regeringen till riksdagen hur arbetet med miljömålen går. Vart fjärde år utförs en mer detaljerad utvärdering av Miljörådet. Utvärderingen används sedan som underlag för regeringens miljöproposition. (www.miljomal.nu/Undre-meny/Vem-gor-vad/Regeringen/ 2009-04-03)

De sexton miljö kvalitetsmålen är:

1. Begränsad klimatpåverkan
2. Frisk luft
3. Bara naturlig försurning
4. Giftfri miljö
5. Skyddande ozonskikt
6. Säker strålmiljö
7. Ingen övergödning
8. Levande sjöar och vattendrag
9. Grundvatten av god kvalitet
10. Hav i balans samt levande kust och skärgård
11. Myllrande våtmarker
12. Levande skogar
13. Ett rikt odlingslandskap
14. Storslagen fjällmiljö
15. God bebyggd miljö
16. Ett rikt djur- och växtliv

(www.miljomal.nu/ 2009-04-21)

De flesta av miljö kvalitetsmålen påverkar den miljö vi vistas i dagligen. Fysisk planering kan ses som ett sätt att bidra till att uppfylla nästan alla miljömål, utom nummer 5, skyddande ozonskikt. Därför finns det ett övergripande miljömål som heter *"Fysisk planering och hushållning med mark och vatten samt byggnader"*. Det innebär att med god planering kan många av miljömålen uppnås. För kommunerna i Sverige är planering ett av de viktigaste instrumenten för att kunna bidra i arbetet med miljö kvalitetsmålen. Bland annat genom arbetet med översiktsplaner kan

kommunerna visa hur den framtida mark- och vattenanvändningen ska utformas och hur detta anpassas efter miljömålen. (www.miljomal.se/Overgripande-miljomalsfragor/, 2009-05-05)

För det fortsatta arbetet har jag valt att beskriva ett antal miljö kvalitetsmål. Valet grundar sig på relevans för studiens utformning. Naturligtvis spelar de flesta en stor roll för den fysiska planeringen, men då denna studie behandlar bebyggelse på den tätortsnära landsbygden blir vissa av miljömålen av mindre vikt i sammanhanget. För en mer grundlig genomgång av alla miljömål se www.miljomal.nu/ 2009.

Begränsad klimatpåverkan

Miljö kvalitetsmål behandlar halten växthusgaser i atmosfären. Planerare bör arbeta in målet oavsett på vilken nivå man arbetar, från översiktsplan till detaljplan. Planerare kan arbeta för miljömålet genom ett medvetet förhållningssätt till bland annat trafik. För landsbygdens del skulle det exempelvis kunna innebära att man försöker minska transporterna och placerar bebyggelsen intill större trafikleder, precis som Uppsala kommun gjort i sin översiktsplan från 2006. Miljömålet bygger på FN:s ramkonvention för klimatförändringar och innebär att halten växthusgaser ska hållas på en nivå som inte är skadlig för klimatsystemet. För att den biologiska mångfalden ska bevaras, livsmedelsproduktionen säkerställas och andra mål om hållbar utveckling ska kunna utföras bör miljömålet uppnås i en sådan takt och på ett sådant sätt att det möjliggörs. Miljömålet verkar vara svårt att uppnå i dagsläget, då det innebär en kraftig

minskning av utsläpp av växthusgaser. Istället kan vi idag se en ökning av dessa utsläpp. (www.miljomal.se/1-Begransad-klimat-paverkan/, 2009-05-05)

Levande sjöar och vattendrag

Miljömålet innebär att Sveriges sjöar och vattendrag ska vara ekologiskt hållbara och att deras variationsrika livsmiljöer ska bevaras för att främja biologisk mångfald. Vidare ska sjöarnas och vatten-dragens *"naturliga produktionsförmåga"*, *"kulturmiljövärden"* samt *"landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion"* skyddas och bevaras, samtidigt som friluftslivets intressen värnas (www.miljomal.se/8-Levande-sjoar-och-vattendrag/Definition/, 2009-05-05). Planerare bör se till att ny bebyggelse på landsbygden inte stör de sjöar och vattendrag som finns i området. Bland annat finns det risk för att bebyggelsens avloppslösningar inte är tillräckliga och därmed övergöder de omkringliggande vattnen. Det har bland annat hänt i min exempelbygd Funbo (samråd 2009-02-26). Det finns en möjlighet att detta miljömål kan uppfyllas, men då krävs fler insatser än de som är angivna i det ursprungliga målet. Bland annat måste de areella näringarnas hänsynstagande öka, förutsättningarna för ekologisk restaurering förbättras samt vattenförsörjningsplaner måste utformas. (www.miljomal.se/8-Levande-sjoar-och-vattendrag/, 2009-05-05)

Myllrande våtmarker

Våtmarkernas funktion, både den ekologiska och den vattenhushållande, ska bevaras. Speciellt viktiga våtmarker ska

skyddas inför framtiden (www.miljomal.se/11-Myllrande-vatmarker/, 2009-05-05). Med hänsynstagande till detta miljömål vid planering på landsbygden, kan en större del av våtmarkerna bevaras. Vilket har betydelse för den biologiska mångfalden samt möjligheten att begränsa översvämningens risk i området. Målet kan nås inom den angivna tiden. Det sker idag en positiv utveckling gällande bevarande och återskapande av våtmarker. Dock krävs inom vissa sektorer bättre åtgärder för att främja våtmarkerna, speciellt skogsbruket måste ta större hänsyn. (www.miljomal.se/11-Myllrande-vatmarker/, 2009-05-05)

Levande skogar

Även målet levande skogar påverkar vår landsbygd till stor del, då skogen är en av landsbygdens viktigaste inkomstkällor. Miljömålet ska verka för att *"skogen och skogsmarkens värde för biologisk produktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas"* (www.miljomal.se/12-Levande-skogar/, 2009-04-14). Även detta miljömål är uppdelat i mindre delmål för att förenkla det faktiska genomförandet. Inte heller det här miljömålet har särskilt stora chanser att uppfyllas under utsatt tid. Det ges en ganska splittrad bild av hur våra skogar egentligen mår, då andelen död ved, grova träd och äldre lövrik skog ökar, samtidigt som avverkning av värdefulla skogar fortsätter, skogsresursen nyttjas hårt och kulturvärden i skogen försvinner. (www.miljomal.nu/nar_vi_malen/miljomal_tabla.php, 2009-02-16)

Ett rikt odlingslandskap

Miljömålet behandlar hur olika delar av odlingslandskapet ska bevaras och utvecklas för att bevara *"odlingslandskapet och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion"* (www.miljomal.se/13-Ett-rikt-odlingslandskap/Definition 2009-05-05). Samtidigt som man eftersträvar en rik biologisk mångfald samt att kulturmiljövärden skyddas och stärks. Odlingslandskapet utgör en stor del av landsbygden utanför Uppsala. I Funbo har redan ny bebyggelse lokaliserats till gammal åkermark. Det är intressant att utifrån detta miljömål och andra hållbarhetsaspekter diskutera huruvida det är rätt eller inte. Den diskussionen är dock för omfattande för att rymmas i denna studie. Miljömålet kan uppnås om fler åtgärder sätts in. Bland annat krävs en större medvetenhet om hur igenväxning av landskap och odlingsintensifiering påverkar odlingslandskapet. (www.miljomal.se/13-Ett-rikt-odlingslandskap/ 2009-05-05)

God bebyggd miljö

Miljömålet God bebyggd miljö innehåller ett beslutande generationsmål, vilket ska nås till 2020. Generationsmål innebär att målet ska vara nått inom denna generation, att vi ska ha löst miljöproblemen till nästa generation. Generationsmålet lyder:

"Städer, tätorter och annan bebyggd miljö ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden ska tas tillvara och utvecklas. Byggnader och anläggningar ska lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas" (www.boverket.se/

Miljo/Mal-for-miljon/God-bebyggd-miljo/ 2009-04-20).

För att konkret kunna arbeta med God bebyggd miljö, har generationsmålet delats upp i ett antal mindre delmål. Målet God bebyggd miljö är det som tydligast riktar sig mot fysiska planering och personer som är med och utformar boendemiljöer. En god bebyggd miljö är inget som bara kommer av sig självt, utan måste medvetet eftersträvas. Hur man som planerare förhåller sig till vad som är god bebyggd miljö är dock personligt. Miljömålet verkar vara svårt att uppnå, främst beror det på att byggnader och bebyggelsestrukturer har en lång livslängd. (www.miljomal.se/15-God-bebyggd-miljo/, 2009-05-05)

Ett rikt djur- och växtliv

I detta miljö kvalitetsmål behandlas den biologiska mångfalden samt hur den ska bevaras och nyttjas för att få långsiktigt hållbart ekosystem. Det är viktigt att arternas livsmiljöer och ekosystemens funktioner säkerhetsställs, samtidigt som en stor genetisk variation ska främjas. Men även människan ska kunna nyttja natur- och kulturmiljö, då dessa kan utgöra en grund för *"god hälsa, livskvalitet och välfärd"* (www.miljomal.se/16-Ett-rikt-vaxt-och-djurliv/Definition/, 2009-05-05). Att planera för en stor biologisk mångfald kan handla om att veta djurens rörelsemönster och anpassa bebyggelse utifrån det, eller att grönskan blir en del av nya bostadsområden, för att på så vis spara den naturliga vegetationen. Miljömålet verkar i dagsläget vara svårt att nå, då förlusten av biologisk mångfald fortsätter. Även vanliga arter börjar att

påverkas, detta syns bland annat på att antalet fågelarter i jordbrukslandskapet har minskat. Ännu har ingen förändring i nyttjandet av den biologiska mångfalden skett (www.miljomal.se/16-Ett-rikt-vaxt--och-djurliv/, 2009-05-05).

3.4 Konventioner som styr landsbygdsutvecklingen i Sverige

En konvention är ett avtal som sluts mellan olika länder. Det finns konventioner som gäller för i stort sett hela världen och det finns konventioner som bara gäller Europa. (www.ne.se/lang/fördrag 2009-05-14) I detta kapitel nämns ett par konventioner som har betydelse för planeringen på landsbygden i Sverige, främst genom att de innebär skydd för olika landskapstyper, arter eller hela områden.

Agenda 21

Agenda 21 är ett internationellt handlingsprogram för arbetet med en hållbar utveckling, där fattigdom och miljöhot avhjälpas. Agendan är utformad som rekommendationer och är därmed inte juridiskt bindande. Däremot är den politiskt och moraliskt bindande för de stater som antagit agendan. Rekommendationerna sattes samman under FN:s konferens om miljö- och utveckling (UNGED) i Rio de Janeiro 1992. Agenda 21 hänger samman med fyra andra konventioner som antogs samtidigt vid UNGED. De är Riodeklarationen, Skogsprinciperna, konventionen om klimatförändringar och konventionen om biologisk mångfald. I Agenda 21 finns ett speciellt kapitel om fysisk planering och hushållning med

resurser. I det här kapitlet presenteras fyra konkreta mål som alla regeringar bör eftersträva. De är:

1. "att upprätta program för bästa möjliga markanvändning och en hållbar hushållning med markresurser senast till år 1996," (s. 14)
2. "att förbättra system för planering, hushållning och utvärdering i fråga om mark och markresurser till senast år 2000," (s. 14)
3. "att förstärka institutioner och samordningsmekanismer senast till år 1998 och" (s. 14)
4. "att införa mekanismer för att ge befolkningen möjlighet till delaktighet i beslut om markanvändning och hushållning med mark senast år [1] 1996." (s.14) (www.regeringen.se/content/1/c6/01/86/84/6de2900f.pdf 2009-02-17)

Europeiska landskapskonventionen

Den europeiska landskapskonventionens syfte är att skapa bättre skydd, förvaltning och planering av landskap (Riksantikvarieämbetet 2007a). Konventionen gäller europeiska landskap och syftar även till att ge stöd för samarbetet kring landskap i Europa. En annan viktig del i konventionen är att stärka allmänhetens medverkan i detta samarbete (Riksantikvarieämbetet 2007a, s. 1). Konventionen gäller de landskap som människor vistas i, både de vardagliga landskapen och de vi upplever på vår fritid (Riksantikvarieämbetet 2007a). I konventionen lyfts landskapet fram som en tillgång vi alla delar, samtidigt som det är vårt gemensamma ansvar (Riksantikvarieämbetet 2007a). Därför är det en viktig demokratisk del i europeiska landskapskonventionen att alla människor har möjlighet att aktivt delta i arbetet med att värdera och förvalta landskapen (www.

raa.se/cms/extern/kulturarv/landskap/europeiska_landskapskonventionen.html 2009-02-18). Men det är inte bara allmänheten som ska ta ansvar för långsiktigt hållbara landskap med stor mångfald. Meningen är att konventionen ska ratificeras och därmed bli juridiskt bindande då den inarbetas i svensk lagstiftning. Det har ännu inte skett och det är därför svårt att förutse hur den kommer att påverka våra landskap rent konkret. En förhoppning är lagstiftning som ser helheten i landskapet och en politik som fattar beslut därefter. (www.raa.se/cms/extern/kulturarv/landskap/europeiska_landskapskonventionen.html 2009-02-18)

EU:s vattendirektiv

I december 2000 beslutade EU om en övergripande vattenpolitik för hela unionen. Politiken innebär bland annat att medlemsstaterna ska "*organisera nationella vattenadministrationer*" (www.skl.se/artikel.asp?C=5457&A=543, 2009-02-26), där utgångspunkten är vattnets väg. Dessa administrationer ska organiseras utifrån avrinningsområden. För Sveriges del innebär direktivet bland annat instiftandet av så kallade vattenråd, som ska fungera som ett samrådsorgan samt en del ändringar i miljöbalken då vattenadministrationerna skulle utformas. Syftet med direktivet är att skydda vattnet från skadlig påverkan, så att det kan fungera som livsmiljö för djur och växter samtidigt som det är hälsosamt att dricka. Då det är kommunerna som ansvarar för mark- och vattenanvändningen, påverkar direktivet även kommunens arbete med fysisk planering. Kommunerna

kommer få en aktiv roll i att anordna samråd med allmänheten. Det är nämligen en del av direktivet att engagera medborgarna i frågor kring vattenhanteringen. Många av de vattenrelaterade frågorna tas upp i plan- och bygglagen, bland annat vattenrening, strandskydd, hantering av avloppsvatten och dagvatten samt rekommendationer för verksamheter som kan komma att påverka vattenkvaliteten i området. (www.skl.se/artikel.asp?C=5457&A=543, 2009-02-26)

3.5 Tankar kring lagstiftning, mål och konventioner

De lagar som tas upp i både plan- och bygglagen och miljöbalken kan upplevas som otydliga och därmed svårtolkade för allmänheten. Även jag, som studerar ett ämne som berörs av både plan- och bygglagen samt miljöbalken, kan ha problem med att förstå innebörden i vissa lagar. De allra flesta lagar är inte konkreta, utan det finns ofta en viss tolkningsfrihet. Det leder till att lagstiftningen kan tolkas på olika sätt av olika människor, samt till att den är dynamisk och kan anpassas efter olika förutsättningar.

Det är intressant att det i lagstiftningen inte görs någon åtskillnad på stad och land. En åtskillnad som i många andra sammanhang är tydlig genom olika bestämmelser. Det är uttolkaren som gör sin egen bedömning av vad lagarna står för. Det är alltså en tolkning av lagarna som utgör grunden för det regelsystem som vi har idag. Regler som innebär att det mer sällan görs detaljplaner på landsbygden än i städer. På landsbygden kan det räcka med ett bygglov om

endast ett fåtal hus ska uppföras, det sker mycket sällan inne i städer.

Med mitt perspektiv som landskapsarkitektstudent undrar jag varför det inte finns några direkta landskapslagar i den svenska lagstiftningen. Lagarna styr snarare detaljer som bygger upp landskap, än helheten. Naturligtvis skulle lagen kunna tolkas så att hela landskap regleras. Jag anser dock att det skulle behövas tydligare restriktioner. Bland annat skulle en lagstiftning kunna innebära tydligare regler för bebyggelse på landsbygden, så att hållbarhetsaspekten i hela landskap kan tillgodoses på ett bättre sätt. Det blir intressant att se vilken påverkan Europeiska landskapskonventionen kommer att få på våra landskap när den ratificeras.

Miljömålen och tidigare nämnda konventionerna ska fungera som ett stöd för att få en bättre miljö. De kan ses som en punktlista att följa för en ökad medvetenhet kring hållbar planering. Men det är lika viktigt att ha en diskussion kring de frågor som är aktuella lokalt. Diskussionen kan handla om vad kommunen kan göra rent praktiskt för att uppfylla dessa mål. Kanske kan mer våtmark anläggas på någon plats eller så kan man ta ett stort grepp för hela regionens jordbrukslandskap genom att vara restriktiv med bebyggelse på odlingsmark och åkerholmar.

4. Hållbar utveckling

Det finns många sätt att se på hållbar utveckling, vilket kan göra det svårt att få en bestämd uppfattning av vad det egentligen innebär. Till exempel kan hållbar utveckling innebära något annat för en ekonom än vad det gör för en fysisk planerare. Att ge en allmängiltig definition av begreppet blir därmed näst intill omöjligt. Istället får uttrycket tolkas utifrån sammanhang och fungera som ett förhållningssätt att eftersträva gemensamt (Naturvårdsverket 2007). Detta kapitel behandlar hållbarhet och hur arbetet med en hållbar samhällsutveckling ser ut i Sverige idag.

4.1 Regeringens arbete med hållbar utveckling

Hållbar utveckling är ett av regeringens övergripandemål och detslagens syrahela den svenska politiken (Naturvårdsverket 2007). Definitionen av vad hållbar utveckling är, bygger på definitionen från Världskommissionen för miljö och hälsa 1987 (Brundtlandkommissionen) där det uttrycktes att: *"Hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjlighet att tillfredsställa sina behov"* (Naturvårdsverket 2007, s. 4). Regeringen har också en kommission för hållbar utveckling. De arbetar för att Sverige ska bli ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbart (www.regeringen.se/sb/d/10886 2009-02-19). Arbetet med kommissionen tar sin utgångspunkt i att *"vi har ett ansvar att förvalta vår miljömässiga, ekonomiska och sociala resursbas så att kommande generationer liksom vi kan få en hög livskvalitet"* (www.regeringen.se/sb/d/10886

www.regeringen.se/sb/d/10886 2009-02-19). Regeringen menar att hållbar utveckling också innebär långsiktighet och ett helhetsperspektiv (www.regeringen.se/sb/d/10886 2009-02-19). Utgångspunkterna är mycket generella och vad som är hållbar utveckling är mycket upp till var och en att själv bedöma, så länge som det går att förena med att kommande generationer ska ha en lika hög levnadsstandard som vi har idag. Men då hållbar utveckling innefattar en stor variation och tolkningsutrymme, kan även dessa grundläggande förhållningssätt bli mycket precisa beroende på i vilket sammanhang som de används.

Inte heller de tre mer specifika hållbarhetsdimensionerna, ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet, går att definiera på något enkelt sätt. Precis som med begreppet hållbar utveckling är de beroende av sitt sammanhang. Länsstyrelsen i Södermanlands län gav 2004 ut en bok som heter *Det är möjligt!* (Söderlind, 2004). I denna definieras de tre mer specifika hållbarhets dimensioner på ett kortfattat sätt. Söderlind (2004) menar att ekologisk hållbarhet innebär goda förutsättningar för att ekosystemen ska fortleva och att den biologiska mångfalden samt produktionen i dessa behålls. Den ekologiska hållbarheten går i många fall att mäta utifrån naturvetenskapliga metoder, genom bland annat bibehållen biologisk mångfald, en minskning av transporter eller mer energieffektiva system. Ekonomisk hållbarhet innebär bland annat mångfald inom näringslivet, med lokala verksamheter och en fungerande kommersiell service. Det kräver en långsiktig planering och

eftertänksamt resursutnyttjande. Social hållbarhet innebär att det finns förutsättningar för möten och umgänge. Något som är viktigt för oss planerare att arbeta med. En stor mångfald i ålder, kön, kulturer och människor med olika erfarenheter utgör en grund för god social hållbarhet. Det är viktigt att människor känner lokal identitet, trygghet samt att det finns en variation av aktiviteter och händelser. (Söderlind, 2004)

Alla hållbarhetsaspekter bör ges lika stort utrymme när beslut ska fattas. Idag är det vanligt att den ekonomiska aspekten får styra, samtidigt som det verkar vara svårt att få med den sociala dimensionen i planering (Naturvårdsverket 2007). Miljöfrågorna är däremot starka inom många sektorer, även om arbetet här kan utvecklas och göras ännu bättre (Naturvårdsverket 2007, s. 4). Då den sociala hållbarheten i många plansammanhang får en något undanskymd plats, vill jag belysa den extra i denna studie.

4.2 Vad innebär social hållbarhet?

Social hållbarhet är något som behöver en närmare förklaring, då diskussionen inom planering oftast handlar om ekologisk eller ekonomisk hållbarhet. Inom fysisk planering finns det mycket som planerarna kan göra för att skapa förutsättningar för god social hållbarhet. För att få en bättre inblick i vad som menas med social hållbarhet, samtalade jag med Yvonne Gunnarsdotter på Sveriges lantbruksuniversitet, SLU och läste litteratur som hon författat. Hon har nyligen medverkat i ett förslag till förbättringar i arbetet med social hållbarhet på uppdrag av regeringen. Rapporten är

en del av utvärderingen av det svenska miljö- och landsbygdsprogrammet och heter *Förslag till förbättringar av åtgärder och effektindikatorer för perioden 2007-2013*. En intervju med Yvonne Gunnarsdotter finns längre fram i denna studie.

Enligt utvärderingsrapporten (2007) är det svårt att ge ett enkelt svar på frågan vad social hållbarhet egentligen innebär. Inte heller i hennes rapport finns ett tydligt svar, utan snarare en diskussion kring av social hållbarhet kan innebära. Gunnarsdotter menar att både ekonomisk och ekologisk hållbarhet till viss del är mätbart, bland annat i form av hur mycket en satsning kostar eller hur stor biologisk artrikedom det finns inom ett område. Det är svårare att mäta indikatorer för social hållbarhet. Demografiska förändringar som avfolkning av en by, vilket är lätt att beräkna, skulle dock kunna vara ett exempel på dålig social hållbarhet. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att det finns en skillnad mellan social hållbarhet och sociala förhållanden i allmänhet (utvärderingsrapporten från 2007). Begreppet hållbarhet i sammanhanget innebär att vikten läggs vid "*samhällets förmåga att reproducera sig och lösa kriser*" (Utvärderingsrapporten, 2007, s. 40). Tolkningen bygger på Brundtlandkommissionen. Men uppfattningar kring vad som är socialt hållbart går isär, det finns antagligen många som anser att det samhälle som vi har idag inte bör reproduceras i och med att det på vissa platser inte fungerar för social hållbarhet (Utvärderingsrapporten, 2007). Exempelvis kanske någon anser att kvinnor inte ska behöva bära slöja i Sverige, samtidigt som

en del av social hållbarhet är religionsfrihet och därmed rätten att få bära slöja. Ett annat exempel skulle kunna vara frågor kring jämställdhet. Ska kvinnor och män ta ut lika lång föräldraledighet? Är det socialt hållbart? För den fysiska planeringen blir det kanske enklare att diskutera om förändringen främjar social hållbarhet, då det kan vara svårt att planera in social hållbarhet (Personlig kommunikation Gunnarsdotter, 2009-03-11). Planerare kan snarare skapa förutsättningar för det, genom mötesplatser eller möjligheter för blandade boendeformer. Men även inom planering är det svårt att ge några enkla och tydliga råd för hur arbetet med social hållbarhet ska konkretiseras, då det kan skilja sig mycket från plats till plats och är beroende av de människor som finns i området.

Yvonne Gunnarsdotters avhandling, *Från arbetsgemenskap till fritidsgemenskap – Den svenska landsbygdens omvandling ur Locknevis perspektiv* från 2005, ledde till en frågeställning kring vad som egentligen skapar en hållbar bygd, utifrån det sociala perspektivet. Gunnarsdotter poängterar fyra punkter, som ger svar på vad som utgör en hållbar bygd. De fyra punkterna är:

- Lokal försörjning – vilket innebär att det finns människor som arbetar på orten och tjänar sitt levebröd på arbetet. Det ger liv åt bygden samtidigt som det ökar ekonomiska utbyten mellan människor. Att det finns möjlighet att arbeta på orten gör att människor tycker det finns framtid för den.
- Mötesplatser – I fungerande bygder krävs det offentliga mötesplatser där människor kan träffas utan att ha ett ärende. Dessa mötesplatser kan exempelvis utgöras av en hembygdsgård, av kyrkan, skolan eller fotbollsplanen. Det är inte den fysiska utformningen som är det viktigaste, utan snarare det som sker där. För landsbygden skulle också Internet kunna fungera som en kompletterande mötesplats.
- Institutioner – som uppkommit när *"handlingar och vanor blivit så standardiserade och ritualiserade att de lever vidare oavsett om samma människor är med vid varje tillfälle."* (Gunnarsdotter, 2006, opublicerat paper) Gunnarsdotter använder begreppet i vid mening och anser att det står för mer än myndigheters byggnader och regelverk. På landsbygden kan det också innebära midsommarfirandet, jakten, skolan, tennisturneringar, studiecirkel eller liknande.
- Konkret brukande av platsen – konkreta handlingar, kollektiva eller enskilda, som påverkar det fysiska och/eller mentala landskapet. Genom att bruka platsen gör man den till sin egen, istället för att betrakta den som en kuliss. Med brukande av platsen menar hon exempelvis trädgårdsodling, bärplockning, städning av gemensamma lokaler, spela brännboll på ången eller bygga busskurer. Det gäller att göra något fysiskt. (Gunnarsdotter, 2006, opublicerat paper)

Gunnarsdotter menar att utöver dessa fyra punkter måste det finnas service i bygden. Det har att göra med att myndighetssverige måste representeras för att människorna ska veta att de inte är bortglömda, att de spelar roll. Det måste finnas offentlig representation, annars är inte bygden hållbar. Det bör finnas post, försäkringskassa, kanske en bank eller liknande i bygden för att den lokala servicen ska fungera.

4.3 Habitatagendan

Habitatagendan är något som ofta nämns när vi talar om hållbar utveckling. I följande stycke tänker jag utreda vad Habitatagendan är samt hur den påverkar fysisk planering. Jag anser att habitatagendan hör mer hemma i detta kapitel än föregående, då mycket av arbetet med hållbar samhällsutveckling utgår från den. Det är också därför motiverat att undersöka habitatagendan lite närmare. För att underlätta för läsaren presenteras därför agendan först, sedan regeringens arbete med den och slutligen ett sätt att använda agendan för att avgöra hållbarhet i städer.

I Istanbul 1996 utformade FN ett ramverk för hållbar utveckling. Denna brukar kallas Istanbuldeklarationen, som i femton punkter sammanfattar konferensens viktigaste slutsatser, och Habitatagendan, som redovisar mål, strategier, principer och åtaganden för genomförandet av det konferensen kom fram till (Berg m.fl. 2007). Habitatagendan har under en längre tid varit relativt okänd i Sverige, i alla fall jämfört med Agenda 21, trots att de båda behandlar hållbar utveckling (SOU,

2003). Habitatagendan behandlar dock mer specifikt boende, bebyggelse och stadsmiljöer. Den påverkar därför främst samhällsbyggandet i Sverige, både på lokal och regional nivå (SOU, 2003).

Det finns två övergripande teman för Habitatagendan och Istanbuldeklarationen, de är: *"en rimlig bostad för alla"* och *"en hållbar utveckling av människors boplatser i en värld med växande städer"* (SOU, 2003, s. 20). De innebär dels att alla människor har rätt till en god bostad och dels att utvecklingen av städer och samhällens utveckling på ett långsiktigt hållbart sätt för att inte riskera miljön eller människors hälsa (SOU, 2003). Samtidigt betonas att den hållbara boendemiljön är beroende av samverkan och medverkan av de boende själva, intresseorganisationer och andra berörda vid utvecklingen av boplatser (SOU, 2003). Det finns med andra ord en tydlig demokratisk aspekt i arbetet med Habitatagendan, om den inte efterlevs kan vi inte heller skapa långsiktigt hållbara samhällen. Vidare innehåller Habitatagendan globala uppmaningar och åtaganden kring bland annat västvärldens konsumtions- och produktionsmönster, tillsammans med transportsystem och bebyggelsemönster, som anses ohållbara i ett längre perspektiv. (SOU, 2003)

I Sverige är det Boverket som ansvarar för arbetet med Habitatagendan (SOU, 2003). Det svenska arbetet med agendan har i första hand kommit att handla om samhällsplanering, både på regional och lokal nivå (SOU, 2003). Detta eftersom Agenda 21 och Habitatagendan har många beröringspunkter och mycket av det lokala arbetet med Agenda 21 har kommit att

behandlar just boende- och stadsmiljö (SOU, 2003). Det samlade intrycket av arbetet med Habitatagendan och Agenda 21 är gott, trots att det fortfarande finns mycket kvar att göra. De flesta av Sveriges kommuner arbetar dagligen efter de mål som finns inom Habitatagendan och Agenda 21 (SOU 2003, s. 31).

Strategi för Sverige utifrån Habitatagendan
Regeringen har en strategi för hur Sverige ska uppnå hållbar utveckling. Strategin är en del i arbetet med Habitatagendan. I hållbarhetsstrategin från 2005, lyfts fyra utmaningar fram som fortfarande är grundläggande för arbetet. De är:

1. *"Bygga samhället hållbart"*, som innebär att den *"fysiska planeringen, regional utveckling, infrastruktursatsningar och utveckling av boende- och stadsmiljöer"* (s.1) ska möjliggöra goda levnadsvillkor,
2. *"Stimulera en god hälsa på lika villkor"*, (s.1) vilket innebär att alla ska ha samma rätt till god hälsa,
3. *"Möta den demografiska utmaningen"*, (s.1) med detta menas att åtgärder inom flera politiska sektioner ska vidtas för att klara den befolkningsmässiga utmaningen i dess ekonomiska och sociala dimensioner, med andra ord skapa social hållbarhet,
4. *"Främja en hållbar tillväxt"*, det vill säga en tillväxt som *"drivs av dynamiska marknader, en stark välfärdspolitik och en progressiv miljöpolitik"* (s. 2). (www.regeringen.se/content/1/c6/06/06/92/5ff0d494.pdf Skr. 2005/06:126)

Det är en mycket övergripande strategi och utifrån den ska det vidare arbetet ske med mer preciserade mål. Bland annat kan det i planeringssammanhang innebära att kommuner upprättar egna hållbarhetsstrategier, så länge de utgår från dessa grundsatser.

PEBOSCA-modellen

Det är inte bara program eller strategier som för arbetet med hållbar utveckling framåt. Det krävs även utvärderingar av det som hittills gjorts och analyser av hur samhället ser ut idag. En av de modeller som används för att ytterligare tydliggöra hållbarhetsmålen är PEBOSCA-modellen. Modellen har utarbetats från Habitatagendan och beskrivits av Per G Berg med flera (2007) på Sveriges Lantbruksuniversitet. Den används för att analysera hur hållbara städer är utifrån ett habitatperspektiv (Berg m.fl. 2007). Metoden bygger på ett ramverk om sju resurser och hypotesen att ingen stad kan uppnå hållbar utveckling utan att uppfylla dessa tillgångar. De sju resurserna är:

1. Fysiska resurser (*Physical resources*), exempelvis rent vatten, luft, mark eller energi,
2. Ekonomiska resurser (*Economic resources*), som hus, vägar, verktyg och kunskap,
3. Biologiska resurser (*Biological resources*), arter, biotoper och ekosystem ska finnas, både i naturliga och i mer kulturella former,
4. Organisatoriska resurser (*Organisational resources*), som planer, lagar och informella regler,

5. Sociala resurser (*Social resources*), relationer mellan människor, kommunikation och samarbete mellan samhällets invånare, under denna resurs kommer också hälsa och välbefinnande in,
6. Kulturella resurser (*Cultural resources*), som kunskap om historia och kulturella mönster, men även traditioner och ceremonier som har betydelse för samhället,
7. Estetiska resurser (*Aesthetic resources*), sinnliga upplevelser eller intryck påverkar individers sinnesstämning, samtidigt som de bygger upp en samhällskänsla.

(Berg, m.fl. 2007, s. 12)

Även denna metod är en del i arbetet med Habitatagendan och dessa punkter kan ses som mål för hållbarheten i ett samhälle, med andra ord är det en analysmetod för hur hållbara städer och samhällen är. Metoden har använts i ett par svenska städer, under ledning av Per G Berg och även vid studier av andra städer i Europa. I arbetet undersöks hur dessa punkter ser ut i de olika städerna eller samhällena och på så vis fås ett värde på hållbarheten. Längre fram i denna studie finns en intervju med Per G Berg.

4.4 Planerare skapar förutsättningar

Vi planerare kan skapa förutsättningar för en hållbar landsbygd. Om vi lyckas planera en hållbar grund, finns förutsättningar för en mer hållbar utveckling. Men vi kan inte planera människors liv. Vi kan försöka styra åt rätt håll, men för en hållbar utveckling krävs samarbete. Vi måste alla hjälpas åt för

att skapa ett hållbart samhälle. Med fysisk planering kan vi skapa möjligheter för både social och ekologisk hållbarhet, men vi behöver möta andra för att få en fungerande helhet. Det är dock viktigt att man som planerare har ett medvetet förhållningssätt till hållbar utveckling och att det på kontor sker en ständig diskussion kring hur man på bästa sätt kan skapa förutsättningar för hållbarhet. Det behöver inte alltid vara på en övergripande nivå. Ibland kan det räcka med att en skola på landsbygden får vara kvar, då det skapar synergieffekter på hela samhället, enligt Gunnarsdotter (personlig kommunikation, 2009-03-11).

Det här beskriver vad hållbarhet kan vara och hur arbetet för hållbar utveckling ser ut på olika nivåer i Sverige idag, från en mycket övergripande nivå i form av regeringens strategier till en analysmetod som fungerar för att beskriva hållbarhet utifrån fysiska förutsättningar.

5. Vem flyttar till landsbygden?

I tidigare kapitel har jag nämnt att vår bild av landet påverkas starkt av andras uppfattningar av landsbygd. I media utmålas landsbygden som lugn, vacker, med plats för rekreation och inspiration. De senaste månaderna har jag flera gånger stött på artiklar i *Dagens Nyheter* om hur unga, kreativa människor söker sig till landet (se mer i artiklarna *Frida finner frid i norr* från 2008-10-17 och *Laleh: "Me and Simon"* från 2009-01-21). Den kreativa människan som söker lugn för att utveckla sin konst och som därmed flyttar till en enskilt belägen stuga och "finner frid". Många gånger handlar artiklarna om hur "utflyttaren" lämnar staden, får mer tid att leva och plats att vara sig själv (se mer Annika Rydmans reportage om hemvändare DN 2009-02-15 eller de ovannämnda artiklarna). Men precis som Birgitta Svensson skriver i sin artikel *Landskapets väsen och värde* (Svensson, 2005), finner vi denna romantisering i aktuell litteratur, musik och konst. I tider då de flesta av oss lever i städer kommer de bilder som presenteras i olika medier att få allt större inverkan på den allmänna bilden av landsbygden.

Varje år växer städernas befolkning. Men det sker även en motsatt trend, om än i mycket mindre omfattning. Detta kapitel ska handla om dem som väljer att följa denna motsatta trend, kontraurbaniseringen, och flytta till landsbygden. Jag väljer att presentera de grupper som flyttar till landsbygden eftersom det är en viktig planeringsförutsättning. Planerare borde alltid ha en bild av vilka de planerar för. Därför utgör kapitlet en viktig del i undersökningen av hur vi ska planera den

hållbara landsbygden. Frågeställningen blir: För vilka planerar vi den hållbara landsbygden? De människor som flyttar till landsbygden skapar förutsättningarna för den sociala hållbarheten och blir därmed en viktig grupp att försöka ringa in och beskriva.

I kapitlet ligger fokus på dem som flyttar till landsbygden. De som redan bor på landsbygden kan även de karaktäriseras utifrån denna beskrivning. Då den presenterade informationen inte bara gäller dagsläget, utan kan ses mer generellt över en längre tid. De som i första hand inte kan räknas till någon av de kategorier som jag presenterar är de som i flera generationer har bott på landsbygden och som får sin inkomst från ett lantbruk. Denna kategori är dock i dagsläget ganska liten och jag upplever inte heller att den behöver någon närmare presentation, då de flesta känner igen denna grupp. Övriga personer som idag bor på landsbygden borde kunna känna igen sig i någon eller några av de nedan presenterade grupperna.

5.1 Kontraurbanisering

I boken *Samtida bosättning på svensk landsbygd* av Jan Amcoff (2000), används uttrycket kontraurbanisering genomgående. Termen används när befolkningsutveckling på landsbygden diskuteras, både av forskare och journalister. *Dagens Nyheter*s Annika Rydman använder uttrycket i reportaget om "hemvändare", i artikeln *"Familj, vänner och natur lockar hemvändare"* (DN 2009-02-15). I artikeln menar hon att kontraurbaniseringen är en trend, om än liten, som går parallellt med urbaniseringen. Det

vill säga en flytt från städer till landsbygd. Amcoff (2000) beskriver begreppet som motsatsen till avfolkning på landsbygden. Han menar att begreppet i första hand är *"ett uttryck för förändrade boendemönster"* (Amcoff, 2000, s. 201). Till största delen sker kontraurbanisering till tätortsnära landsbygder, de som flyttar har tidigare bott i den närliggande staden (Amcoff, 2000). Detta är svårt att förstå utifrån Rydmans artikel. Där verkar det snarare som kontraurbaniseringen är störst till landets norra delar. Det beror antagligen på att alla personer i hennes intervjuer har flyttat ifrån Stockholm till sina hemorter i norra Sverige. Det är endast en liten del som väljer att flytta långt. De allra flesta väljer att bo kvar i närheten av, eller i alla fall på pendlingsavstånd till, sitt arbete och sina sociala nätverk i staden (Amcoff, 2000). En anledning till att vi kan se denna trend idag, är de förbättrade möjligheterna att pendla. Det är tydligt att kontraurbaniseringens genombrott skedde på 1970-talet, då det blev möjligt för var människa att äga en bil, samtidigt som vägstandarden förbättrades avsevärt. Det innebär att man kunde färdas längre sträckor på kortare tid vilket möjliggjorde ett bekvämt boende på landsbygden (Amcoff, 2000).

I Uppsalas översiktsplan från 2006 vill kommunen att bebyggelsen på landsbygden i första hand ska koncentreras till befintliga byar, tätorter eller samhällen, samt att bebyggelsen ska följa vägstrukturen. Kontraurbaniseringen ska med andra ord styras för att förtäta byar och ge underlag för bättre kollektivtrafik. Negativa konsekvenser för byarna kan

vara att strukturer som funnits under en lång tid riskerar att försvinna, då ny bebyggelse lokaliseras mellan befintliga gårdar samt att byggnader uppförs i lägen som kan påverka landskapsbild och kulturmiljö (Amcoff, 2000). Det händer även att de som bor i området är negativa till ny bebyggelse, speciellt i områden med höga kulturvärden. Det som är positivt med bebyggelseutvecklingen är ett utökat underlag för kommunal service, som mer miljövänliga avloppslösningar och kollektivtrafik. Denna diskussion får dock hållas i någon annan studie, jag nämner endast dessa tankar.

Kontraurbaniseringen har under de senaste åren även bidragit till att många fritidshus har permanentats (Amcoff, 2000).

5.2 Generellt om "kontraurbanisterna"

Idag finns det stora möjligheter att bo på landsbygden. Vi behöver inte längre bo i närheten av våra arbeten utan kan enkelt pendla till och från städerna. Vår bostad ska numera också representera mer av vår personlighet (Amcoff m.fl. 1995). Men det är inte bara själva huset som utgör en del av vår karaktär, även dess omgivningar ska gärna spegla individens intressen och personlighet. Hemmet blir därmed en del i vår livsstil och ska motsvara våra önsningar och behov. Flytten föranleds inte bara av att den gamla bostaden har blivit för liten eller för stor, utan också av att man inte känner sig hemma på platsen där den är placerad (Amcoff m.fl. 1995). Flytten kan innebära en flykt från *"hemlöshet och rotlöshet"*, som Amcoff m.fl. (1995, s.4) skriver i arbetsrapporten *Inflyttning och*

nybyggnation i Mälardalens landsbygd. Det är inte bara forskning som tyder på att våra hem har blivit en del av vår personlighet, även media och konsumtion speglar denna bild. Bland annat i form av populariteten hos livsstilsmagasin och inredningsbutiker.

De grupper som i första hand lockas att flytta till landsbygden är barnfamiljer och medelålders, mellan 45 och 65 år (Amcoff m.fl. 1995). Ungdomar och pensionärer lämnar landsbygden i större mängd än de flyttar dit. Närmare hälften av alla nya landsbygdsbor flyttar inom samma kommun, vilket antyder att de är måna om att behålla mycket av stadens fördelar när de flyttar (Amcoff m.fl. 1995). Befolkningsutvecklingen är dessutom störst på den tätortsnära landsbygden. Det visar både Amcoff m.fl.s forskning (s. 25) och Glesbygdsverkets statistik från 2008 (s. 33). Till den tätortsnära landsbygden flyttar mestadels yrkesverksamma i åldrarna 25-64 år, medan pensionärer och ungdomar i större utsträckning, genomsnittligen, flyttar till mer perifera lägen. Det stödjer teorierna om att det är viktigt att kunna behålla en urban livsstil även vid flytt till landet. Nettoinflyttarna utgörs till största delen av de som flyttar inom länet eller mellan län, trots att denna grupp endast utgör en fjärdedel av "kontraurbanisterna". Dessa mer långväga inflyttare, väljer för det mesta att bosätta sig i mer perifera områden. (Amcoff m.fl. 1995)

Utöver denna mer generella beskrivning av vilka landsbygdsinflyttarna är, går det att urskilja vissa grupper på landsbygden. Naturligtvis finns det avvikelser från grupperna, men det är ändå en intressant

diskussion att föra för att utreda vilka grupper planerare bör ha i åtanke vid planering på landsbygden.

5.3 Anknytningsrelaterad flyttning

En stor del av dem som flyttar till landsbygden tillhör denna grupp. Detta då den anknytningsrelaterade flyttningen utgörs av dem som flyttar till en bygd dit man har speciella band, som exempelvis en släktgård, ett föräldrahem eller ett fritidshus som man vistats i en längre tid (Amcoff, 2000, s. 123). En stor del av Sveriges befolkning har, genom sina släktband, rötterna ute på den svenska landsbygden. Det hör, enligt Amcoff (2000), samman med Sveriges sena urbaniseringsförlopp. En annan anledning till att den anknytningsrelaterade flyttningen är så pass stor är att en stor del av Sveriges landsbygdsbefolkning historiskt sett har ägt sin egen jord, vilket skapar en identitet som hänger tätt samman med bygden eller området där man bor, vilket i sin tur påverkar viljan att flytta tillbaka. En parallell kan här dras till Yvonne Gunnarsdotters fyra punkter för ett socialt hållbart område, där brukande av marken utgjorde en viktig del av det hållbara samhället. Med andra ord bidrar ett brukande av jorden till en större känsla av hemmahörande, som både påverkar den enskilda individen och hela bygdens sociala hållbarhet. Men det är inte bara att återvända till en plats som lockar, det handlar i vissa fall även om traditioner och kulturella aspekter. Bland annat kanske man väljer att ta över släktgården för att ett visst levnadssätt ska leva vidare, skriver Amcoff och hänvisar till forskning av Susanne Stenbacka (2001).

Enligt Amcoff kan det vara svårt att avgöra hur stor del av flyttningen som utgörs av anknytningsrelaterad flyttning. Det menar han beror på att det inte finns så mycket statistisk forskning kring var människor har sin släkt eller hur lång tid man tillbringar i sin sommarstuga. Därför finns det många osäkerheter i de resultat som framkommer kring anknytningsrelaterad flyttning. Men Amcoff identifierar två undergrupper, "hemvändarna" och "fritidshuspermanentarna" (2000, s.126).

"Hemvändarna" kategoriseras utifrån data som bygger på släktskap på orten. Det har Amcoff (2000) kommit fram till genom att undersöka hur många med samma släktnamn som flyttade till ett antal orter i Södermanland, Västmanland och Uppsala län, under åren 1986-1996. Det medför att det finns många variabler som kan påverka forskningens resultat. Man bör därför vara försiktig när slutsatser utifrån detta ska dras. Men i vissa avseenden skiljer sig ändå "hemvändaren" från den genomsnittlige landsbygdsinflyttaren. Bland annat är de oftare av nordiskt ursprung och födda inom länet än andra, något som kanske inte är underligt med tanke på gruppens namn. "Hemvändarna" utgörs däremot av en större andel människor med lägre inkomst än övriga inflyttare, dessutom finns det ofta fler än två vuxna i "hemvändarens" hushåll (Amcoff, 2000). Enligt Amcoff beror det på att "hemvändaren" flyttar till sin hem- eller släktgård, vilket yttrar sig i större hushållskonstellationer, samt att släktgården kan erbjuda ett billigare boende på landsbygden (2000).

Trycket på nybyggnation av permanenta bostäder är som störst i närheten av städer

(Amcoff, 2000). Det mesta av landsbygdens nybyggnation sker alltså intill städer, oftast inom ett par mils radie från stadskärnan. Bland ägarna till de nya byggnaderna märker inte "hemvändarna" ut sig som en stor grupp. En skillnad finns bland de som väljer att lokalisera sitt hus längre bort från staden. I denna grupp återfinns en stor del av de nyinflyttades släktnamn i bygden redan innan 1977 (Amcoff, 2000 s. 129-130). Det tyder på att det är platsen, bygden eller området som lockar "hemvändare", inte vilket landsbygdsboende som helst. Det innebär att det inte bara är själva boendet på landet som lockar "hemvändaren", även sociala aspekter utgör en del av anledningarna till flytten. Det kan vara traditioner, känslomässiga band till miljön eller människorna på platsen som avgör "hemvändarnas" beslut att flytta till släktgården, menar Amcoff på sidan 131 och refererar till Kåks och Westholm (1994:47). Men det finns även en ekonomisk fördel vid övertagande av en släktgård som inte ska negligeras i detta fall (Amcoff, 2000). Det är svårt att säga något generellt om just de sociala relationerna, då de är beroende av individens egna förutsättningar (Amcoff m.fl. 1995). Den boendemiljö som har den största andelen släktanknuten inflyttning är lantgårdarna. Det gäller inte bara inflyttning till själva gården, utan även till mindre hus på samma fastighet. Tydligt är att "hemvändarna" till större del än andra utflyttare, flyttar till ett lantbruk eller ett nybyggt hus i mer perifera lägen, enligt Amcoff (2000).

Även de som väljer att permanenta sitt fritidshus tillhör, enligt Amcoff (2000),

denna grupp av inflyttare. För trots att släktförbindelser saknas, har ägarna till fritidshus en liknande lokal identitet som "hemvändarna". En identitet som är platsanknuten, som bygger på sociala relationer, traditioner och materiella kopplingar i form av ett bostadshus. För att fritidshusägaren ska kategoriseras som "hemvändare" krävs att dessa kriterier uppfylls. Men "fritidshuspermanentarna" skiljer sig från "hemvändare" och övriga utflyttare, bland annat på grund av att färre av dem är just "hemvändare", men även då färre är födda i inflyttningslänet, en större andel har flyttat från Stockholmsområdet till närliggande län och fler är födda utanför Norden (Amcoff, 2000). Dessutom visar Amcoffs forskning att de som permanentar ett fritidshus till största delen är män, medelåldern är högre än genomsnittet och hushållen är mindre än övriga utflyttares. "Fritidshuspermanentaren" uppvisar inget tydligt bosättningsmönster, vilket kan urskiljas bland andra grupper som väljer att bosätta sig på landsbygden. Det finns områden med hög permanentningsgrad både i mer perifera lägen liksom i närheten av Stockholm, antalet permanentade fritidshus är dock störst i Stockholmsnära kustområden (Amcoff, 2000).

Exakt hur stor del av kontraurbaniseringen som utgörs av anknytningsrelaterad flyttning är svårt att säga, utifrån dagens forskning (Amcoff, 2000). Amcoff menar att det finns uppskattningar som tyder på att så stor del som 60% av utflyttarna till Mälardalens landsbygd tillhör denna grupp, samtidigt som det finns andra som menar att den siffran är alltför hög (Amcoff,

2000, s. 137). Det beror bland annat på att metoden för att beräkna hur många som har anknytning till inflyttningsbygden är osäker, men också på att anknytning kan utgöra en av anledningarna samtidigt som det finns andra som är avgörande för flytten (Amcoff, 2000). Det som kan sägas med säkerhet är att en stor grupp av "kontraurbanisterna" utgörs av "hemvändare" och "fritidshuspermanentare", det är svårare att säga hur stor del.

5.4 Billigare bostad anledning till landsbygdsflytt?

Det finns teorier som bygger på att de som flyttar till landsbygden, gör det eftersom de inte har råd att bo någon annanstans. Det påstås, enligt Amcoff, att landsbygden tillsammans med miljonprogramsområden, är andrahandsalternativ till ett boende i staden eller förorten (Amcoff, 2000, s. 139). Detta stycke ska, utifrån Amcoffs forskning, undersöka huruvida det stämmer.

Det kan konstateras att medelinkomsten i städerna varierar betydligt mer än vad den gör på landsbygden (Amcoff, 2000). Detta kan i städerna leda till segregerade områden, som avgränsas bland annat utifrån inkomst. På landsbygden är denna typ av segregation ovanlig och inte lika tydlig. Det beror på att här finns en tradition av att blanda mer exklusiva och enklare boendeformer. Vilket leder till att det finns ett utbud av både billigare och dyrare hus på landsbygden. Dessa kan attrahera olika typer av människor. I de mindre tätorterna kan ett annat mönster urskiljas. Mönstret kan tolkas som att till dessa orter flyttar en ekonomiskt svagare grupp, som trots

detta vill äga ett hus (Amcoff, 2000, s.146). Då den mindre tätorten ett par mil från en större stad kan erbjuda service och kommunikationer, samt att villapriset är något lägre. Det innebär, enligt Amcoff, att inflyttaren fortfarande kan dra fördelar av staden, samtidigt som drömmen om ett eget hus förverkligas, trots en låg budget (2000). Men det måste också finnas annat som lockar till denna typ av boende, då det i verkligheten inte blir så stora ekonomiska fördelar vid köp av småhus i en mindre tätort. Det menar både de inflyttande själva, enligt Amcoff på sidan 149, och forskning som gjorts på området. För dem som väljer att flytta till landsbygden är det sällan kostnaden som är högst listad över anledningar till flytten. Detta enligt undersökningar som Amcoff har gjort. Han skriver att *"i det område där man lade störst vikt vid priset framstod det som den tredje viktigaste faktorn av sju. Å andra sidan vittnar både fritids- och permanentbostadshusens invånare på landsbygden om ökade kostnader efter flytten"* (Amcoff, 2000, s. 149-150). Det kan dock vara en känslig fråga för de boende, vilket måste beaktas vid tolkning av citatet.

Bebyggelsegrupper som skiljer sig från den mer traditionella, brokiga, strukturen på landsbygden är fritidshusområden (Amcoff, 2000). De ofta är noga planerade och byggnaderna har samma användningsområde. Dessutom är de i nästan samma ålder och regleras av samma detaljplan. Det påverkar husen utformning och kan innebära att en viss målgrupp lockas av denna typ av boende. Dessa områden blir med andra ord mer homogena än

landsbygden i övrigt (Amcoff, 2000). Det innebär att de som väljer att permanenta sitt fritidshus till större del tillhör en homogen grupp. De kan inte sägas tillhöra en grupp med svagare ekonomi, enligt Amcoff (2000). Det är snarare något annat som utgör grunden till flytten, exempelvis anknytningsrelaterad flyttning.

Generellt kan man alltså, utifrån Amcoffs forskning, säga att det inte är ekonomiska faktorer som styr flytten till landsbygden. De boende själva ser inte sina bostadsmiljöer som andrahandsalternativ till att bo i staden eller förorten, utan snarare som en möjlighet att förverkliga sin dröm om det perfekta boendet. Detta med reservation för de mindre tätorterna, som till viss del utövar en lockelse i och med de billigare villorna. (Amcoff, 2000)

5.5 Naturen som motiv

Något som ofta nämns som en anledning till att flytta från staden är närheten till naturen. Naturen får i det här fallet stå för skog, öppen mark, jordbrukslandskap, sjöar eller vad helst som landsbygden består av, även om det egentligen är kulturellt betingat. Enligt Amcoffs forskning (2000) är naturen en av de allra största anledningarna som människor nämner när de blir tillfrågade om sin flytt. Många av inflyttarna på landsbygden menar att den naturnära och lantliga livsmiljön var avgörande för valet av boende. Om det sedan är den verkliga anledningen är svårt att avgöra. Det kan nämligen vara en efterhandskonstruktion som ligger nära till hands för att förklara flytten, som många använder för att ge en enkel förklaring, menar Amcoff (2000) För

även om naturkärlek kan fungera som motivering, behöver det inte nödvändigtvis vara det ursprungliga motivet. Något som är intressant att studera närmre i detta fall är varför naturen värderas så högt av oss svenskar att det kan fungera som motivering till att lämna staden. Det är även här svårt att ge ett entydigt svar, men det finns några idéer som kan vara värda att nämna i sammanhanget.

När vi färdas i landskapet kan vi se ett visst mönster i hur bebyggelsen är lokaliserad. Speciellt på landsbygden i Uppland och Västmanland är den traditionella bebyggelsen koncentrerad till skogsbryn, moränhöjder eller andra förändringar i topografin. Sällan placerades den på odlingsmark eller annan öppen mark. Även kring sjöar har det under en längre tid varit populärt att placera bostäder. Detta är en analys som de flesta skulle kunna göra utifrån en vanlig biltur på landet. Anledningen till att bebyggelsen historiskt sett har lokaliserats i dessa lägen är att husen placerades efter markens utkomstmöjligheter. Bebyggelsen placerades vanligtvis på den minst värdefulla marken. Enligt Amcoffs forskning (s. 159) placeras fortfarande sju av tio (1960-1993) nytillkomna hus i traditionella lägen, på eller i närheten av öppen mark. Han menar att *"permanentbostadsbebyggelsen i randzonen har t o m förtätats något mera än den egentliga öppna marken"* (Amcoff, 2000, s. 160). De öppna landskapen verkar med andra ord vara mer lockande att bosätta sig i, än landskap med sluten skog. Anledningarna till att det blir på det här sättet är många, men landskapsbild och kulturmiljö spelar

en viss roll i det hela. Dessutom finns det byggnadstekniska fördelar med att placera bebyggelse på plan eller relativt plan mark, i jämförelse med att placera bebyggelsen på mycket kuperat underlag. Naturligtvis är det också beroende av var markägaren upplåter mark för ny bebyggelse. Oftast är det inte ekonomiskt försvarbart att placera husen mitt ute på åkern eller inne i produktionsskogen, eftersom åker och skog ger markägaren en inkomst.

En annan anledning till vår naturkärlek kan vara att landet urbaniserades sent och böndernas starka ställning i det historiska samhället (Amcoff, 2000). Men att alltför lättvindigt mena att det är på grund av vår sena urbanisering som vi gärna återvänder till naturen är inte ett starkt argument att komma med (Amcoff, 2000, s. 167). Med tanke på de villkor som bönderna levde under kan man knappast hävda någon landsbygdsromantik och ju senare landet är urbaniserat, desto närmare ligger böndernas slit. Samtidigt som det inte behöver betyda att den naturkärlek som många svenskar känner saknar historiska rötter, menar Amcoff (2000 s. 169). Snarare är det mer forskning inom ämnet som skulle behövas, för att utreda dessa samband.

5.6 Arbetarklassen som stor inflyttningsgrupp

En annan intressant aspekt som Amcoff nämner angående vilka som väljer lantliga boendemiljöer, är den tydliga kopplingen mellan kort utbildningstid och viljan att flytta till landsbygden (2000). Med kortare utbildningstid menar Amcoff personer med som mest en två-årig

gymnasieutbildning. Han menar att denna grupp tillhör svensk arbetarklass (Amcoff, 2000, s. 176). Med det mer moderna utbildningssystemet räknas även de med 3-årigt yrkesförberedande gymnasium till denna grupp. Undersökningar har visat att gruppen har en mer naturinriktad livsstil än högutbildade. De utnyttjar inte bara naturen för bärplockning, jakt och fiske, som kan räknas till mer nyttoinriktade aktiviteter, utan också för kontemplation och existentiella funderingar (Amcoff, 2000). Det skulle även kunna vara så att bärplockning, jakt och fiske fungerar som en form av kontemplation för personer inom denna grupp. Det är dock inget som Amcoff tar upp i sin bok. Det är däremot tydligt att de lågutbildades naturintresse är större än hos de med längre utbildning. "Kontraurbanisterna" utgörs till stor del av lågutbildade med ett naturintresse. Anledningen till att gruppen dras till landsbygden, menar Amcoff har att göra med att de utgör de *"tydligaste direkta arvetagarna till det gamla landsbygdssamhället"* (2000, s. 180). En del har kanske vuxit upp på en gård eller har mor- och farföräldrar som ägde en gård, vilket innebär att de har egna upplevelser av landsbygden och en stark koppling dit. De har kanske vuxit upp med en romantisk bild av landsbygden, förmedlad av den äldre generationen som tvingades lämna sin hembygd för att söka arbete i städerna (Amcoff, 2000). Dessutom har arbetarklassen ett större intresse av att "fixa" i hemmet. Många kan tänka sig att bygga ett eget hus, vill ha en snickarverkstad, ett växthus eller ett större garage för att kunna "mekka" hemma, menar Amcoff

med hänvisning till Annika Almqvists studie (2000, s. 178). Denna typ av boende, med många funktioner och platser för olika typer av projekt, lämpar sig bäst på landsbygden. Där finns utrymme för dessa aktiviteter och risken att störa grannarna är liten (Amcoff hänvisar åter till Almqvist, 2000, s. 178) Personer med högre utbildning har, generellt, inte samma intressen i förhållande till lågutbildade. Istället för livsprojekt som riktar sig mot hemmet, är deras snarare *"utåtriktade och arbetslivsorienterade"*, menar Amcoff och hänvisar till Almqvists studie (2000, s. 178). För den här gruppen är det viktigare med närhet till goda kommunikationer, utbildning och kultur. Amcoff menar även att överklassen skulle kunna vara en tänkbar grupp med en idyllisk bild av landsbygden, som dock skiljer sig från arbetarklassens bild. Här är det snarare de aristokratiska vanorna som lockar (Amcoff, 2000, s. 169-170). Gruppen har en romantisk bild av landsbygden, men de väljer ändå i stor utsträckning att bo kvar i städerna (Amcoff, 2000, s. 175).

5.7 Medelklassen på landsbygden

Brittisk forskning har under längre tid fokuserat på medelklassen som en stark grupp på landsbygden (Amcoff, 2000). Detta eftersom den brittiska landsbygden till stor del bebos av just denna grupp. Forskare kan där se en tendens att medelklassen, genom sitt starka inflytande och kunskap, vill förvandla landsbygden till *"idylliska reservat, utan vare sig störande verksamheter eller avvikande människor"* (Amcoff, 2000, s.101). Medelklassen på den svenska landsbygden utgörs, som redan

nämnts, av en liten grupp. Men det finns även tendenser som går mot en idealisering av landsbygden. Bland annat har jag flera gånger stött på exempel där bönder och deras grannar har råkat i konflikt på grund av lantbrukets verksamheter.

5.8 Drömmen om en hästgård

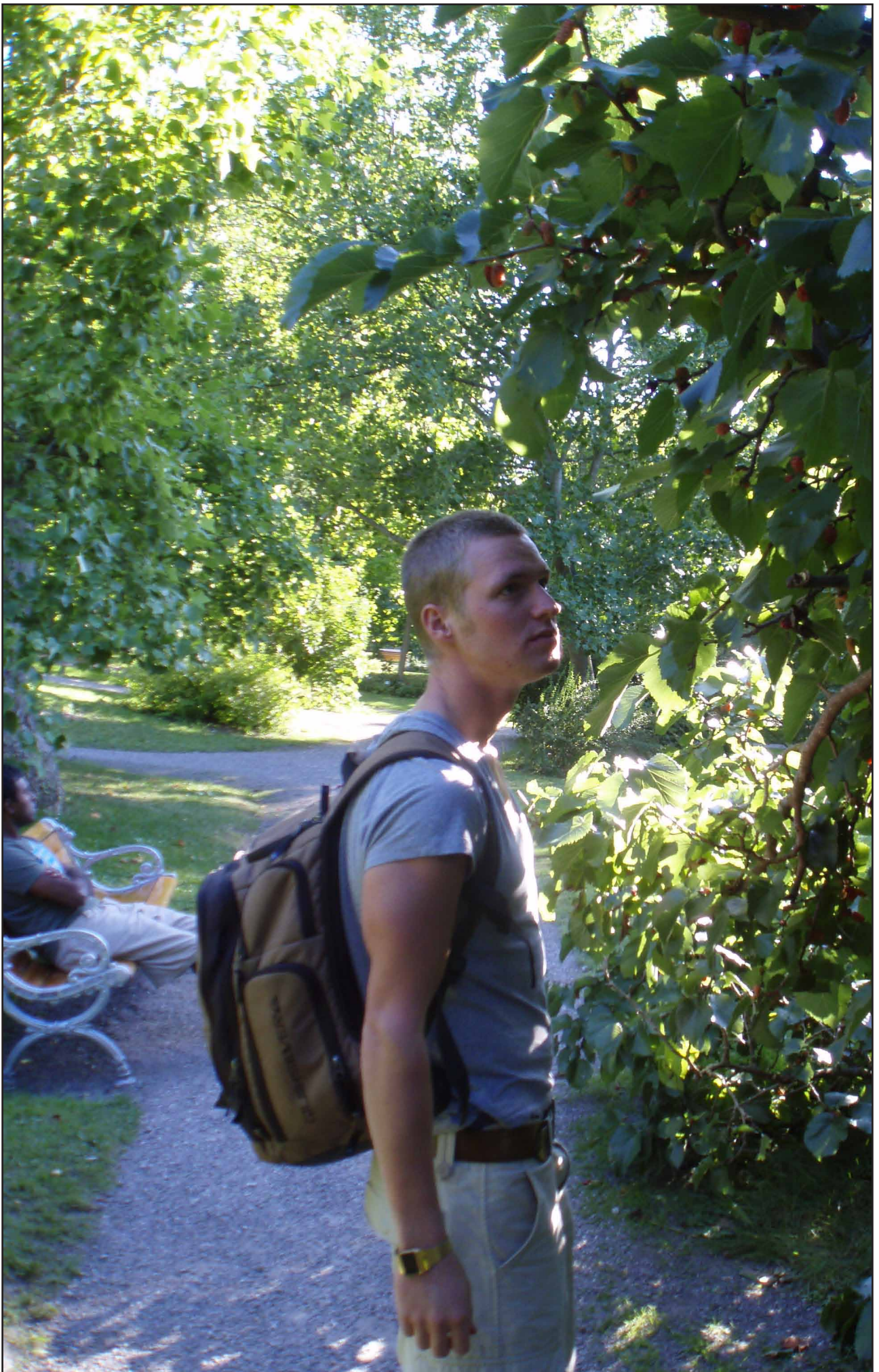
Det finns idag en trend som tyder på ett intresse att äga en gård. Framförallt har intresset för hästgårdar ökat den senaste tiden. Det är något som är tydligt på landsbygden i Uppland. Enligt översiktsplanen från 2006 utförde SCB en inventering 2004, som visade att det fanns närmare 8500 hästar uppdelat på 1600 hästhållare i Uppsala län (Uppsala kommun, 2006, s. 92). Kommunen ser också att det blir allt vanligare att mindre jordbruksfastigheter köps upp för att skapa en hästgård. Det är i första hand stadsbor som på det här sättet vill kunna kombinera fritidsintresse med ett vanligt yrkesliv (Uppsala kommun, 2006). Gruppen har vuxit de senaste åren och förtjänar därför att nämnas i detta sammanhang. Det finns inget som tyder på avmattning i utflyttningen inom denna grupp.

5.9 Mångbottnade "kontraurbanister"

Det är svårt att ge en rättvis bild av "kontraurbanisterna". Då flytten till landsbygden i många fall är beroende av helt personliga orsaker, som inte kan kopplas till utbildningsnivå, ursprung eller naturkärlek. Det är ofta olika faktorer som samverkar för att en flytt ska bli möjlig. Men de faktorer som presenteras här ovan spelar roll och även om de inte gäller i alla

fall, finns det generella drag som stämmer. Kanske kan "kontraurbanisternas" största gemensamma nämnare sammanfattas i en önskan om ett bättre liv eller förutsättningar för ett mer innehållsrikt liv på en plats där man trivs, oavsett om det är ekonomiska anledningar, naturens skönhet eller en hembygd som lockar.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det i första hand är personer med lägre utbildning och ett naturintresse som väljer att bosätta sig på landsbygden. Dessutom anges ofta naturen som en av de allra största anledningarna till att flytta till landsbygden. Vad det här beror på är svårt att säga och att bara konstatera att svenskarna är ett naturälskande folk upplever jag som något förenklat. Inom detta ämne vore det intressant med mer forskning.

6. Exemplet Funbo

Funbo är ett område utanför Uppsala, som utgör ett aktuellt exempel på bebyggelseutveckling på landsbygden. Arbetet med en fördjupad översiktsplan för området är i full gång. En större expansion kommer att ske här inom de närmaste tjugo åren. Jag väljer att presentera delar ur Uppsala kommuns översiktsplan från 2006 för att visa kommunen arbete med hållbar utveckling. Då det utgör en bakgrund till den fördjupade översiktsplanen, samtidigt som det fungerar som ett exempel på hur kommuner kan arbeta med hållbar utveckling. Även Funbo med omnejd kommer att presenteras närmare i kapitlet, då området kommer att användas som exempel i de konkretiserade riktlinjerna. Anledningen till att Funbo har valts att applicera de riktlinjer som jag kommer fram till i kapitel 8 på, är att Uppsala kommun arbetar med frågor kring hållbar bebyggelseutveckling i den fördjupade översiktsplanen.

6.1 Uppsala kommuns arbete med hållbar utveckling

I översiktsplanen för Uppsala kommun från 2006, står det att kommunens övergripande mål med den fysiska planeringen är att skapa *"en långsiktigt hållbar användning av mark och vattenresurser samt en god livsmiljö"* (Uppsala kommun, 2006, s. 25). Formuleringen återfinns i PBL och Uppsala kommun hänvisar till den i målformuleringen. Målet innebär att *"planering av markanvändning och bebyggelsens utveckling ska präglas av en helhetssyn som beaktar miljömässiga, sociala och ekonomiska aspekter"* (Uppsala kommun, 2006, s. 25). Det finns ett antal policier och

program som kommunen har beslutat att följa för att uppnå målet, förutom den lagstiftning som påverkar den fysiska planeringen (Uppsala kommun, 2006). De policier som kommunen följer är:

1. Agenda 21, som presenterades närmre tidigare i denna studie. Uppsala kommun strävar efter att *"utvecklingen anpassas efter villkoren i den lokala miljön, utan att miljön på andra platser skadas, nu eller i framtiden"* (Uppsala kommun, 2006, s. 25). Det innebär att invånarnas hälsa och rätt till ett rikt liv samt att kommande generationers intressen ska prioriteras framför materiella vinster för individen. Dessutom läggs stor vikt vid att olika intressen ska kunna mötas på demokratiska grunder. Naturens resurser ska nyttjas på ett skonsamt sätt, så att biologisk mångfald bevaras.
2. Miljöpolicy, kommunen ska i enighet med denna *"agera miljömedvetet, energi- och resurssnålt"* (Uppsala kommun, 2006, s. 25) samtidigt som stor hänsyn ska tas till grönområden och odlingsmark.
3. Handikappolicy, vilken innebär att funktionshindrade ska ha samma levnadsvillkor och kunna vara delaktiga i samhället precis som icke funktionshindrade. Bland annat ska tillgängligheten i den fysiska miljön vara hög för alla.
4. Barnkonventionen, FN:s barnkonvention innebär för den fysiska planeringen att barnen sätts i det främsta rummet. Barnen har rätt att uttrycka sina åsikter i frågor som rör dem, vilket gör att barn och unga har rätt att uttrycka sina åsikter vid förändringar i deras fysiska miljö.

Kommunen ska arbeta för att försöka förverkliga barns sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter.

5. Jämställdhetspolicy, kommunen arbetar för att kvinnor och män ska ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter. I arbete med planer ska hänsyn tas till både mäns och kvinnors erfarenheter.
6. Integrationspolicy, som *"utgår från alla människors lika värde och att mångfalden är en tillgång"* (Uppsala kommun, 2006, s. 25). Sociala aspekter ska utgöra en integrerad del i den fysiska planeringen, samtidigt som den fysiska miljön ska stimulera till att människor med olika erfarenheter och kulturer möts. Rent konkret innebär detta att kommunen ska arbeta för att *"undanröja etniska och sociala hinder för bosättning"* (Uppsala kommun, 2006, s. 25) och att det i bostadsområden ska finnas en blandning av bostäder med olika lägenhetstyper och upplåtelseformer.
7. Folkhälsopolicy, detta är en policy som kommunen antagit tillsammans med de andra kommunerna och regionala organ i länet. I denna menar man att *"tillgång till goda kommunikationer, trygghet och säkerhet i bostadsområden, närhet till grönområden, inflytande och delaktighet"* (Uppsala kommun, 2006, s. 25) påverkar individens hälsa på ett positivt sätt. Därför ska kommunen i sin planering arbeta för att tillgodose detta.

(Översiktsplan 2006 för Uppsala kommun)

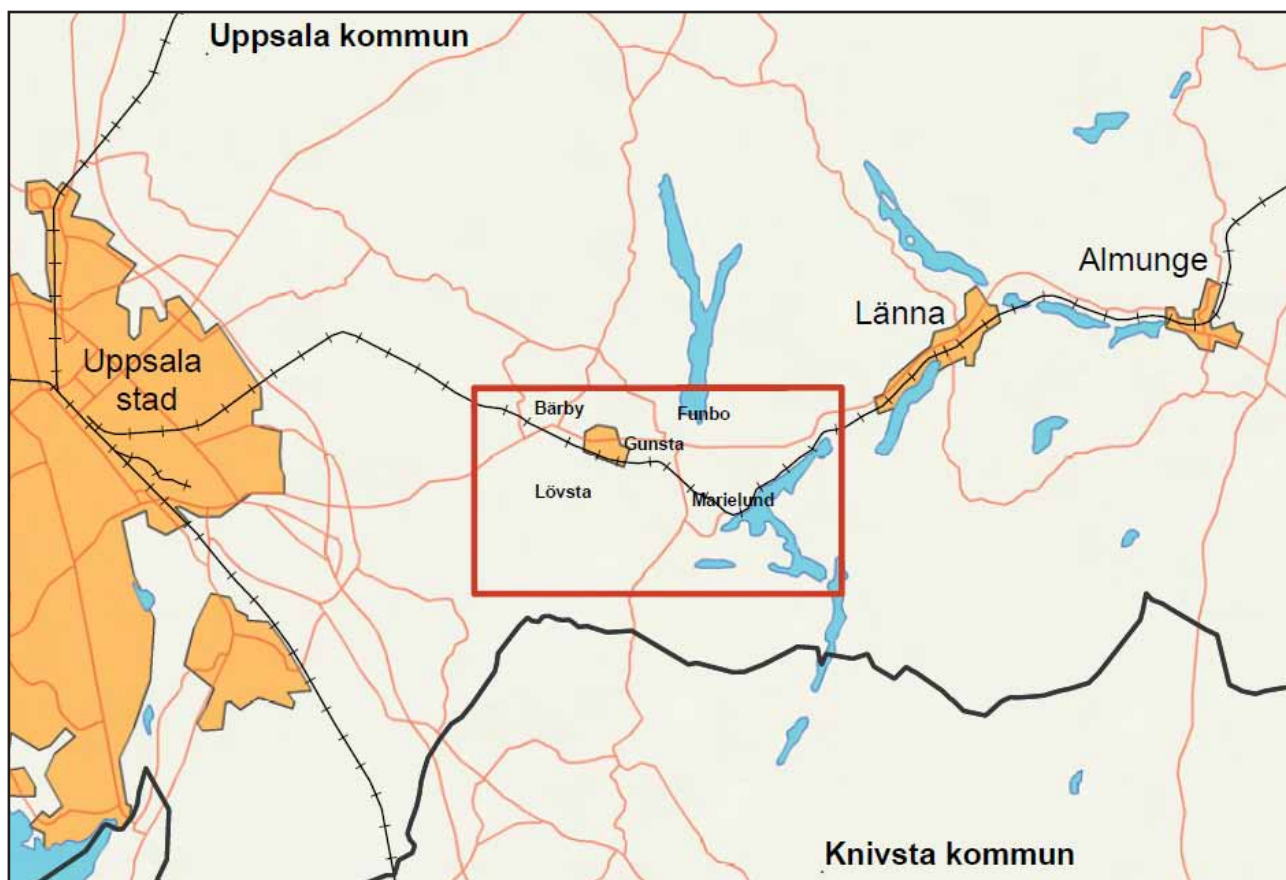
Det finns även program som påverkar utformningen av översiktsplanen och därmed mark- och vattenanvändningen i kommunen. De är:

1. Miljöprogrammet, kommunens eget program där visionen från Agenda 21 spelar en stor roll, tillsammans med miljö kvalitetsmålen som regeringen har satt upp.
2. Naturvårdsprogrammet, här slår kommunen fast att naturvårdsarbete i tätortsnära och andra välfrekventerade områden prioriteras. De naturvärden som finns i övriga områden förväntas staten ta huvudansvaret för.
3. Näringslivsprogrammet, som innebär att kommunen ska ha en hög planberedskap för att möta näringslivets behov, samtidigt som hänsyn tas till befintliga värden.
4. Kommunen har även program för hur utvecklingen av tätorter och landsbygden ska gå till, Livskraftiga orter. Här menar man att för att skapa en hållbar bebyggelse utveckling på landsbygden bör nytillskott lokaliseras till redan befintliga orter, framförallt bör bebyggelsen placeras i tätorter med tågstation. Man menar att *"bebyggelselokalisering, trafikplanering, grönanläggning och VA-försörjning"* (Uppsala kommun, 2006, s. 26) som sker samordnat är en viktig förutsättning för hållbar bebyggelseutveckling. Kommunen vill ha en variation bland bostadstyper, lägenhetsstorlekar och upplåtelseformer, även på landsbygden.
5. Dessutom har kommunen ett program för *"levande landsbygd"*, vilket innebär att planeringen på landsbygden ska ge förutsättningar för att utvecklingen av nya näringar fungerar, samtidigt som ett öppet landskap upprätthålls

och möjligheter för nya inkomster både för män och kvinnor prioriteras. Kommunen anser att bebyggelsen bör lokaliseras till lägen i närheten av de större trafiklederna, detta för att skapa stråk av bebyggelse som direkt knyts till ett infrastrukturnät, för att *"skapa förutsättningar för en livskraftig och hållbar utveckling"*. (Översiktsplan 2006 för Uppsala kommun, s. 27)

6.2 Beskrivning av området Funbo

Funbo-området karaktäriseras av ett uppbrutet jordbrukslandskap. Med detta menar jag ett landskap som är småskaligt, mindre åkerlappar och ängar som omgärdas av moränhöjder med skog och bebyggelse. Området kontrasterar i sin småskalighet mot Uppsalaslättens vidder. Bebyggelsen följer trafiklederna i området, både väg 282 och Lennabanan, en järnväg som tidigare försörjde området med tågtrafik som numera används som museijärnväg.

Området som behandlas i den fördjupade översiktsplanen. Bilden används med tillstånd från Uppsala kommun. (Bildkälla: Uppsala kommun, 2009, s. 6)

Det område som den fördjupade översiktsplanen behandlar ligger ungefär 1,5 mil öster om centrala Uppsala (Uppsala kommun, 2009, s. 6). Det finns i dagsläget inga direkta gränser för planområdet, då man endast är i samrådsskedet för den fördjupade översiktsplanen och därmed inte har kommit tillräckligt långt i planprocessen för att avgöra gränsdragningen. Det föreslagna området inbegriper bygderna Bärby, Bläckhornet, Lövsta, Gunsta, Funbo och Marielund (Uppsala kommun, 2009). Dessa orter, eller vissa av dem är snarare platser, har olika förutsättningar gällande bebyggelsestruktur och service. Här nedan följer en kort beskrivning av de olika områdena.

Bärby, Gunsta och Funbo

De här orterna har vuxit fram som stationssamhällen utefter Lennabanan. Bebyggelsen i Gunsta karaktäriseras av villor från senare delen av 1900-talet. Byggnaderna är lokaliserade till ett område mellan Lennabanan och väg 282 (Uppsala kommun, 2009). Skolan och förskolan i området ligger bredvid Funbo kyrka och bebyggelsen runt dessa utgör Funbo kyrkby. Byggnaderna består till största delen av villor från mitten av 1900-talet och framåt. Bärby består av en mer varierade bebyggelse, bland annat i form av nya stora, individuellt utformade villor och villabebyggelse från tidigt 1900-tal till idag. Det finns även helt ny bebyggelse i området, villaområdet Bärby äng. Där åkermark upplåtits till småtomter och villor uppförts efter individuella önskemål. Vid lokalisering av bebyggelse på åkermark och

Bärby äng är ett område med ny bebyggelse.

I Gunsta finns det service av olika slag, bland annat en affär.

mer låglänt mark frångås den traditionella bebyggelselokaliseringen i området. Det är svårt, i alla fall för mig som utomstående, att avgöra var gränsen mellan dessa tre orter går. (Uppsala kommun, 2009)

Bläckhornet och Lövsta

I de här områdena finns endast ett fåtal hus, där Lövsta herrgård och SLU:s försöksverksamhet vid Bläckhornet särskilt märker ut sig. Hela området ligger inom skyddsavstånd för djurhållning i lantbruk och gårdsslakteri (Uppsala kommun, 2009). SLU håller i dagsläget på att avveckla försöksstationen vid Bläckhornet, vilket har inneburit att ett verksamhetsområde vuxit fram. Här finns bland annat åkerier och Yrkesakademin. Vid Lövsta herrgård, som ligger ungefär en kilometer från Bläckhornet, finns idag en gård med djurhållning

Kor som tillhör lantbruket vid Lövsta herrgård.

Bebyggelsen i Marielund består främst av hus från förra sekelskiftet.

som tillhör SLU. Denna planeras att byggas ut och djurhållningen ska utvecklas. Bebyggelsen i hela området är placerad i kanten av ett vidsträckt odlingslandskap, på en storblockig moränhöjd. Bebyggelsen är med andra ord placerad i ett traditionellt läge. (Uppsala kommun, 2009)

Marielund

Samhället ligger alldeles intill sjön Trehörningen och är även det ett gammalt stationssamhälle utmed Lennabanan. Bebyggelsen består av både stora och små fritidshus från förra sekelskiftet, många har en lite mer speciell utformning. Husen är till största delen placerade i ett vattennära läge och de allra flesta har stora tomter. Den historiska miljön, med husen och Lennabanan, och det sjö nära läget utgör en unik boendemiljö i Uppsala kommun.

Husen ligger i ett skogsområde. Topografin är varierad med berg i dagen samt små- och storblockig morän. Det finns endast ett fåtal flackare partier som numera utgörs av betesmark. Idag är många av fritidshusen ombyggda till permanenta bostäder. (Uppsala kommun, 2009)

Vilka bor i Funbo?

För att få en bättre bild av de som bor i Funbo, ville jag intervjua några av de boende. Det har dock inte har låtit sig göras, då intresset inte var tillräckligt stort. Istället får min iakttagelse utgöras av upplevelsen på samrådet den 2009-02-26, då jag förde samtal med boende i Funbo och deltog i samrådet, av det som kan utläsas ur den fördjupade översiktsplanen och delar av debatten som denna väckt i *Uppsala Nya Tidning*. Läsaren får vara medveten om att bilden av de boende kan nyanseras och att indelningen är gjord av mig, en utomstående. Naturligtvis är det svårt att kategorisera människor och det blir alltid någon som inte stämmer överens med den beskrivna bilden.

Inom området Funbo kan vissa skillnader i befolkningsstrukturen urskiljas. Det finns bara ett fåtal arbetsplatser i bygden, främst inom skola, vård och omsorg. I Gunsta finns en förskola. Kring Funbo kyrka ligger ytterligare en förskola och skola (Uppsala kommun, 2009). Hela 60% av befolkningen i Funbo-området pendlar in till Uppsala (Uppsala kommun, 2009, s. 9). I det mer tätbebyggda Gunsta finns många mindre villor, både nyare och äldre. Dessa mindre villor kan erbjuda ett billigare landsbygdsboende, då tomterna

inte är stora, det finns en utbyggd service och pendlingsmöjligheterna är goda. Befolkningen är blandad, det finns både äldre och yngre familjer. De inflyttade i de nya husen är till största delen barnfamiljer. Det illustreras tydligt av leksakerna på tomterna.

I Marielund är villorna och tomterna större, samt har ett kulturmiljövärde, enligt förslaget till fördjupad översiktsplan, från 2009. Husen från förra sekelskiftet är idyllisk lokaliserade på stora tomter invid sjön Trehörningen. I Marielund är villorna mer exklusiva, samtidigt som avståndet att pendla är längre. Här finns inte skola eller affär, vilket bidrar till att livsstilen blir mer kostsam, då inköp måste göras på annan plats samt att barnen måste skjutas eller bussas till och från skolan. I området finns endast ett fåtal nya hus. Till största delen består Marielund av äldre fritidshus som permanentats.

På samrådet (den 2009-02-26) var gruppen boende i Gunsta och Bärby störst, dock hade de ganska svårt att göra sina röster hörda. Det berodde antagligen på att de boende i Marielund var mycket engagerade i bevarandet av "sin" bygd. De boende i Gunsta och Bärby verkade vara mer positiva än Marielundsborna till förslaget om ny bebyggelse. En person uttalar sig positivt och hon får medhåll från flera andra.

Anledningen till att Marielundsborna hörs mer på samrådet har många förklaringar, bland annat beror det kanske på att de har organiserat sig i en grupp (Marielunds vänner, se mer på <http://marielund.wordpress.com/>) som starkt motsätter sig exploatering i området. Men

det kan också bero på att de är mer oroliga då Marielund idag består av en mer samlad bebyggelse från ungefär samma tid. De flesta villorna är från början av 1900-talet. Till skillnad från Gunsta och Bärby som nyligen har exploaterats. Marielundsborna är tydliga representanter för NIMBY-effekten, det vill säga Not I My Back Yard. Dessa människor menar att det är bra med ny bebyggelse, så länge den inte hamnar i närheten av deras eget hus (www.ne.se/sok/NIMBY?type=NE 2009-05-09). Flera gånger säger bland annat en man att kommunen kan bygga i Länna istället för i Marielund, då "*Länna skriker efter ny befolkning*" (samråd 2009-02-06). Många av de som är engagerade i Marielunds vänner är vältaliga och insatta i vad frågan gäller. Dock verkar de inte vara mottagliga för kommunens argument och tar på många sätt över mötet, bland annat genom att avbryta och ändra samrådets agenda.

Debatten kring den föreslagna bebyggelsen i Funbo har varit het en längre tid. Diskussionen har bland annat skett via insändare och artiklar i *Uppsala Nya Tidning* (UNT). Så här skriver Ola Lindqvist i artikeln *Motståndet mot byggplaner växer*, UNT 2008-10-12:

"Bland de boende börjar strategin dras upp för hur motståndet ska föras.

- Visst förstår vi att man vill bygga här för den vackra miljöns skull, lugnet och stillheten. Men med den utbyggnad kommunen planerar skulle hela idyllen försvinna. Av Marielund skulle bara bli kvar en spillra av sekelskifteshus, säger Jonas Pertoft.

För fyra år sedan bosatte sig Jonas Pertoft och hans familj permanent i det gamla sommarhuset. Ungefär lika länge har Anna Sprinchorn med familj varit bofast i Marielund.

Ingen av dem hade räknat med att bli aktivister mot kommunala byggplaner i skogsbackarna runt hemmen.

Men idéerna om upp till 700 nya bostäder, som UNT tidigare rapporterat om, har fått dem och andra i grannskapet på fötter. Nu hoppas de på stöd såväl från bofasta som från sommarens badgäster och vinterns skridskoåkare på sjön Trehörningen.”
UNT.se 2008-10-12

I kommentarerna till denna artikel förs det fram fler negativa åsikter. Bland annat skriver en fritidsboende att:

”Vi sitter nu inte och tjuvhåller girigt på vårt paradiset. Tvärtom delar vi ofta med oss och välkomnar besökare till vår stadsnära men ännu lantliga idyll. Men en sönderbyggd kultur- och naturskatt kan inte fås tillbaka. Alla kakor kan inte delas lika mellan alla. Någonsin.”
UNT.se 2008-10-12

En annan kommentar går ut på att bebyggelsen borde lokaliseras till någon annan plats:

”Ett argument som jag har hört är att området är attraktivt för att det ligger nära vatten. Men i Marielund är sjöstranden bebyggd sen tidigt nittonhundratalet. Alternativen är mycket bättre: både Gunsta och Länna har tidigare diskuterats som möjliga ställen för utbyggnad. Länna, som ligger några kilometer bort, är ett samhälle med avfolkningsproblem och hotad skola, stora strövområden och en allmän strand. Det är svårt att se att alternativen skulle vara väl utredda - jag tror att det snarare handlar om var kommunen tror att de snabbast kan komma över mark.”

UNT.se 2008-10-12

Citaten ger ännu en bild av de boende i Marielund som välformulerade, samtidigt som de är rädda att det unika i Marielund ska försvinna om nya bostäder placeras i området. Jag vill dock förtydliga att det i dagsläget inte finns några exakta planer på

hur bebyggelsen ska lokaliseras eller hur många hus som ska byggas, det finns bara ett förslag i den fördjupade översiktsplanen, som än så länge bara är en samrådshandling.

Utifrån denna beskrivning hoppas jag att bilden av de boende i Funbo har klarnat något. Naturligtvis kan jag inte påstå att alla i Bärby, Gunsta och Funbo är positiva till ny bebyggelse, till skillnad från de boende i Marielund, men utifrån den generella bilden är grupperna fördelade på detta sätt. Vid en jämförelse med Jan Amcoffs forskning, anser jag att hans forskning går att applicera på området. Utifrån ovanstående beskrivning kan man urskilja ett par olika typer, som ”fritidshuspermanentaren”, de som söker sig till landsbygden för att komma närmre naturen och gruppen som vill ha billigare boende i en mindre tätort. Det är lätt att se fenomenet med en mer urban befolkning på landsbygden. Många i Funbo-området äger mer än en bil och pendlar till arbetet, enligt den fördjupade översiktsplanen (Uppsala kommun, 2009). Dessutom väljer många att bosätta sig i mer urbana villaområden, som på många sätt skiljer sig från den traditionella landsbygdsbebyggelsen. Ett exempel på sådan bebyggelse är området Bärby äng, där villorna är placerade på plan mark, har små tomter och står tätt intill varandra. Hela området är, enligt mig, planerat som en typisk villastadsdel. Det här ger en bild av de som idag bor i Funbo-området, dem får vi inte heller glömma vid planeringen. I denna studie får de också symbolisera vilka som flyttar till ett område som Funbo.

7. Utblick mot landsbygden - intervjuer

Intervjuerna gjordes för att ge studien en tydlig verklighetsförankring och för att undersöka hur olika yrkeskategorier förhåller sig till hållbar planering på landsbygden. Jag valde att dels kontakta två forskare, Per G Berg och Yvonne Gunnarsdotter, på institutionen för stad och land, SLU, dels två verksamma planerare, Göran Carlén på Uppsala kommun och Helena Gåije, på Tierps kommun. Dessa fyra har bidragit med värdefull inblick i vad hållbar planering på landsbygden kan innebära. Jag vill, redan här i inledningen, påpeka att förutsättningarna vid intervjutillfällena var något olika för deltagarna. Intervjun med Per kom att löpa över en månads tid, då den inleddes med ett lunchmöte 2009-03-10 och avslutades per telefon 2009-04-03. Hela intervjun med Helena utfördes över telefon. Övriga två intervjuer skedde i mötesform på Yvonne och Görans arbetsplatser.

De intervjuade har fått frihet att tolka de olika frågorna utifrån profession och egna erfarenheter. Det innebär att svaren är mycket olika från person till person. Vilket än en gång belyser hur komplext arbetet med hållbar bebyggelseutveckling på landsbygden är.

7.1 Frågeformulär

Frågeformuläret var utformat av en allmän del, med frågor som var likadana oavsett vem jag pratade med, samt en specifik del, där frågorna var riktade mot individens profession.

Allmänna frågor

Vad betyder hållbar utveckling för dig?

Det talas mycket om den hållbara staden. Men kan du beskriva den hållbara landsbygden? Hur ser den ut?

Kan kommunens planering på landsbygden bidra till en hållbar utveckling?

Känner du till något bra exempel på hållbar utveckling på landsbygden? Något dåligt?

Om du jämför med att bo i staden – är det lättare eller svårare att leva hållbart på landsbygden, som du ser det?

Har du någon vision av framtidens landsbygd här i Uppsalatrakten? Vart tror du utvecklingen är på väg?

Känner du till arbetet med fördjupad översiktsplan för Funbo? Hur tror du den kan bidra till hållbar utveckling?

Frågor till forskare

Hur ser bebyggelseutvecklingen på den tätortsnära landsbygden ut idag? Hur ser du på den utvecklingen du just beskrivit?

Vilka viktiga instrument finns det idag för reglering av bebyggelseutveckling på landsbygden? Hur fungerar det i praktiken? I förhållande till målet om hållbar utveckling?

Kan regler och riktlinjer användas bättre? Behöver de utvecklas eller kanske minska?

Vilka faktorer överhuvudtaget tror du kan leda till en hållbar utveckling på landsbygden? Vad betyder människors livsstil i förhållande till fysiska förhållanden?

Frågor till praktiker

Hur regleras bebyggelsen på landsbygden idag här i Uppsala kommun?

Vilka restriktioner och riktlinjer har kommunen kommit fram till i sin översiktliga planering?

Hur fungerar det i praktiken? Finns det något du skulle vilja ändra på? Varför?

Kan du berätta hur kommunens planering förhåller sig till övergripande mål?

Är det populärt att flytta till landsbygden i Uppsala/Tierps kommun? Hur förhåller sig kommunen till detta?

I alla intervjuer finns inte svar på alla frågor. Det beror på att vissa inte ville eller kunde svara på frågorna.

7.2 Intervju med Per G Berg

2009-03-10 och 2009-04-03

Per G Berg är professor i uthållig samhällsbyggnad vid institutionen för stad och land, på SLU. Han har publicerat tre framtidsstudier och ett antal rapporter inom ämnet hållbar utveckling (www.sol.slu.se/la/personal/berg.asp 2009-04-08). Mycket av Pers arbete den senaste tiden har fokuserat på habitatagendan och dess hållbarhetsmål.

Per menar att hållbarhet handlar om habitatagendans sju hållbarhetsmål. För honom skapas en hållbar landsbygd av kompletta områden. Med det menar han att landsbygdens befolkning inte ska behöva staden, alla funktioner ska istället finnas i bygden. Risker är att om en nyckelfunktion, till exempel apoteket, försvinner, tenderar de boende att utnyttja staden även till övriga funktioner. Det leder till att funktionerna i lokalsamhället slås ut. Storstaden kan i detta fall fungera som ett hot mot orter på landsbygden, då de ofta kan erbjuda bättre pris på eller ett större utbud. För att motverka

det, menar Per att landsbygden kan locka med sin särart gällande kultur eller vacker natur. I framtiden kan landsbygdens mark också komma att fungera som ett tungt ekonomiskt medel, då städerna antagligen kommer att försörjas av sitt omland.

För att vi ska få en hållbar utveckling på landsbygden krävs engagerade kommuner, menar Per. Idag sätter kommunen sin planeringsgräns vid stadsranden. Per nämner Borås som ett bra exempel på hur kommuner kan arbeta för hållbar utveckling. Där har man satsat både på stadsutveckling och landsbygdsutveckling parallellt. Även Hällefors i Västmanland är, enligt Per, ett gott exempel. De har kommit på sätt att utnyttja kommunens kultur och historia för att skapa ett uthålligt samhälle. Bland annat genom att satsa på förädling och specialisering av sådant som redan fanns i trakten. Till exempel har jakten och fisket kommit att bli en del i en kedja av lokalproducerad mat, då produkterna förädlas till viltkorv eller fina filéer. Även kommunens industriella arv lever kvar i och med förädling av stål till exempelvis balkar att bygga nya hus av. De har dessutom satsat på kultur, bland annat finns en musikskola på mycket avancerad nivå. På det här viset har de lyckats skapa en ort och en landsbygd som fungerar väl tillsammans, ett mer hållbart samhälle. Per nämner Uppsala och Västerås som två kommuner där hållbarheten inte har prioriterats på samma sätt.

När jag undrar var det är lättast att leva hållbart, menar Per att det är svårare att leva hållbart på landsbygden än i staden. Den främsta anledningen till

det är transporterna, som idag är nästan nödvändiga på landsbygden. Många som bor på landet äger mer än en bil och kör dagligen långa sträckor, till arbete, affär eller aktiviteter för barnen. Han säger att lösningen till problemet är bättre kombinationssystem för kollektivtrafik. Exempelvis kan delar av resan utgöras av taxi, buss, spårtrafik eller liknande. Systemet kan bygga kring ett stomnät, som sedan grenar ut sig i finare maskor. Det hela är uppbyggt kring en tät kontakt mellan IT och de olika trafikslagen. Per tror att denna typ av kombinationssystem kommer att bli möjligt inom en snar framtid. Dessutom anser han att mer arbete måste ske hemifrån. Per menar att idag utgörs ungefär hälften av arbetsmarknaden av arbeten som skulle kunna skötas från hemmet.

Pers vision för landsbygden bygger på mer kompletta, självförsörjande orter och samhällen. Dessutom bör orterna ta vara på sin särart och utvecklas i samklang med den. Han menar att landsbygden kan satsa på ekologiska och närproducerade varor, något som det finns en efterfrågan på inne i de större städerna. Han nämner Uppsala som ett typiskt exempel på en stad, där ekologiska varor är populära, på grund av mängden unga akademiker. På så vis kan landsbygden utvecklas utifrån sina egna förutsättningar. Per menar att det borde finnas ett stort underlag för denna typ av varor i Uppsalatrakten. Detta är något som han anser att kommunen har missat i den fördjupade översiktsplanen för Funbo. Den är inte tillräckligt utvecklad gällande skogsbruk, jordbruk, kultur eller IT-företagande.

Min fråga om hur bebyggelseutvecklingen på landsbygden ser ut, besvarar Per genom att beskriva olika trender som vi kan se på landsbygden idag. Han menar att landsbygden utövar en lockelse på den äldre befolkningen i länder som Sverige, som har en åldrande befolkning. De äldre flyttar till landsbygden för att få leva nära naturens skönhet, samtidigt som de fortfarande är beroende av staden. De skapar en urbanisering av vissa delar av glesbygden. En annan trend som är tydlig är den svenska landsbygdens dragkraft på andra européer - exempelvis tyskar och holländare som väljer att flytta till små orter i natursköna områden. Ofta bidrar dessa inflyttare med nytt liv till bygden genom kreativa idéer, då de för det mesta både bor och arbetar på orten. De är med andra ord inte urbaniserande på samma sätt som svenska utflyttare. De största anledningarna till att denna grupp väljer att flytta är för att undvika miljökatastrofer, som översvämningar i Holland, för att miljön runt dem börjar bli för socialt krävande, med alldeles för många människor på samma plats och för att staden de lämnar inte känns trygg. Per ser även en parallell trend, som han anser vara en nödvändighet för utvecklingen på landsbygden. Han menar att småorter måste börja satsa mer på lokal försörjning. Det kommer i framtiden bli nödvändigt att hela produktionskedjan finns i lokalsamhället, från kor via mejerier till mjölkkonsument. Precis som i Hällefors, som nämndes tidigare i intervjun. Det gäller för så väl närodlat mat som för utveckling av verktyg. Per tror att landsbygden genom det kommer att leva upp igen.

Det kommer, enligt honom, att finnas en trygghet i lokalsamhället, när den globala ekonomin är instabil. Exempel finns redan på olika platser både i Sverige och i övriga Europa. Bland annat finns ett projekt som startade i Italien – *Cittaslow* – där man utgår från den lokala kulturen, från mat och odling. På så vis skapas något unikt, som även kan attrahera andra och skapa ett varumärke. Även EU:s "leader-program" är ett exempel på det. "Leader-programmet" innebär att glesbygden ska inventera vilka sammanvägda resurser som finns i regionen, för att skapa lokala nätverk. Det bidrar till personliga band mellan olika producenter, så som lantbrukare, jägare och fiskare. Vilket gynnar produktionen.

Personligen tror Per att det kommer att bli viktigare med en god kommunikation mellan staden och landet. Staden och landet kommer att närma sig varandra. På grund av den allt mer urbaniserade befolkningen på landsbygden, som kräver ett mer hållbart transportsystem, bättre tekniska lösningar för att kunna arbeta hemifrån och energilösningar. Staden måste bli mer medveten om vad omlandet betyder för det urbana livet. Per menar nämligen att landsbygden kommer att försörja staden, både med föda och förnyelsebar energi.

Per säger att de instrument som finns idag för att styra landsbygdsutvecklingen är på länsnivå, på en övergripande nivå. Det är staten som reglerar markanvändningen. Kommunerna har lite att säga till om. Per menar att det är vattentäta skott mellan stadsplanering och landsbygdsplanering. Dessutom styr EU:s lagstiftning både stora delar av markanvändningen och

brukandet av marken på landsbygden. Men ett närmande mellan stad och land kan förändra det, menar Per. Kommunen kan därmed komma att få mer påverkan på markanvändningen. Bland annat kan utvecklingen av bioenergi, ekologiska jordbruk eller ekologisk odling regleras av kommunen på en mer lokal nivå, utifrån platsens förutsättningar. Förr eller senare kommer man, enligt Per, att inse att det finns stora fördelar med både lokala bestämmelser och central styrning. Pers teori är att den globala marknaden kommer att förskjutas mer mot lokala och regional nivå. Det kommer att innebära ett större behov av lokala regelverk, som fungerar parallellt med generella EU-bestämmelser.

Enligt Per har vi idag antingen en urban eller en rural livsstil. Det finns inget mellanting. Det som skrämmer planerare mest är transporterna och vi ser trafiken som ett jätteproblem. Vi borde inte röra oss för mycket med andra ord, utan hålla oss till det fack vi blivit tilldelade. Men då bortser man från att människor har en stark naturlängtan. Vi måste nästan ha natur, menar Per, men även det motsatta gäller. Efter ett tag i den lugna naturen vill vi uppleva staden och dess lockelser. Det sker hela tiden en växling mellan dessa punkter. Därför måste vi se till att ordna samhället så att vi har tillgång till både stad och land, enligt Per. Det ska vara lätt att ta sig mellan punkterna. Transporterna måste bli mer hållbara. Landsbygdens lösning på trafikproblemet handlar om smarta kombinationer av olika färdmedel, från cykel till tåg. Med ett system som är ut-

format på detta vis kan vi även spara pengar, en upptäckt som gjorts i föregångsländer som Tyskland och Holland.

Avslutningsvis menar Per att den hållbara framtiden sannolikt inte finns i våra storstäder. Framtiden ligger i nätverk mellan mindre städer.

7.3 Intervju med Yvonne Gunnarsdotter

2009-03-11

Yvonne Gunnarsdotter är universitetslektor på institutionen för stad och land på SLU i Uppsala. Hon har precis avslutat arbetet med en större utvärdering av arbetet med social hållbarhet i Sverige. En utvärdering som hon gjort tillsammans med forskarkollegor på institutionen. Då Yvonne arbetar med frågor kring social hållbarhet, ligger fokus på det i intervjun.

Hållbarhet är för Yvonne mycket komplext, speciellt social hållbarhet innehåller många motsättningar. Det kan i första hand upplevas som lätt att följa Brundtlandkommissionen och naturligt att inte överutnyttja jordens resurser. Men hur mäter man vad som är hållbart egentligen? Hur kan man se på något som social hållbarhet? Det är ju olika från person till person. Vem bestämmer vad som ska gälla eller vem som har rätt? Med det menar Yvonne att olika intressen för social hållbarhet kan krocka.

För att skapa hållbar utveckling i Sverige ingår biologisk mångfald som ett mål. Yvonne menar att biologisk mångfald är beroende av kulturell och social mångfald. Då det skapar plats för en mångfald av

människor med olika idéer och tankar. Utan det här minskar även den biologiska mångfalden, då ett landskap utan påverkan av människor stagnerar. Det är viktigt att komma ihåg att social och biologisk mångfald är ömsesidigt beroende av varandra. (Yvonne säger att hon inte riktigt kan ge ett tydligt svar på min fråga, utan hon snarare problematiserar den ännu mer.)

När jag undrar om kommunens planering kan skapa en hållbar utveckling på landsbygden, menar Yvonne att det kan den. Det krävs dock att planerna är medvetna om bygdens villkor och vad landsbygden betyder. Det är viktigt att planerare har god lokalkännedom för att undvika onödiga konfrontationer och missförstånd i planeringsprocessen. Var finns exempelvis mötesplatserna? Vilka institutioner finns i bygden? För detta arbete krävs resurser, vilket många kommuner idag saknar. Yvonne menar att det är bristen på tid, snarare än arrogans eller okunskap, som gör att planerna inte har den här kunskapen. För planerare är det viktigt att inse att planer skapar synergieffekter. Till exempel kan hela samhällen påverkas av att en byskola stängs. Många i bygden kan vara beroende av skolan som konsument, som arbetsgivare eller som mötesplats. Yvonne menar att möten med boende kan ge ökad kunskap om bygden, det bidrar på det här sättet till att öka den hållbara utvecklingen på landsbygden. Planerna måste vara medvetna om att det finns olika perspektiv på landsbygden och de möten som anordnas borde inbegripa flera olika kategorier av landsbygdsbefolkningen.

"Allhus" är, enligt Yvonne, ett bra exempel på hur man kan arbeta för bättre social hållbarhet i nybyggda områden på landsbygden. "Allhus" innehåller exempelvis post, bank, försäkringskassa, förskola, fritidsgård, äldreboende, butik och kanske ett systembolag. I "allhusen" kan flera olika funktioner samlas för att på detta sätt skapa mötesplatser, möjligheter till service och lokal försörjning. När olika funktioner läggs samman innebär det en mångfald av möten och möjliga aktiviteter. Ett exempel är Graningebyn i Sollefteå kommun där man samlat all kommunal service i samma byggnad. Där finns det till och med möjligheter att odla. Om man ser till Yvonne fyra punkter, som presenterades i avsnittet om social hållbarhet i denna studie, uppfyller Graningebyns "allhus" kraven för dem alla. Yvonne tycker däremot att ett dåligt exempel på arbete för social hållbarhet är när byskolor stängs ner, utan att en bred konsekvensanalys gjorts. Vad betyder det för bygden om skolan stängs? Vilka synergieffekter kan orsakas av att skolan stängs? Ett annat dåligt exempel är om utvecklingen i en bygd helt styrs av en entreprenör. Speciellt om denna entreprenör kommer utifrån och därmed inte känner till den lokala försörjningen eller vilka institutioner (traditioner) som finns i bygden.

Vid frågan om var det är lättast att leva hållbart, blir Yvonne osäker. Hon menar att transporter är ett stort problem på landsbygden. Dessutom tar hon upp att forskning visar att människor på landsbygden generellt sett lever mer ohälsosamt, att de äter sämre mat, väger mer och har

sämre tandstatus än människor i städer. På landet kan det dock vara lättare att odla, att bruka jorden eller "*göra platser till sina egna*". Den informella bytesekonomin är också lättare att hålla vid liv på landet. Denna typ av ekonomi bygger på byten av varor eller tjänster och är därmed mer resurssnål, enligt Yvonne. De sociala strukturerna är segare på landsbygden, vilket kan ha både för- och nackdelar, då de boende har ett stort socialt nätverk, men att det kan vara svårt att släppa in nya personer i detta nätverk. Det finns med andra ord inget enkelt svar på denna fråga. Yvonne föreslår att det mest hållbara boendet finner vi i småorterna, som har omkring 10 000 invånare. I sådana samhällen finns underlag för fungerande sociala strukturer, folk känner igen varandra och får ett utbyte. Samtidigt som det finns offentlig service och lokal försörjning, finns det möjligheter för att bruka platsen och mötesplatser av varierande storlek, enligt Yvonne.

När jag frågar om Yvonne har någon vision för landsbygdsutveckling i Uppsala kommun, erkänner hon skrattande att hon inte har tänkt så mycket på Uppland och därför bara vill ge ett generellt svar. Hon tror att befolkningen på landsbygden kommer att öka och att det kommer att innebära att det blir fler pendlare. Förhoppningsvis leder befolkningsutvecklingen till fler arbetsplatser, en bättre kollektivtrafik och utökad service på landsbygden. Ny bostadsbebyggelse skapar nämligen inte en bygd eller ett samhälle, det krävs mer än så. Det kan vara svårt att skapa lokal försörjning och institutioner, men det går att planera in möjligheter för det.

När vi kommer in på frågan om den fördjupade översiktsplanen för Funbo, menar Yvonne att den i sig själv inte kommer att kunna skapa en hållbar utveckling i området. Men den bidrar med ökade förutsättningar för det. Kommunen kan inte göra mycket mer än att försöka bidra med service och mötesplatser, i form av kvarterslokaler, god kollektivtrafikförsörjning och offentlig service, fortsätter hon. Dessutom måste kommunen arbeta för att inte försvåra eller förhindra arbete på lantbruk, enligt Yvonne. Det har nämligen hänt att irriterade grannar stör sig på lantbrukens verksamhet. Det finns till och med exempel på lantbruk som i slutändan blivit tvungna att lägga ner eller flytta eftersom grannar blivit allergiska och störda av verksamheten på annat vis. En planering som förstår hur vikten av lantbrukens verksamheter är att sträva efter.

Samtalet kommer in på hur bebyggelseutvecklingen på landsbygden ser ut idag. Yvonne menar att den är större nu än för ungefär tio år sedan, då bygglagstiftningen ändrades och det blev lättare att få bygglov på landsbygden. Yvonne säger att det är främst på den tätortsnära landsbygden som det byggs nytt och hon är positivt inställd till denna typ av utveckling. Hon är dock tveksam till vad den nya förändringen i strandskyddet kommer att innebära för landsbygdskommunerna. Det eftersom restriktionerna kring bebyggelse i närheten av sjöar kommer att bli färre. Kommunernas förhoppning är, enligt Yvonne, att unga familjer ska flytta in. Erfarenheter visar däremot att tomterna till största delen köps upp som fritidsboende av resursstarka

stadsbor istället för åretruntboende. Ett sjönära boende skapar med andra ord inte den typ av befolkningsutveckling som kommunerna hoppas på.

För att få en mer hållbar utveckling på landsbygden måste landsbygdspolitiken frångå sektorsindelningen, enligt Yvonne. Politiken måste samordnas över sektorsgränserna. Man måste snarare tänka territoriellt än sektoriellt, menar hon. Det här ska dock inte innebära att landsbygdspolitiken blir skild från övrig verksamhet.

Avslutningsvis menar Yvonne att människors livsstil är viktig för att skapa hållbar utveckling, vilket också innebär att hållbarhet på många sätt är en klassfråga. Något som är viktigt att beakta vid planering, då huvuddelen av de som bor på landsbygden tillhör arbetarklassen och har ett mindre uttalat engagemang för miljöfrågor.

7.4 Intervju med Göran Carlén

2009-03-19

Göran Carlén arbetar på enheten för strategisk samhällsplanering i Uppsala kommun. Han är just nu engagerad i arbetet med den fördjupade översiktsplanen för Funbo. Under arbetet med denna studie har den fördjupade översiktsplan varit ute på samråd.

Den första frågan handlar om vad hållbarhet innebär. Göran ber att få hoppa över den, då svaret skulle ta alltför lång tid och bli ganska invecklat. Förhoppningsvis kan svaret ändå uttolkas ur svaren på de övriga frågorna.

Den hållbara landsbygden har ett stort dilemma, enligt Göran. Å ena sidan har befolkningen på landsbygden en alldeles för urban livsstil. Den urbana livstilen innebär att de inte arbetar med traditionell landsbygdsverksamhet och därmed är mycket rörliga i sin vardag, har många kontakter som inte är bundna till den lokala boplatsen samt att de inte är rotade på den plats de bor. Å andra sidan krävs en befolkning på landsbygden för att skapa en levande bygd, då det bygger på kontakt mellan människor. För att det ska finnas en levande landsbygd krävs underlag för tillräcklig näringslivsverksamhet, för att skola och andra institutioner ska gå runt, samt för att skapa lokala föreningar. Göran menar att utan det skapas ingen bygd, vilket i sin tur innebär dålig social hållbarhet på landsbygden. Det är viktigt att befolkningen på landsbygden är med och påverkar samhällsutvecklingen. För att skapa hållbar landsbygd måste det finnas föreningsliv, arbete, koppling till landskapet/landskapandet, det vill säga användning av de lokala resurserna. Det skapar också grunden för landsbygden i sig, dessa delar måste finnas för att skapa en bygd över huvud taget.

Göran anser att kommunens planering kan leda till hållbar utveckling, i alla fall socialt och ekologiskt. Den kan se till att det finns institutioner som kommunen ansvarar för, som vård-skola-omsorg. Dessutom kan kommunen bidra med hållbara transportsystem som underlättar för bostäder och verksamheter i goda lägen. I Uppsalas fall handlar dessa lägen i första hand om platser utmed de större

trafiklederna, enligt Göran. Därmed kan kommunen även sörja för att de boende har tillgång till god kollektivtrafik. Teknisk försörjning kan också bidra till en mer hållbar livsstil på landsbygden. I Uppsala kommuns översiktsplan är inriktningen att underlätta för bebyggelse i mindre orter och utmed stråk i landskapet. Det innebär en större möjlighet för bra service. Göran menar att man inte ska behöva åka in till Uppsala för att kunna köpa en tidning eller mjölk, utan att det är viktigt att det finns i närområdet.

Jag frågar om bra respektive dåliga exempel på hållbar utveckling, Göran fokuserar då på sitt arbete. Ett bra exempel, tycker han, är den utveckling som sker i kommunen. Han menar att kommunens planering leder till bättre utveckling. Trots att de har en del att arbeta med, så rör de sig i rätt riktning. Den idag spridda bebyggelsen på landsbygden ger dåliga förutsättningar för hållbar utveckling, då det genererar alldeles för mycket resande. Men om man nu kan hålla sig till de riktlinjer som finns i översiktsplanen, tror Göran att det kommer se bättre ut i framtiden. Dessutom finns det ett stort föreningsliv och många samhällsföreningar som är aktiva och driver frågor för samhällsutveckling, det ser han som ännu ett tecken på hållbarhet.

När jag undrar var det är lättast att leva hållbart, är Göran tydlig med svaret. På grund av transporterna är det svårt att leva hållbart på landsbygden. Det skulle kanske kunna gå att välja ett mer miljömässigt liv på landet, men vi är alldeles för urbana, menar Göran. Inte bara de som flyttar till landsbygden, även de som redan bor där.

Görans framtidsvision för landsbygden i Uppsala kommun, är att landbygdsnäringarna kommer att diversifieras mer. Dessutom kommer de bli mer inriktade mot rekreation för den urbana befolkningen. Småskaligheten i jordbruken skulle kunna öka med rätt insatser uppifrån, till exempel genom direktiv från EU eller stadsmakten. Det skulle kunna leda till en större mångfald inom produktionssektorn, med exempelvis ökad odling av köksväxter eller djurhållning med mer udda djur än idag. "*Boaormar, kanske?*" säger Göran och skrattar. Det är en "kitt-fråga" gällande social hållbarhet, då småskaligheten innebär mer kontakter i området. Den nya landsbygden skulle byggas upp kring mindre jordbruk, som skulle kunna producera mer ekologiska varor till staden, menar Göran. Nya rekreationsplatser bör lokaliseras intill större kommunikationsleder, så länge de inte kräver någon speciell landskapstyp. Till exempel kan hästgårdar, golfbanor, äventyrsbanor och liknande lokaliseras längs med dessa stråk. (I Funbos fall utefter väg 282.) Den urbana livsstilen skulle kunna tänjas och anpassas mer efter hållbarhet. Det vill säga att man skulle kunna arbeta mer på distans och inte vara lika beroende av en arbetsplats eller möten i verkligheten. Det skulle kunna skötas via internet, vilket leder till färre transporter. Göran kan också tänka sig som kluster på landsbygden där olika yrkesgrupper arbetar, exempelvis skulle det kunna finnas en "förlagsby", en "reklamby" eller liknande där olika företag skulle kunna arbeta tillsammans.

När jag frågar om den fördjupade översiktsplanen för Funbo och om den

kan bidra till hållbar utveckling i området, menar Göran att den kommer att främja hållbarhet ur alla dimensioner, utom transporter. Det går inte att undvika transporter vid bebyggelse på landsbygden. Det skulle egentligen vara mest hållbart om alla bodde i städer, men det är inget som är upp till planerarna att bestämma. Göran nämner i samband med det en drivkraft till landsbygdsflytt är drömmen om herrgårdslivet. De fysiska spåren av det kan vi idag se som alldeles för stora hus på små tomter. Bland annat finns denna typ av bebyggelse i Funbo, menar Göran.

Jag undrar hur regler och restriktioner fungerar i verkligheten. Göran svarar att det han i praktiken skulle vilja ändra på är lagstiftningen gällande landsbygden. Den dåligt lokaliserade bebyggelsen bär inte sin samhällskostnad, med tanke på transporter, teknisk försörjning, hemtjänst, skola och liknande service. Lagstiftningen skulle kunna fungera för att undvika felaktig lokalisering av bebyggelse. Göran ger inga mer konkreta förslag på hur denna lagstiftning skulle kunna se ut. Vidare menar han att på den nivå som han planerar, mycket översiktligt, förhåller man sig ytterst lite till de övergripande målen. Det blir mer på den detaljerade nivån som miljömålen, europeiska landskapskonventionen och liknande kommer in. Miljömålet kring klimat är dock något som tas stor hänsyn till redan på denna översiktliga nivå. Detta är något som blivit mycket angeläget på sista tiden och som till stor del påverkar planeringen, enligt Göran.

Det är populärt att bosätta sig på landsbygden i Uppsala kommun. Kommunen har ett ambivalent förhållningssätt till det.

"Så länge som inflyttarna bosätter sig i utpekade områden så blir kommunen glada, bebyggelse utanför dessa områden bör undvikas," säger Göran.

7.5 Intervju med Helena Gåije 2009-03-20

Helena Gåije är planarkitekt på Tierps kommun i Uppland. Det är en grannkommun till Uppsala, som till stor del består av landsbygd. Det är därför intressant att höra hur de förhåller sig till hållbar bebyggelseutveckling på landsbygden. Anledningen till att den här intervjun är något mer kortfattad än de övriga är att samtalet ägde rum över telefon.

När vi talar om hållbarhet för Helena väljer hon att svara utifrån sitt arbete, snarare än personligt. Hållbarhet för Helena innebär att den fysiska planeringen ska förhålla sig till Brundtlandkommissionen. Hållbar utveckling innebär att vi inte sliter på jordens resurser, menar Helena. Hon nämner att Tierps kommun har en övergripande vision för den hållbara utvecklingen. Dessutom följer kommunen de regionala miljömålen som länsstyrelsen i Uppsala län har satt samman. För att skapa en hållbar landsbygd bör nya byggnader lokaliseras intill befintlig bebyggelse, i närheten av järnvägen eller de större trafiklederna. Helena menar att man ska försöka undvika att bebyggelse sprider sig fritt på landsbygden.

När jag undrar om kommunens planering kan bidra till hållbar utveckling, menar Helena att det kan vara ett bra verktyg. Tierps översiktsplan rekommenderar endast bebyggelse i närheten av befintliga

bebyggelselägen, etableringar utanför dessa genomgår lokaliseringsprövningar för att godkännas. På så vis medverkar den till att göra landsbygdsutvecklingen mer hållbar.

När jag undrar var det är lättast att leva hållbart, menar Helena att det är bättre att bo i samhällen, än på landsbygden. Det är att föredra ur de flesta synvinklar, utifrån transporter, väghållning, fjärrvärme, VA-försörjning och service, då det även ger ett större befolkningsunderlag. Men det är främst ur transportsynpunkt som det är bättre att bo i samhällen, i och med att transporterna då minskar, enligt Helena.

Helena säger att visionen för den hållbara utvecklingen i Tierps kommun handlar om att bevara det vackra landskapet, ge möjligheter för rörligt friluftsliv och inte bygga bort kulturlandskapet. Allemansrätten och strandskyddet utgör viktiga hållpunkter för att uppnå det. Bebyggelsen i Tierps kommun följer idag de föreskrifter och regleringar som finns i översiktsplanen, från 1990. En ny översiktsplan är just nu ute på utställning och man har redan börjat anpassa bebyggelseutvecklingen efter den. De nationella miljömålen är inarbetade i översiktsplanen. Vidare följer kommunen de restriktioner som finns i PBL vad det gäller bebyggelseutveckling. Det innebär att riksintressen, naturreservat och andra "landskapslagar" har stor betydelse för utvecklingen, enligt Helena. Ibland kan viss bebyggelse få dispens från strandskydd, men då följs lagstiftningen. Dessutom har man en nära kontakt i planeringen med museum och liknade institutioner.

Avslutningsvis talar vi om hur utvecklingen på landsbygden i Tierp. Helena säger att det inte är så stort bebyggelsestryck i kommunen. Det är främst enstaka hus som byggs på landsbygden.

7.6 Tankar utifrån intervjuerna

Det kan vara svårt att sätta ord på vad hållbarhet egentligen är. I dessa intervjuer har jag fått ett par olika, men lika intressanta, svar. Vilket kan tolkas som att hållbarhet är något personligt. Detsamma gäller hållbar utveckling. Det är upp till varje planerare att själv skaffa sig den kunskap som krävs för att skapa hållbara samhällen. Dessutom bör vi vara kreativa och se nya lösningar utifrån givna planeringsförutsättningar. Men samtidigt som hållbarhet är något personligt, är det också något som är universellt. Det finns både nationella och internationella regler som svenska planerare måste känna till och följa. Det gör frågan kring hållbar bebyggelseutveckling mer komplex, än vad man vid första anblick kanske uppmärksammar. Det är med andra ord betydelsefullt att både känna till lagstiftning och samtidigt ha en egen uppfattning kring vad man anser är hållbar utveckling.

Landsbygden är i sig även den mycket komplex. Den urbana befolkningen kräver stadslik bekvämlighet. Trots att bebyggelsestrukturen är annorlunda än stadens och skapar ett annat befolkningsunderlag. Även om de själva inte kräver det rent fysiskt, är det underförstått, speciellt om planeraren vill att landsbygden ska utvecklas på ett hållbart sätt. Landsbygdsbefolkningen "kräver" nämligen kollektivtrafik, VA-

lösningar och annan teknisk försörjning. Kommunen ska stå för detta, om de vill ha en miljömässig och energisnål utveckling på landsbygden.

De intervjuade är överens om att det är transporterna som är landsbygdens stora problem. Kanske i viss mån också den urbaniserade befolkningen. Vi planerare bör med andra ord ha ett medvetet förhållningssätt till infrastrukturplanering och underlätta för miljövänliga transporter.

8. Riktlinjer för hållbar bebyggelseutveckling på landsbygden

För att konkretisera min studie har jag valt att formulera ett antal riktlinjer för planerare att ta i beaktande vid hållbar planering och bebyggelseutveckling på landsbygden. Själva riktlinjerna är generella och skulle kunna gälla för de flesta platser på den tätortsnära landsbygden i Sverige, vissa skulle kanske till och med kunna gälla både för stad och land. Något som jag tycker är bra, då jag förespråkar en tydligare landsbygdsplanering, som påminner mer om den planering som idag sker i städer. I de förtydligande exemplen använder jag mig av Funbo. Riktlinjerna bygger på den information som framkommit under studien, då jag dels blivit inspirerad av de personer jag intervjuat och dels av den litteratur jag läst. Dessa riktlinjer utgör därmed resultatet av min studie.

8.1 Kunskap om hållbar utveckling

För att skapa en hållbar bebyggelseutveckling på landsbygden bör varje planerare ha ett medvetet förhållningssätt till hållbar utveckling. Detta gäller inte bara landsbygden, utan naturligtvis också staden. Det är viktigt att följa med i debatten kring hållbarhet och att diskussionen kring ämnet är levande. Debatten om hållbar bebyggelseutveckling på landsbygden kan handla om byggande på odlingsmark. Är det något som är bra eller dåligt? Ur hållbarhetssynpunkt kan det vara svårt att motivera nya byggnader på odlingsbar mark, då den kan komma att behövas för odling inom en snar framtid. Samtidigt som det är bättre att bygga i närheten av befintliga vägar och orter, än i mer perifera lägen, med tanke på transporter. Uppsala

kommun har en medveten strategi för hållbar utveckling och arbetar aktivt med dessa frågor.

8.2 Hållbar utveckling kräver flera perspektiv

Den hållbara utvecklingen skapas inte bara av en yrkeskategori eller en typ av människa. Även denna riktlinje kan gälla både för planering i städer och på landsbygden. Vi kan alla bidra med olika perspektiv och komma med lösningar på dagens problem. För att skapa en relevant diskussion krävs ett samarbete mellan forskare, planerare och boende. Det krävs att planerarna inte bara tillhör en yrkeskategori. Personer med olika bakgrund skapar oftast mer intressanta diskussioner och kreativa lösningar. Som jag nämnt i flera kapitel ser nog inte planeraren och ekonomen på hållbar utveckling i Funbo-området på samma sätt, men de kan definitivt lära av varandra. Därför är det viktigt att många är engagerade i arbetet med dessa frågor. I boken *Det är möjligt!* (Söderlind, 2004, s. 106), skriver man att vi ska betrakta landskapet med fyra olika glasögon, "*lustan, ansvarstagandet, kulturen och pengarna*". Med det menar de att för att skapa hållbar utveckling måste vi se till alla olika delar när vi planerar. På så vis får vi bra lösningar, både på landsbygden och i tätorter.

8.3 Koppla ihop stad och land

Även om staden och landsbygden har många likheter, finns det viktiga skillnader. Därför bör planerare ha förståelse för landsbygden och inte se landet utifrån ett stadsperspektiv. Det här skriver jag om i kapitlet *Vad är*

landsbygd? och resone-manghet bygger på Gunnel Forsberg och Ole Reiters forskning. Att planera landsbygden utifrån staden känns förlegat idag, då det finns mycket forskning ur ett landsbygdsperspektiv. Med hjälp av denna forskningen kan planerare ta stöd för en bättre landsbygd, samtidigt som vi har kvar vår kunskap om staden. På det här sättet får vi en bättre förståelse för hur vi ska skapa det hållbara samhället. Dock borde vi prata om ett helhetsperspektiv, istället för stad- och landsbygdsperspektiv. En planerare med helhetsperspektiv ser olika planeringsförutsättningar för staden och landet samt skapar lösningar anpassade därefter. I exemplet Funbo, skulle en landsbygdsplanering med ett helhetsperspektiv kunna innebära en förståelse för de värden som bygger upp landsbygden, samtidigt som hänsyn tas till stadens expansion.

8.4 Dialog är ett viktigt planeringsinstrument

För att få en hållbar bebyggelseutveckling på landsbygden måste vi veta vilka som lever i området och vilka som kan tänkas flytta dit. Detta borde vara en av de viktigaste planeringsförutsättningarna, oavsett om det gäller planering på landsbygden eller i staden. Genom att veta vilka vi planerar för kan prioriterade värden identifieras. I Funbo ansåg de boende i Marielund att det var viktigt att kulturmiljön inte skadades, man menade bland annat att ny bebyggelse skulle påverka kulturmiljövärdet negativt. En kulturmiljö som är viktig för platsens identitet. Dessutom talade de mycket om värden förknippade till omgivningen, så

som fågelsång och stjärnhimmel, vilka är några av skälen till att personerna över huvud taget flyttade dit (samråd 2009-02-26). Om dessa värden störs finns det risk att vissa väljer att flytta från platsen. Det är med andra ord viktigt för oss planerare att ha kunskap om vilka värden som attraherar de boende i ett område. Denna riktlinje bygger på en bra kontakt med allmänheten och de boende. Att kunna mötas och förstå varandra är en del i att skapa god planering. Samråd är ett sätt att mötas. Men för att lära känna de boende och miljön på platsen kan organiserade gåturer med dem i landskapet vara minst lika effektiva. En gåtur skulle kunna inleda samtalen kring utveckling i bygden. Det finns också andra kreativa lösningar på hur man kan skapa dialog med människor, exempel öppet hus eller utställningar med frågelådor.

8.5 Bygden bör ha ett centrum

Denna riktlinje bygger på Yvonne Gunnarsdotters punktlista *Fyra förutsättningar för en levande bygd*, 2006. Varje bygd kräver ett centrum, där möten kan ske, denna riktlinje är speciellt viktig för planering på landsbygden. För Funbos del krävs ett tydligt centrum, där det finns möjligheter att handla, att få information, att nå kollektivtrafik eller annan kommunal service. Med ny bebyggelse kommer ett centrum bli ännu viktigare. Till bygdens hjärta skulle förskola, skola, fritidsgård och äldreboende kunna lokaliseras, precis som Yvonne menar i intervjun 2009-03-11. Det är bra om det finns andra aktiviteter att samlas kring än konsumtion, samtidigt som det är viktigt att flera åldersgrupper

kan mötas. Exempel på andra aktiviteter som kan förläggas till bygdens centrum är skateboardramp, lokaler att hyra för olika typer av sällskap, park med grillar eller liknade för att få en offentlig samlingsplats utomhus, cykeluthyrning, kiosk eller mack samt bygdegård med museum. För Funbos del skulle det kunna innebära att en mötesplats skapas och att identiteten som Funbo-bo stärks. I ett "hjärta" som det här kommer de flesta av Yvones punkter för en levande bygd med.

8.6 Exploatering bör ske med hänsyn till områdets förutsättningar

I boken *Det är möjligt!* (Söderlind, 2004), lyfter man speciellt fram vikten av identitet i ett område. De menar att platsens karaktär ska ge förutsättningar för exploatering. Identitet och karaktär är en viktig del för hållbar utveckling, det kan bland annat utläsas ur PEBOSCA-modellen. Funbos identitet är skiftande, på grund av att både landskapsbild och bebyggelsestruktur är varierad i området. Kring Gunsta, Bärby och Funbo kyrka kan det vara motiverat att förstärka bykaraktären och kanske bygga samman orterna. Marielund har däremot en annan struktur, där bebyggelsen utgörs av enstaka stora villor på stora tomter. Hur förhåller vi oss till en sådan karaktär? Finns det idag människor som är intresserade av att köpa stora hus på enorma tomter i ett avlägset läge? Eller kan karaktären förstärkas på något annat vis? Det är inte bara bebyggelsestruktur som ska vara tongivande gällande karaktär. Även landskapets givna förutsättningar bör ges plats i planeringen. I processen med

att framställa en fördjupad översiktsplan kan planerare använda sig av en landskapsanalys, exempelvis Landscape Character Assessment, för att utreda landskapet olika karaktärer. Därmed kan vi få ett mer medvetet förhållningssätt till planeringen av bebyggelse. För att behålla och förstärka karaktären i Funbo-området bör bebyggelsen placeras på ett sätt som är anpassat efter landskapets förutsättningar, samtidigt som det harmoniserar med den befintliga bebyggelsen i området.

8.7 Den hållbara bebyggelseutvecklingen får ta tid

En bebyggelseutveckling på landsbygden behöver inte ske fort. Vi måste inte kasta ut tjugo nya villor på en åker med en gång. Om vi bygger några i taget får vi en bebyggelse med lite olika uttryck och kan på så vis få områden med större variation. Funbo-området ska växa med måttlig takt, det skriver kommunen i den fördjupade översiktsplanen (2009). "*En utbyggnadstakt av i genomsnitt maximalt 100 bostäder per år totalt i planområdet kan vara ett riktmärke för perioden fram till 2030*", skriver Uppsala kommun 2009, s. 34. Även i *Det är möjligt!* resonerar man på detta vis. "*Det behöver inte gå fort, tjugo hus behöver inte byggas samtidigt. Utan lika gärna ett i taget*" (Söderlind, 2004, s. 98). Men 100 bostäder per år i ett hittills glesbebyggt område kan upplevas som en invasion. Det upplevde jag tydligt vid samrådet i Funbo. 700 nya bostadshus i Marielund kan kännas som en kalldusch. Speciellt om man inte vet hur lång tid det kommer att ta innan dessa hus står färdiga. Det kan vara bra att utifrån

områdets förutsättningar, både fysiska i landskapet och känslomässiga hos de boende, avgöra vad som är en rimlig takt på bebyggelseutveckling.

8.8 Blanda bostäder och verksamheter

Denna riktlinje kan tyckas vara en stadsbyggnadskliché, men det ligger ändå en hel del sanning i påståendet. En hållbar bygd kan inte skapas utan att det finns arbetsmöjligheter i området. Naturligtvis förstår jag att det inte går att skapa 2000 nya arbeten i Funbo-området, men det är ändå viktigt att det finns möjligheter att arbeta i närheten av sitt hem. Detta för att undvika att skapa så kallade "sovstäder", samhällen där invånarna pendlar till arbete på annan ort och bebyggelsen bara fungerar som boplatser. Nya verksamheter i Funbo kan utvecklas ur befintliga verksamheter, relaterade till universitetet eller åkerier. Men det borde också finnas utrymme för småföretag, inom jordbruk eller andra branscher att etablera sig i området. Ett konkret exempel är att ett "företagshus" skulle kunna uppföras, om intresse från allmänheten finns. Ett hus där mindre företag kan hyra billiga lokaler, få stöd av varandra och utbildad personal för att komma igång med sin verksamhet. Funbo ligger i ett attraktivt läge, med närheten till Uppsala och Stockholmsregionen, och kan med billiga lokaler kanske locka till sig mindre företag. Detta är inte bara en fråga för planerare, då vi endast kan ge fysiska förutsättningarna för företagande. Det faktiska arbetet måste utföras av de boende själva. Därför är det viktigt att förankra den

här typen av idéer hos lokalbefolkningen för att se om det över huvud taget finns något intresse. Vikten av att det ska finnas verksamheter i området, inte bara bostäder, var något som tydligt framkom i intervjun med Yvonne Gunnarsdotter. Det krävs verksamheter med en lokal förankring för att skapa social hållbarhet.

8.9 Var medveten om transportproblematiken

Denna riktlinje finns inbakad i ett par av de övriga. Men bara eftersom den är så central förtjänar den att lyftas till en egen punkt. Det är i första hand utifrån mina intervjuer som jag förstått hur stor påverkan som transporterna har för miljöproblematiken på landsbygden. Planerarna bör se till att det går att utnyttja andra färdmedel än bil på landsbygden, både genom lokalisering av bebyggelse, men också genom att planera för fler kollektiva färdmedel. Exempelvis kan jag i Funbo tänka mig en utbyggnad av den befintliga järnvägen, något som den fördjupade översiktsplanen nämner i förbigående (Uppsala kommun, 2009), samtidigt som bussnätet blir mer finmaskigt och utökas med minibussar för transporter till mer avsidade belägna platser. Dessutom bör cykelvägnätet utökas i området, något som även föreslås i den fördjupade översiktsplanen (Uppsala kommun, 2009). På det här sättet skulle man kunna utöka den kollektiva transporten. Dessa idéer stämmer väl överens med de Per G Berg talar om under intervjun.

8.10 Bygg för framtiden

För en hållbar bebyggelseutveckling bör inte bara strukturen diskuteras, utan även vilka material som används. Det är något som egentligen kräver en hel studie i sig, men jag anser det är angeläget att i alla fall poängtera det i mina riktlinjer. Vi, som planerare, bör ta ansvar för att hus byggs på ett miljövänligt sätt. Det kan till exempel regleras i översiktsplaner, genom att föreslå passivhus, hus byggda av återvunnet material, hus med urinseparering eller solceller på taken. Dessutom kan lokaliseringen styras till områden som enkelt kan kopplas till befintliga VA- och fjärrvärmesystem. Det här kan sedan plockas upp i fördjupade översiktsplaner, som gjorts i fallet Funbo, och föras vidare till detaljplanenivå för att bli juridiskt bindande.

De riktlinjer som presenteras här ovan är tänkta att vara en del av en kommuns planering på landsbygden. De är bara förslag och det finns säkert andra punkter som är viktiga att ta i beaktande vid planering. Riktlinjerna har utformats utifrån de planeringsförutsättningar som presenterats i den här studien och begränsas därmed av dem.

9. Reflektion

Först och främst vill jag bara uttrycka min förvåning över att tjugo veckor kan gå så fort. Att tiden redan är slut, att studien ska lämnas in. Det som i januari upplevdes som en evighet, har bara dragit förbi och examensdagen börjar närma sig. Otroligt, men sant, tjugo veckor är inte en evighet. Tjugo veckor räcker inte till att utforska alla idéer som väckts vid arbetet med den här studien. Därför har jag i min reflektion valt att ge förslag på vad som skulle kunna studeras närmare i framtiden. Kanske av mig, kanske av någon annan.

Den här studien har gett mig chansen att fördjupa mig inom ett ämne, som jag anser att min utbildning har behandlat något styvmoderligt. Den har gett mig möjligheten att titta närmare på vilka planeringsförutsättningar vi har för att hållbar bebyggelseutveckling på landsbygden. Jag har både studerat litteratur inom ämnet och intervjuat personer som aktivt arbetar med dessa frågor. Det är intressant att det finns så många olika bilder av vad landsbygden är och hur den hållbara bebyggelseutvecklingen ser ut. Att forskare kan resonera så olika, men ändå med gemensamma intressen. Att två praktiker med olika bakgrund och förutsättningar ändå kan ha samma mål för bebyggelseutvecklingen. Det innebär att samtidigt som diskussionen kring hållbar utveckling är övergripande och har en centralstyrd målsättning, är det personliga engagemanget och intresset minst lika viktigt. Det finns många sätt att förhålla sig till hållbar utveckling och ofta är det de mer personliga och identitetskapande insatserna som bedöms som exemplariska. Jag tänker

nu på så kallade "allhus", som kan ge positiva synergieffekter på hela samhällen, som Yvonne Gunnarsdotter poängterar i intervjun. Men för att saker som de här ska bli verklighet, krävs ett engagemang och intresse för hållbar utveckling. Det krävs att vi som planerar skapar förutsättningar för att det ska finnas utrymme att ske, precis som Yvonne Gunnarsdotter menar i sin intervju. Naturligtvis ligger det inte bara på vår yrkesgrupp att skapa en hållbar bebyggelseutveckling på landsbygden. Men vi kan bidra med kunskap om fysisk planering och bebyggelsestrukturer som skapar god förutsättningar för liv. Andra kan bidra med kompetenser som ger faktiskt liv åt bygderna, kanske i form av företagande, brukande av platsen eller andra aktiviteter.

Studien visar en hållbar bebyggelseutveckling på landsbygden kräver en medveten planering. Det innebär att planerarna kan bidra med mycket för att landsbygden ska utvecklas på ett hållbart sätt. För hållbar utveckling krävs planering både på landsbygden och staden. Det krävs att vi vet var ny bebyggelse kan tillåtas och var vi bör undvika att placera nya hus, oavsett om det är i staden eller på landsbygden. Planeringen på landsbygden kan utformas i översiktsplanen. Uppsala kommun har gjort på det sättet och tydligt pekat ut områden för bebyggelseutveckling utmed de större trafiklederna. En fördjupad översiktsplan eller ett program skulle även kunna innehålla riktlinjer för bebyggelseutvecklingen på landsbygden. Riktlinjerna kan utformas utifrån kommunens egen inriktning mot hållbarhet.

Kanske kan bebyggelsen styras utifrån landskapsbild, koncentreras till befintliga orter eller begränsas till ett minimum. Det viktigaste är att det finns visioner för hållbar utveckling och att planeringen används som ett verktyg, även på landsbygden. Hur planeringen sedan sker får vara upp till kommunerna att avgöra, liksom hur de definierar hållbarhet i sin kommun. För att därigenom öka chansen för lokala, kreativa lösningar utifrån platsens förutsättningar. Precis som planering i städer, kräver landsbygden planeringsresurser. För att få en hållbar bebyggelseutveckling på landsbygden krävs ekonomiska resurser för att ge planeraren möjlighet att sätta sig in i de speciella förhållanden som råder utanför staden. Var finns mötesplatser? Var ligger rekreationsområden? Vad är platsens karaktär? Varje område har något som är unikt. Ofta krävs större resurser än vad kommuner har, något som Yvonne poängterar i intervjun. Planering på landsbygden kräver möten. Det krävs att de boende engageras i bygdens utveckling och att det går att skapa en dialog. Möten som är tydliga, där mötesdeltagarna förstår varandra. Därför är det viktigt att reda ut vilka begrepp och klyschor vi planerare använder oss av. Klyschor som kanske allmänheten inte förstår eller tolkar på ett annat sätt. Det gäller både det vi säger och de bilder vi använder. Det här upplevde jag tydligt på samrådet i Funbo. Då mötesdeltagarna blev mycket upprörda över schematiska skisser.

Det är svårt att komma med tydliga svar på olika frågor i studien. Den blir snarare diskuterande kring begreppet hållbar

landsbygdsutveckling och vilka olika perspektiv som måste beaktas vid planering på landsbygden. Från början antog jag att studien skulle bli klargörande och tydlig. Men allteftersom arbetet fortskred visade det sig att planeringen är beroende av många olika faktorer, att det är svårt att över huvud taget säga något säkert. Det är därför jag menar att det är viktigt för varje planerare att ha ett medvetet förhållningssätt till hållbarhet.

9.1 Intervjuer

Intervjuerna har bidragit med mycket till min studie. Inte bara i form av en verklighetsförankring. De gav även en inblick i den aktuella diskussionen kring hållbarhet och en möjlighet för mig att reflektera kring vad hållbarhet innebär för mig personligen. Det var genom intervjuerna som jag förstod vikten för planerare att ha ett eget förhållningssätt till hållbarhet, inte bara känna till de övergripande lagarna. Vi behöver ha kunskap för att kunna förhålla oss till hållbarhet på ett personligt och lokalt plan, samtidigt som vi är insatta i lagstiftningen.

I efterhand har jag tänkt igenom frågorna jag ställde till de intervjuade. Många av dem är stora och svåra att svara på. Jag vill speciellt nämna frågan kring vad hållbarhet innebär för den intervjuade. Jag har full förståelse för att Göran Carlén valde att lämna den obesvarad. Jag vet knappt själv hur jag skulle svara om jag fick frågan, då den är kopplad både till min person och min utbildning, i framtiden mitt yrke. Det är nästan omöjligt att komma med något enkelt och tydligt svar på en sådan fråga.

Precis som Göran menar, kan jag hoppas att min tolkning lyser igenom i hur jag förhåller mig till andra frågor eller ännu hellre att det märks i mitt dagliga arbete. Även ett par av de övriga frågorna krävde mycket av den intervjuade personen, vilket kan påverka svaren. Med tydligare frågor, hade jag kanske fått tydligare svar. Svar som var mer lika och inte så diskuterande. Å andra sidan hade jag antagligen förlorat delar av det personliga perspektivet och därmed gått miste om intressanta förhållningssätt.

9.2 Vidare undersökningar

Den här studien har väckt många nya frågor som rör hållbar utveckling på landsbygden. Det skulle vara intressant att se studier som klarlägger vad de boende på landsbygden själva anser vara viktiga värden att ta hänsyn till i planering. Något som jag hoppades skulle finnas med i denna studie, men som av olika anledningar inte var möjligt att genomföra. Vilka värden söker de som väljer att flytta till landsbygden, enligt dem själva?

En annan fråga som jag skulle vilja undersöka är om landskapsanalyser, som Landscape Character Assessment och liknande, kan användas för att skapa mer hållbar landsbygdsutveckling. Det är något som påstås i samband med dessa analyser och jag skulle vilja se om så är fallet. Skulle en sådan analys innebära annan lokalisering av bebyggelsen än den som Uppsala kommun kommit fram till i fallet Funbo? Det vore intressant att jämföra resultatet av en landskapsanalys med resultatet av en fördjupad översiktsplan. Jag tror dock att en sådan undersökning

snarare skulle innebära en avhandling än ett examensarbete.

Vidare vore det spännande att se hur riktlinjer, som de jag gett i denna studie, kan användas i verkligheten. Leder de till en hållbar utveckling? Den här studien är gjord på ett mer övergripande vis. Det skulle vara intressant att göra en mer detaljerad version och se hur den faktiska utbyggnaden skulle komma att se ut om planeraren förhöll sig till dessa punkter.

Ett intressant begrepp som jag kommit i kontakt med under arbetet med den här studien är "den urbana livsstilen". Ett begrepp som Per Berg och Göran Carlén nämner i sina intervjuer och som på ett tydligt sätt beskriver en förändring på landsbygden. Det är den urbana livsstilen gör det svårt att leva hållbart på landsbygden. Den urbana livsstilen avspeglas i den nya bebyggelsen på landsbygden. Bland annat i form av stora hus med små trädgårdar, som inte kräver mycket skötsel, men även i den fysiska utformningen av villaområden, som snarare påminner om villastadsdelar än bebyggelse på landsbygden. Det vore intressant att undersöka hur den urbana livsstilen påverkar planeringen. Ska vi som planerare anpassa bostadsområden efter den urbana livsstilen, eller ska vi istället förhålla oss till den traditionella bebyggelsestrukturen på landsbygden? Är det viktigt att inte bygga "stadsdelar" på landsbygden eller är det en utveckling som bör ske?

En annan betydelsefull aspekt att undersöka är hur kulturmiljö och platsens historia kan påverka bebyggelsestrukturen, är det något eftersträvänsvärt. Ska planering

förhålla sig till kulturmiljö? Hur påverkar kulturmiljön den nya planeringen?

9.3 Avslutande ord

Under arbetet med denna studie har jag lärt mig mycket, inte bara om landsbygden och hur vi planerare bör förhålla oss till den, utan också om mig själv och den landskapsarkitekt som jag kommer att bli. Studien, som jag utformat helt själv och som jag, bara jag, har tagit ansvar för att slutföra, har definitivt gett mig bättre självförtroende. Speciellt nu, när arbetet är färdigt. Naturligtvis har jag haft svackor under perioder. Men generellt sett, tycker jag ändå processen med studien har fått mig att mogna samt bli säkrare både på mig själv och i min yrkesroll. Jag hoppas att jag i framtiden kommer att få arbeta med en planering som skapar goda förutsättningar för ett hållbart samhälle.

10. Referenslista

10.1 Litteratur

Amcoff, Jan, Forsberg, Gunnel och Stenbacka, Susanne, 1995 *Inflyttning och nybyggnation på mälardalens landsbygd*, arbetsrapport från Kulturgeografiska institutionen vid Uppsala universitet nr: 155, Uppsala.

Amcoff, Jan 2000, *Samtida bosättning på svensk landsbygd*, Uppsala Universitet, Geografiska regionstudier nr 41, ISBN 91-506-1451-7, Geotryckeriet, Uppsala.

Berg, Per G (red.) 2007, *Timeless city – Sustainable Community Development*, opublicerat material.

Glesbygdsverket, 2008b, *Sveriges gles- och landsbygder 2008*, Fälth & Hässler, Värnamo 2008, ISSN 1654-0425.

Gunnarsdotter, Yvonne 2005, *Från arbetsgemenskap till fritidsgemenskap – Den svenska landsbygdens omvandling ur Locknevis perspektiv*. Doctoral thesis no. 2005:3, Faculty of Natural Resources and Agricultural Science, Uppsala, SLU Service/Repro 2005.

Gunnarsdotter, Yvonne, 2006, *Fyra förutsättningar för en levande bygd*, opublicerat paper.

Månsson, Hans (red.) 1996, *Med periferin i centrum Om landsbygden som motor i en långsiktigt hållbar utveckling*, Glesbygdsverket, Landsbygdens nykolonisation – en brokig bild växer fram, Forsberg, Gunnel s. 31-45, Bräcke tryckeri, Bräcke 1996.

Reiter, Ole, (red.), 2004, *Synvänder – en antologi om landskapsplaneringens teori och praktik*, s. 55-65. Institutionen för landskapsplanering Alnarp, SLU, Reproenheten, Alnarp.

Rydman, Annika, "Familj, vänner och natur lockar hemvändare" 2009-02-15, Dagens Nyheter.

SLU, 2007, *Förslag till förbättringar av åtgärder och effektindikatorer för perioden 2007-2013*, rapport från Sveriges Lantbruksuniversitet, Dnr SLU ua 12-3269/07.

Svensson, Birgitta, 2005, *Landskapets väsen och värde, Planeringens utmaningar och tillämpningar*, Forsberg, Gunnel (red.) Uppsala Publishing House, Kristianstads Boktryckeri AB, Kristianstad.

Söderlind, Jerker (huvudförfattare) 2004, *Det är möjligt! Inspirationsbok för attraktivt och hållbart samhällsbyggande*, länsstyrelsen i Södermanlands län, Grafiska Punkten, Växjö, 2004.

Uppsala kommun 2009, *Förslag till Fördjupad översiktsplan för Funbo, samrådshandling – samrådstid till och med 31 mars 2009*, projektledare Göran Carlén, Kommuntryckeriet, Uppsala.

Uppsala kommun 2006, *Översiktsplan 2006 för Uppsala kommun – Utveckling av orter och landsbygd fram till år 2030*, projektledare: Stefan Nilsson (2003-2004), Göran Carlén (2005-), Elanders, Östervåla 2006.

10.2 Online

Boverket (online) Tillgänglig: www.boverket.se/Miljo/Mal-for-miljon/God-bebyggd-miljo/ 2009-04-21, kl: 12.12, senast uppdaterad: 2009-04-02 (granskad). Ansvarig för sidan: Sara Giselsson, Boverket.

Boverket (online) Tillgänglig: www.boverket.se/Planera/Kommunal-planering/Oversiktsplanering/ 2009-04-06, kl: 10.21, senast uppdaterad: 2009-03-02. Ansvarig för sidan: Patrik Faming.

Boverket (online) Tillgänglig: www.boverket.se/Planera/Kommunal-planering/Oversiktsplanering/Tillagg-till-oversiktsplaner/ 2009-04-06, kl: 10.16, senast uppdaterad: 2009-03-02. Ansvarig för sidan: Patrik Faming.

Boverket (online) Tillgänglig: www.boverket.se/templates/Page.aspx?id=1396&epslanguage=SV 2009-02-17, kl: 09. 54, senast uppdaterad: 2009-02-02. Ansvarig för sidan: Patrik Faming.

Dagens Nyheter (online) *Frida finner frid i norr*, Tillgänglig: www.dn.se/kultur-noje/musik/frida-finner-frid-i-norr-1.485364 2009-02-04 kl: 14.48, publicerad 2008-10-17 kl: 11.30, av Nanushka Yeaman.

Dagens Nyheter (online) *Laleh: "Me and Simon"*, Tillgänglig: www.dn.se/kultur-noje/skivrecensioner/laleh-me-and-simon-1.483233 2009-02-04 kl:14.47, publicerad 2009-01-21 kl: 06.00, av Nanushka Yeaman.

Glesbygdsverket (pdf, online) 2008a, *Landsbygdsdefinitioner i Sverige och andra länder*, 2008, tillgänglig: www.glesbygdsverket.se/site/default.aspx?id=9831 2009-05-09, kl: 10.06, publicerad: 2008-04-02. (Observera att Glesbygdsverkets verksamheter ersattes av Tillväxtverket och Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, 2009-04-01. Glesbygdsverkets hemsida var fortfarande tillgänglig 2009-05-09)

Knivstas översiktsplan från 2006 (online), tillgänglig: www.knivsta.se/net/Knivsta+Kommun/Service+&+tj%e4nster/Bygga+&+bo/%d6versiktsplaner
2009-04-20 kl:16.37, senast uppdaterad: 2009-04-02, Knivsta kommun, ansvarig för hemsidan: Anna Maria Dansbo.

Miljömålsrådet (online) Tillgänglig: www.miljomal.nu/ 2009-04-21, kl: 12.22, senast uppdaterad: 2009-04-21.

Miljömålsrådet (online) Tillgänglig: www.miljomal.nu/Om-miljomalen/ 2009-04-03 kl: 14.11, senast uppdaterad 2009-03-30

Miljömålsrådet (online) Tillgänglig: www.miljomal.se/Overgripande-miljomalsfragor/
2009-05-05 kl. 11.53, senast uppdaterad 2009-03-30

Miljömålsrådet (online) Tillgänglig: www.miljomal.nu/Undre-meny/Vem-gor-vad/Regeringen/ 2009-04-03 kl: 14.07, senast uppdaterad 2009-03-30

Miljömålsrådet (online) Tillgänglig: www.miljomal.se/1-Begransad-klimatpaverkan/ 2009-05-05, kl. 11.51, senast uppdaterad 2009-03-31

Miljömålsrådet (online) Tillgänglig: www.miljomal.se/8-Levande-sjoar-och-vattendrag/
2009-05-05, kl. 11.56, senast uppdaterad 2009-03-31

Miljömålsrådet (online) Tillgänglig: www.miljomal.se/8-Levande-sjoar-och-vattendrag/Definition/ 2009-05-05, kl. 11.56, senast uppdaterad 2009-03-31

Miljömålsrådet (online) Tillgänglig: www.miljomal.se/11-Myllrande-vatmarker/ 2009-05-05, kl. 11.59, senast uppdaterad 2009-03-31

Miljömålsrådet (online) Tillgänglig: www.miljomal.se/12-Levande-skogar/ 2009-05-05, kl. 12.02, senast uppdaterad 2009-03-31

Miljömålsrådet (online) Tillgänglig: www.miljomal.se/13-Ett-rikt-odlingslandskap/ 2009-05-05, kl. 12.00 senast uppdaterad 2009-03-31

Miljömålsrådet (online) Tillgänglig: www.miljomal.se/15-God-bebyggd-miljo/ 2009-05-05, kl. 12.02 senast uppdaterad 2009-03-31

Miljömålsrådet (online) Tillgänglig: www.miljomal.se/16-Ett-rikt-vaxt--och-djurliv/ 2009-05-05, kl. 12.03 senast uppdaterad 2009-03-31

Miljömålsrådet (online) Tillgänglig: [www.miljomal.se/16-Ett-rikt-vaxt—och-djurliv/Definition/](http://www.miljomal.se/16-Ett-rikt-vaxt--och-djurliv/Definition/) 2009-05-05, kl. 12.03 senast uppdaterad 2009-03-31

Nationalencyklopedin (online) Tillgänglig: www.ne.se/sok/NIMBY?type=NE 2009-05-09, kl. 10.50.

Nationalencyklopedin (online) Tillgänglig: www.ne.se/lang/fördrag 2009-05-14, kl. 10.38

Naturvårdsverket (online) Tillgänglig: www.naturvardsverket.se/sv/Lagar-och-andra-styrmedel/Lag-och-ratt/Miljobalken/ 2009-02-17, kl. 14.34, under externa länkar – Miljöbalken. Senaste uppdatering: 2008-06-05.

Naturvårdsverket (online) Tillgänglig: www.naturvardsverket.se/sv/Arbete-med-naturvard/Detta-ar-naturvard/Natura-2000-natverk-for-vardefull-natur/Detta-ar-Natura-2000/ 2009-02-17, kl. 16.53, senast uppdaterad: 2007-03-09.

Naturvårdsverket (pdf, online), 2007, *Sju råd för regional hållbarhet – erfarenheter från hållbarhetsarbetet på regional nivå*, tillgänglig: www.naturvardsverket.se/sv/Nedre-meny/Webbhandel/ISBN/5700/978-91-620-5756-5/ 2009-05-09, kl. 09.57, senast uppdaterad: 2008-11-12, utgiven: 2007-10. (ISBN: 978-91-620-5756-5)

Regeringen (pdf, online) Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/01/86/84/6de2900f.pdf> 2009-02-17, kl. 16.30. *Agenda 21 – en sammanfattning*

Regeringen (online) Tillgänglig: www.regeringen.se/sb/d/8906/a/78768 2009-02-13, kl. 14.54, under externa länkar – *Plan- och bygglagen*, senast uppdaterad: 2008-08-05. Ansvarig för sidan: Miljödepartementet.

Regeringen (online) Tillgänglig: www.regeringen.se/content/1/c6/06/06/92/5ff0d494.pdf Skr. 2005/06:126, 2009-02-13, kl. 15.19, senast uppdaterad: 2008-08-05. Ansvarig för sidan: Miljödepartementet.

Regeringskansliets rättsdatabaser (online), Miljöbalken SFS nr: 1998:808, utfärdad 1998-06-11, ansvarigt departement: Miljödepartementet. Tillgänglig: http://62.95.69.15/cgi-bin/thw?%24{HTML}=sfst_1st&%24{OOHTML}=sfst_dok&%24{SNHTML}=sfst_err&%24{BASE}=SFST&%24{TRIPSHOW}=format%3DTHW&BET=1998%3A808%24 2009-02-17, kl.14.34.

Regeringskansliets rättsdatabaser (online), Plan- och bygglagen SFS nr: 1987:10, utfärdad 1987-01-08, ansvarigt departement: Miljödepartementet. Tillgänglig: [Regeringen \(online\) Tillgänglig: \[www.regeringen.se/sb/d/10886\]\(http://www.regeringen.se/sb/d/10886\) 2009-02-19, kl: 10.17, senast uppdaterad 2008-08-22. Ansvarig för sidan: Åsa Dahlqvist.](http://62.95.69.15/cgi-bin/thw?%24%7BHTML%7D=sfst_1st&%24%7BOOHTML%7D=sfst_dok&%24%7BSNHTML%7D=sfst_err&%24%7BMAXPAGE%7D=26&%24%7BTRIPSHOW%7D=format%3DTHW&%24%7BBASE%7D=SFST&%24%7BFORD%7D=FINDE&%24%7BREETEXT%7D=&BET=1987%3A10&RUB=&ORG=&%24%7BSORT%7D=%C5R%2009-02-17, kl: 14.46.</p></div><div data-bbox=)

Regeringen (pdf, online) Tillgänglig: www.regeringen.se/sb/d/6525/a/60692 2009-02-19 kl: 10.19, senast uppdaterad: 2006-10-11, ansvarig för sidan: Regeringskansliet. Länk som jag använt: www.regeringen.se/content/1/c6/06/06/92/5ff0d494.pdf 2009-02-19 Regeringens skrivelse 2005/06:126 *Strategiska utmaningar – En vidareutveckling av svensk strategi för hållbar utveckling*

Riksantikvarieämbetet (online) Tillgänglig: www.raa.se/cms/extern/kulturarv/landskap/europeiska_landskapskonventionen.html 2009-02-18, kl: 09.44, senast uppdaterad: 2008-02-19, länk till pdf-dokument som jag använt: http://www.raa.se/publicerat/br2008_1.pdf Riksantikvarieämbetet 2007, *Europeiska landskapskonventionen*.

Riksantikvarieämbetet (online) Tillgänglig: www.raa.se/cms/extern/samhallsbyggnad/hallbar_utveckling.html 2009-02-18, kl: 14.24, senast uppdaterad 2009-01-08

Statens offentliga utredningar 2003 *En hållbar framtid i sikte* SOU 2003:31 (pdf, online) Tillgänglig: www.regeringen.se/sb/d/108/a/1743 2009-05-08, kl: 12.58, senast uppdaterad: 2004-02-25 (utgiven 2003-03-12).

Svenska Akademiens Ordbok (online), tillgänglig: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> 2009-04-07, kl: 13.38, senast uppdaterad: 2008-09-24.

Sveriges Kommuner och Landsting (online) Tillgänglig: www.skl.se/artikel.asp?C=5457&A=543 2009-02-26, kl: 10.34, senast uppdaterad: 2007-06-27, ansvarig för sidan: Bo Rutberg.

Sveriges lantbruksuniversitet (online) Tillgänglig: www.sol.slu.se/la/personal/berg.asp 2009-04-08, kl:16.15, senast uppdaterad 2007-09-12.

Uppsala Nya Tidning (online) *Motståndet mot byggplaner växer*, Tillgänglig: www2.unt.se/avd/1,,MC=77-AV_ID=816987,00.html 2009-04-27, kl: 14.45, publicerad 2008-10-12, av: Ola Lindqvist.

10.3 Muntlig kommunikation

Berg, Per G, forskare på institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala, intervju 2009-03-10 och telefonintervju 2009-04-03.

Carlén, Göran, strategisk samhällsplanerare, Uppsala kommun, intervju 2009-03-19.

Elfström, Johan, landskapsarkitekt, Knivsta Kommun, telefonintervju 2009-02-27.

Funbo, samråd med Uppsala kommun och boende i Funbo 2009-02-26.

Gunnarsdotter, Yvonne, forskare på institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala, intervju 2009-03-11.

Gåije, Helena, planarkitekt, Tierps kommun, telefonintervju 2009-03-20.

10.4 Bilder

Alla fotografier är tagna av författaren.

Karta på s. 20 används med tillstånd av Birgitta Rhodin, informatör på Tillväxtverket, tidigare informatör på Glesbygdsverket. Glesbygdsverket, 2008, *Landsbygdsdefinitioner i Sverige och andra länder*, s. 43.

Karta på s. 59 används med tillstånd av Göran Carlén, ansvarig för den fördjupade översiktsplanen för Funbo. Bilden kommer från *Förslag till Fördjupad översiktsplan för Funbo, samrådshandling – samrådstid till och med 31 mars 2009*, Uppsala kommun, projektledare Göran Carlén, Kommuntryckeriet, Uppsala. (s. 6)

10.5 Andra böcker inom ämnet

Forsberg, Gunnel (red), 1994, *Befolkningsomflyttningar på landsbygden - Kunskapsöversikt och statistisk analys, delrapport inom projektet Mälardalens landsbygd i förändring*. Arbetsrapport Kulturgeografiska institutionen Uppsala Universitet nr: 55, Uppsala 1994.

Saltzman, Katarina, 2001, *Inget landskap är en ö: dialektik och praktik i öländska landskap*, Lund, Nordic Academic Press, 2001.

Stenbacka, Susanne, 2001, *Landsbygdsboende i inflyttarnas perspektiv: intention och handling i lokalsamhället*, Uppsala Universitet.

Westlund, Hans (red) 1997 *Lokal utveckling för regional omvandling*, rapport 100-1997, Gotab, Stockholm, 1997. Institutet för regionalforskning, Forskar-Forum.

